

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

III. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

1951 ÁPRILIS

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST II, KELETI KÁROLY-U. 5. TELEFON: 155—203
KIADÓHIVATAL: V, KOSSUTH LAJOS-TÉR 13/15. III. 4. TELEFON: 115—473

Szerkeszti: PIKLER GYÖRGY

TARTALOM

	Oldal
A Központi Statisztikai Hivatal jelentése a felemelt ötéves terv második évének első negyedévi végrehajtásáról	275
A statisztika Marx és Engels műveiben. — <i>L. Kaskareva</i>	281
Az 1949. évi népszámlálás családstatisztikai adatai	304
Az építőipari statisztika néhány kérdése. — <i>Lengyel László</i>	314
A szocializmus alapjainak építése az európai népi demokratikus országokban. — <i>I. Szoszenszkij, L. Cirlin</i>	325
A Közgazdaságtudományi Egyetem Statisztikai Tanszéke félévi munkájának tapasztalatai	332
Az anyagstatisztika feldolgozásának tapasztalatai. — <i>Béres István</i>	335
A statisztika feladatai az életszínvonal mérésében. — <i>Szász János</i>	339
Statisztikai bürokrácia	346
Néhány ürlap	347
A decentralizálás első eredményei a Belkereskedelmi Minisztériumban. — <i>Groó István</i>	349
Az igazságügyi statisztika decentralizálása. — <i>Dr. Kovacsics József</i>	352
HOZZÁSZÓLÁS	357
Hogyan segíti a statisztikus a munkamódszerátadást. — <i>Svéd András</i> .	
NEMZETKÖZI STATISZTIKA	351
A Szovjetunió és a kapitalista országok költségvetésének összehasonlítása. — SZOVJETUNIO. A sztalini természetátalakítási terv nagy alkotásai. — CSEHSZLOVÁKIA. Felemelt ötéves terv. — Az USA és Anglia külföldi tőkebefektetései. — SPANYOL-ORSZÁG. Gazdasági helyzet.	
STATISZTIKAI HÍRADÓ	371
Kitüntetések a statisztika terén végzett munkáért. — A Központi Statisztikai Hivatal első kéaderképző-iskolája. — A könnyűipari statisztika decentralizálása. — Az 1951. I. negyedévi gyáripari statisztika. — A vállalati számvitel továbbfejlesztése.	
IRODALOM	378
Folyóiratszemle	378
Könyvszemle	379

UTÁNNYOMÁS CSAK A FORRÁS MEGJELÖLÉSÉVEL

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

3-й год издания. № 4.

Апрель 1951 г.

РЕДАКЦИЯ: БУДАПЕШТ, КЕЛЕТИ КАРОЛЬ-УЛ. 5.
ИЗДАТЕЛЬСТВО: БУДАПЕШТ, КОШУТ ЛАЙОШ-ТЕР 13/15.
Редактор: ДЬЕРДЬ ПИКЛЕР

СОДЕРЖАНИЕ:

	Стр.		Стр.
Сообщение Центрального Статистического Управления о выполнении расширенного пятилетнего плана в I квартале второго года	275	Опыты разработки статистики материалов — Иштван Береш	335
Статистика в трудах Маркса и Энгельса. — Л. Камшарева	281	Задачи статистики в измерении уровня жизни. — Янош Сас	339
Данные семейной статистики переписи населения в 1949 г.	304	Статистический бюрократизм	346
Некоторые вопросы о статистике строительства — Ласло Лендьел	314	Некоторые формы	347
Строительство основ социализма в европейских странах народной демократии. — Н. Сосенский, Л. Цырлин	325	Первые итоги децентрализации в Министерстве Внутренней торговли. — Иштван Гро	349
Опыты семестровой работы Статистической Кафедры Экономического Университета	332	Децентрализация юридической статистики. — Д-р. Йожеф Ковачич	352
		ВЫСКАЗЫВАНИЕ	357
		МЕЖДУНАРОДНАЯ СТАТИСТИКА	361
		СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИЗВЕСТИЯ	371
		КНИГИ И ЖУРНАЛЫ	378

Перепечатка разрешена только с указанием источника

REVUE STATISTIQUE

PÉRIODIQUE DE L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE

IIIe ANNÉE, N° 4.

AVRIL 1951

RÉDACTION: BUDAPEST, II, KELETI KAROLY-U. 5

ADMINISTRATION: V, KOSSUTH LAJOS-TÉR 13/15

Rédacteur: GEORGES PIKLER

SOMMAIRE:

	Pages		Pages
Communiqué de l'Office Central de Statistique sur l'exécution, au cours du premier trimestre de la deuxième année du quinquennat, du Plan quinquennal relevé	275	Les expériences acquises à la coordination des renseignements de la statistique des matières. — Étienne Béres	335
La statistique dans les oeuvres de Marx et d'Engels. — L. Cachcareva	281	Les tâches de la statistique dans la mensuration du niveau de vie. — Jean Szász	339
Les données de statistique ménagère du recensement général de la population opéré en 1949	304	Bureaucratie statistique	346
Quelques questions relatives à la statistique de l'industrie du bâtiment. — Ladislas Lengyel	314	Quelques formulaires statistiques ..	347
L'édification des bases du socialisme aux pays européens des démocraties populaires. — I. Sosenski, L. Cirline	325	Les premiers résultats de la décentralisation au Ministère du Commerce intérieur. — Étienne Groó	349
Les expériences des travaux semestriels à la Chaire de statistique de l'Université des Sciences Économiques	332	La décentralisation de la statistique judiciaire. — Dr Joseph Kovacsics	352
		RÉFLEXIONS	357
		STATISTIQUE INTERNATIONALE	361
		ACTUALITÉS STATISTIQUES	371
		LIVRES ET REVUES	378

LA REPRODUCTION DES ARTICLES N'EST AUTORISÉE QU'AVEC
LA CITATION DE LA SOURCE

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL JELENTÉSE A FELEMELT ÖTÉVES TERV MÁSODIK ÉVÉNEK ELSŐ NEGYEDÉVI VÉGREHAJTÁSÁRÓL

A népgazdaság fejlődését, valamint a dolgozók anyagi és kulturális életszínvonalának emelkedését 1951 I. negyedévében a következő adatok jellemzik:

Ipar

Az ipar a jelentősen felemelt öt éves terv 1951 I. negyedévre eső részét sikerrel teljesítette. Az eredményhez hozzájárult a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusának, valamint hazánk felszabadulása ünnepének, április 4-ének, tiszteletére kialakult szocialista munkaverseny. Az egész gyáripár az első negyedévben 100,8%-ra, ezen belül a nehézipar 102,3%-ra, a könnyűipar 101,9%-ra teljesítette a tervet, az élelmezési ipar a tervet nem teljesítette (92,7%). A gyáripár termelése 1951 I. negyedében 1950 I. negyedéhez viszonyítva 32,6%-kal, ezen belül a nehézipar termelése 41,1%-kal, a könnyűiparé 33,3%-kal, az élelmezési iparé 7,1%-kal emelkedett. Az iparcsoportok közül a bányászat termelése 19,6%-kal, a kohászaté 38,2%-kal, a gépgyártásé 46,8%-kal emelkedett a múlt év első negyedéhez képest. Egyes fontos iparcsoportok — így a bányászat, a gépgyártás, a gumiipar, a ruházati ipar — első negyedévi tervüket nem teljesítették.

Az év első negyedében az egyes iparcsoportok tervteljesítése a következőképpen alakult:

Iparcsoport	1951 I. negyedének tervteljesítési százaléka
Bányászat	97,4
Kohászat	102,4
Gépgyártás	98,7
Erősáramú berendezések	104,2
Gyengeáramú berendezések	104,4
Finommechanika	107,4
Tömegcikkipar	112,7
Javitóműhelyek	108,8
Villamosenergia	103,4
Építőanyagipar	107,2
Vegyészeti	102,2
Gumiipar	96,7
<i>Nehézipar összesen</i>	<i>102,3</i>

Iparcsoport	1951 I. negyedének tervteljesítési százaléka
Faipar	112,4
Papíripar	101,1
Nyomdaipar	119,4
Textilipar	102,1
Bőr- és szőrmeipar	105,1
Ruházati ipar	94,3
<i>Könnyűipar összesen</i>	<i>101,9</i>
Élelmezési ipar	92,7
Gyáripar összesen	100,8

Az egyes minisztériumokhoz tartozó iparvállalatok termelési tervüket a következőképpen teljesítették: Bánya- és Energiaügyi Minisztérium 99,3%; Kohó- és Gépipari Minisztérium 101,9%; Könnyűipari Minisztérium 101,8%; Élelmezési Minisztérium 92,8%; Építésügyi Minisztérium 122,7%; Közlekedési és Postaügyi Minisztérium 110,9%.

A fontosabb iparcikkek termelése 1951 I. negyedében 1950 I. negyedéhez viszonyítva a következőképpen alakult:

Iparcikk	A termelés 1951 I. negyedében 1950 I. negyedének százalékában
Szén	109,8
Vasérc	109,3
Vas és acél	118,2
Alumínium és timföld	183,8
Esztergagépek	187,7
Egyéb forgácsológépek	131,9
Mozdony	126,0
Vasúti teherkocsi	73,3
Tehergépkocsi	488,0
Motorkerékpár	112,6
Kerékpár	117,6
Traktor	114,3
Villamos forgógépek	157,1
Izzólámpa	120,3
Rádióvevőkészülékek	104,8
Varrógép	96,1
Villamosenergia	117,5
Gép- és motorolaj	138,5
Gépkocsiabroncsköpeny	148,9
Tégla	149,1
Mész	141,7
Cement	144,5
Téglaüveg	102,7
Pamutszövet	118,4
Gyapjúszövet	115,3
Selyemszövet	101,1
Len-kenderszövet	108,1
Selyemharisnya	103,4

Iparcikk	A termelés 1951 I. negyedében 1:50 I. negyedé- nek százalékában
Pamutharisnya	104,6
Bőrcipő	145,3
Férfiöltöny	308,7
Női kabát	303,0
Liszt	132,9
Szesz	139,4
Cigaretta	129,0
Édesipari készítmények	199,0
Szappan	107,2
Gyufa	125,9

Terven felül az első negyedévben jelentős mennyiségű vasércet, nyersvasat, bauxitot, timföldet, azbesztcsovét, csempe- és mozaiklapot, előregyártott betongerendát, tetőcserepet, csiszolókorongot, táblaüveget, parkettát, furnírt, hordót, gyufát, dobozt, vigogne fonalat, lisztet, szárasztéztát, malátát, cigarettát, gyümölcskonzervet gyártottak.

A legtöbb iparcikk termelésének jelentős emelkedése mellett a tervvel szemben lemaradás mutatkozik a szén, nyersolaj és földgáz, petróleum, gép- és motorolaj, műtrágya, cement, téglá, szigetelő porcelánok, gépkocsi-abroncsotmlő, selyemszövet, takarmányliszt, csokoládé, szesz, ecet, étolaj gyártásában.

Építőipar

Az építőipar a tervidőszakban jelentős mértékben fejlődött: 1951 I. negyedévi termelési tervét 116,9%-ra, ezen belül a magasépítőipar 120,8%-ra, a szerelőipar 116,4%-ra, a mélyépítőipar 111,2%-ra teljesítette. Az építőipar termelése a tervidőszakban a múlt év hasonló időszakához képest 211,1%-ra, ezen belül a magasépítőipar 172,0%-ra, a szerelőipar 211,1%-ra, a mélyépítőipar 333,7%-ra emelkedett. A Szovjetunióból kapott építőipari munkagépek üzembeállításával fokozódott az építőipar gépesítése. A tervidőszakban az összes földmunkáknak mintegy 20%-át, az összes betonkeverési munkáknak csaknem 60%-át végezték gépek segítségével. Az első negyedévben végzett falazási munkálatoknak több mint 25%-át Sztahanov-módszerekkel végezték.

Mezőgazdaság

A tervidőszakban tovább erősödött a mezőgazdaság szocialista sektora. Legjelentősebb a fejlődés a termelészövetkezeti csoportoknál. Míg az elmúlt év végén az ország szántóterületének 7%-án folytattak szövetkezeti társasgazdálkodást, addig 1951 március végére ez az arány az ország szántóterületének több mint 13%-ára emelkedett. A termelészövetkezeti csoportok taglétszáma 1951 március végéig jelentősen megnőtt. Az általános emelkedésnél gyorsabban nőtt a termelészövetkezetekbe lépő közép-parasztok aránya.

Az állami gazdaságoknál legjelentősebb fejlődés a gépesítés terén következett be. Megnőtt a negyedév folyamán az állami gazdaságok traktor-

állománya. Míg 1950 I. negyedében egy traktorra 365 kat. hold szántó jutott, addig 1951 március végén 289. Emelkedés mutatkozik az egyéb gépekkel való ellátottság terén is. Az állami gazdaságok területe és állatállománya a negyedév folyamán kisebb mértékben növekedett.

A tervnegyedévben a gépállomások száma 369-re, a traktorok száma több mint 9%-kal, a vontatóké mintegy 4%-kal emelkedett.

1951 I. negyedében a mezőgazdaságban a tavalyinál nagyobb volt a műtrágyafelhasználás. Mintegy 22%-kal növekedett a múlt év megfelelő időszakához képest a szerződéssel lekötött növények területe.

Az állatállomány fejlődése szempontjából jelentős a lucerna tavaszi vetésterületének több mint négyszeresére való emelkedése.

A rendkívüli esős időjárás következtében a vetési munka üteme kissé elmaradt a tavalyi mögött.

A múltévi gyenge takarmánytermés ebben a negyedben még éreztette kedvezőtlen hatását az állatállomány alakulásánál, bár kisebb mértékben, mint a megelőző negyedévben.

Közlekedés

A vasút áruszállítási tervét 109,5%-ra, személyszállítási tervét 100,4%-ra teljesítette. A teheráruforgalom emelkedése 1950 I. negyedéhez képest 25,0%, a személyforgalomé 34,4%. A MÁV a teheráruk napi átlagos rakodási tervét 104,7%-ra teljesítette, ez az elmúlt év hasonló időszakának teljesítményéhez képest 27,2%-os emelkedésnek felel meg. A fontosabb árucikkek napi átlagos rakodása 1950 I. negyedéhez képest: a vasárúknál 36,8%-kal, téglá, cserépnél 132,9%-kal, kő, kavicsnál 60,4%-kal, mész, cementnél 91,5%-kal, szénnél 14,4%-kal, őrlményeknél 15,8%-kal, kenyérgabonánál 53,3%-kal, cukornál 10,3%-kal emelkedett.

A vízi közlekedés áruszállítási tervét 125,7%-ra teljesítette. Az áruforgalom az elmúlt év hasonló időszakához viszonyítva 54,9%-kal emelkedett.

A városi közlekedésben az autóbuszforgalom egy év alatt 26,8%-kal, a közúti villamosforgalom 11%-kal, a helyi érdekű vasútak forgalma 18,2%-kal nőtt. A távolsági autóbuszforgalom utasszállítási tervét 118,8%-ra teljesítette, a múlt évi teljesítményhez képest az emelkedés 59,7%.

A teherfuvarvállalatok áruszállítási tervüket 107,8%-ra teljesítették. A tehergépkocsi-közlekedés a tervidőszakban 94,1%-kal több árut szállított, mint 1950 I. negyedében.

Beruházások

Az év első negyedében a népgazdaság összes beruházásai 63,2%-kal haladták meg a múlt év első negyedét. Az emelkedés az iparban, a bányászatban és az építőiparban (együtt) 56,8%, a közlekedésben 83,3%, a kereskedelemben 68,2%. A gyáripar beruházásából 93% a nehéziparra, 7% a könnyűiparra jutott.

A tervidőszakban számos községet, gépállomást, állami gazdaságot és termelőszövetkezeti csoportot villamosítottunk. Számos új gép- és termelő-

berendezés üzembehelyezése történt meg, így új edző-, kúpoló-, elektromos formaszárító- és lágyítókemencék, formázógépek, homokkeverők, különféle szerszámgépek, darupályák, stb. üzembeállítás. A negyedév folyamán az ország különböző részeiben 12 új hidat adtak át a forgalomnak. Az ország különböző részein számos újonnan épült orvosi rendelőt, fürdőt, bölcsődét, óvodát, községházát, ipari és egyéb iskolát adtak át rendeltetésének.

Áruforgalom

1951 I. negyedében az állami nagykereskedelem eladási forgalma 34,5%-kal haladta meg a múlt év hasonló időszakának forgalmát. A kereskedelem a tervidőszakban 21,6%-kal több tejet, 8,1%-kal több kenyeret, 2,3%-kal több finomlisztet és 6,5%-kal több cukrot hozott forgalomba, mint 1950 I. negyedében. Az állami és szövetkezeti kiskereskedelmi forgalom egy év alatt 117,9%-kal, ezen belül az állami kiskereskedelemé 113,9%-kal, a szövetkezeti kiskereskedelemé 134,0%-kal nőtt. Az állami és szövetkezeti kiskereskedelmi bolthálózat egy esztendő alatt 6921 új üzlettel bővült. Ebből az állami kiskereskedelemre 4338, a földműves-szövetkezetekre pedig 2583 új üzlet jutott.

Munkások és tisztviselők számának emelkedése és a munkatermelékenység alakulása

1951 I. negyedében tovább nőtt a népgazdaság valamennyi ágában a munkások és tisztviselők létszáma. A tervszerű munkaerőtoborzás eredményeként a tervidőszakban több ezer új munkás helyezkedett el az iparban. A gyáriparban és építőiparban foglalkoztatottak száma egy év alatt összesen 150 000-rel nőtt. Az első negyedévi munkabérialap a gyáriparban az egy év előtti 17,1%-kal haladta meg. A gyáripari átlagkeresetek az előző év első negyedéhez képest 4%-kal nőttek.

Az ipari tanulók száma 30%-kal volt magasabb, mint 1950 I. negyedében.

A gyáriparban az egy főre eső termelés értéke 1951 I. negyedében 17,6%-kal volt magasabb, mint az előző év megfelelő időszakában. Az emelkedés a bányászatban 11,8%, ezen belül a szénbányászatban 3,2%, a kohászatban 18,9%, a gépgyártásban 22,9%, az erőáramú berendezéseknél 34,2%, a vegyiparban 15,8%, a faiparban 41,1% és a textiliparban 15,6%.

Szociális és kulturális eredmények

Az első negyedévben kiadott könyvek és brossurák példányszáma több mint 17,7 millió, ez 1950 I. negyedéhez képest 10,6%-os emelkedést jelent. A tervidőszakban a mozgóképszínházaknak 16 millió látogatója volt, ez a múlt év hasonló időszakához képest 35,4%-os emelkedésnek felel meg. A színházakat a negyedév folyamán mintegy 1 200 000 ember látogatta, 8,4%-kal több, mint 1950 utolsó negyedében. A rádióelőfizetők száma egy év alatt 14%-kal emelkedett.

1951. március 15-én 86 tudóst, mérnököt, író, művészt, élenjáró ipari és mezőgazdasági dolgozót tüntetett ki a Népköztársaság Minisztertanácsa Kossuth-díjjal a tudomány, az irodalom, a művészet és a termelés terén végzett kimagasló munkájukért.

1951 I. negyedében megrendezett országos kultúrversenyen 10 027 városi és falusi kultúrsoportnak közel 150 000 tagja vett részt.

Az első negyedévben — üdülők átalakítása révén — három új szanatórium létesült 700 ágygal. Ezenkívül új kórházi osztályok létesítésével, több kórház újjáépítésével bővült a kórházak ágylétszáma.

A szakszervezeti üdülésben résztvevők száma 1950 hasonló időszakához képest 19%-kal növekedett.

L. KASKAREVA:

A STATISZTIKA MARX ÉS ENGELS MŰVEIBEN*

Engels emlékének szentelt cikkében írta Lenin: „Marx és Engels érdekeit a munkásosztály körül néhány szóban összefoglalhatjuk: önmegismerésre és öntudatra nevelték a munkásosztályt és az ábrándozások helyére a tudományt állították“.¹ A statisztika Marx és Engels műveiben a munkásosztály önmegismerésének egyik eszközévé, a társadalom megismerésének hatalmas fegyverévé lett.

A politikai gazdaságtan és filozófia területén Marx és Engels munkásságával véghezvitt forradalom gyökeres változást idézett elő a statisztika lényegében, szerepében, tartalmában és módszereiben is.

Marx és Engels voltak az elsők, akik feltárták a statisztika osztályjellegét, rámutattak arra, hogy a statisztika pártos tudomány. A dialektikus materialista filozófiának és a marxizmus politikai gazdaságtanának vezető tételei voltak az új marxista, valóban tudományos, a polgári statisztikától alapvetően különböző statisztikának alapjai.

A statisztika mint önálló tudomány a tőkés termelési móddal egyszerre született meg és a politikai gazdaságtannal szoros kapcsolatban fejlődött.

Marx a klasszikus politikai gazdaságtant jellemezve rámutatott annak egyik igen fontos sajátosságára. A politikai gazdaságtan Pettytól kezdve a burzsoá termelés belső összefüggéseit vizsgálja. „Petty — írja Marx — a tudomány megalapítójának tekinti magát. Módszere, mint mondja, „nem szokásos“ módszer. Ahelyett, hogy a szavak egész sorát közép- és felsőfokban, spekulatív argumentumokban fonná egységbe, ... a számok, súlyok és mértékek közvetítésével kezd beszélni, kizárólag az érzéki tapasztalatból vett argumentumokat kezd használni, s ezzel olyan okokat vizsgál, ... amelyeknek a természetben látható alapjuk van. Az egyes emberek eszének, véleményének, óhajának és szenvedélyének változandóságától függő ... okok vizsgálatát átengedi másoknak“.²

A társadalomgazdasági összefüggések vizsgálata céljából fontos volt mind maguknak a gazdasági jelenségeknek, mind a közöttük levő összefüggéseknek számszerű jellemzését megtanulni.

A burzsoá viszonyok belső összefüggéseinek vizsgálata vezette el Pettyt (akit Marx a politikai gazdaságtan atyjának és bizonyos mértékben a statisztika feltalálójának nevezett) a politikai aritmetikához.

Pettynek a gazdasági jelenségek összefüggéseinek számszerű jellemzésére irányuló kísérletét Engels nagyra értékelte. Dühinget bírálva Engels

* Vesznyik sztatisztiki, Goszstatizdat, Moszkva, 1950, 5. sz., 25—44. old.

¹ Lenin Művei, 4. kiadás, 2. kötet, 6. old. és Lenin: Marx, Engels, marxizmus, Szikra, Budapest, 1949, 44. old.

² Marx és Engels Művei, XII. kötet, 1935, 1. rész, 39. old., oroszul.

ezt írta: „Teljesen rendjén való dolog, hogy a legzseniálisabb és legeredetibb közgazdasági kutatóval szemben olyan... közepszerűség, mint Dühring úr csak morgó elégedetlenségének tud kifejezést adni, csak bosszszankodni tud azon, hogy az elméleti fényszikrák nem glédában, parádésan lépdelnek, mint kész ‚sarktételek‘, hanem inkább a ‚nyers‘ gyakorlati anyagnak... elmélyítéséből elszórtan szökellnek ki.

Éppúgy, mint Petty tulajdonképpen gazdaságtani munkáival, jár el Dühring úr a Petty alapította ‚politikai aritmetiká‘-val, melyet közönségesen statisztikának neveznek... Ha arra... a nagy távolságra gondolunk, amely még a mai statisztikát is elválasztja attól a céltől, melyet Petty hatalmas vonásokban számára megrajzolt, az ilyen... öntelt jobbantudás hihetetlen együgyűségében tündöklék“.³

A statisztikai adatok tanulmányozásánál Petty széles körben alkalmazta a csoportosítások, az átlagok és viszonyszámok módszereit. E módszerek segítségével vizsgálja a „nyers anyagot“.

A statisztika Petty munkáiban haladó materialista volt, minthogy céljául az objektíven létező gazdasági jelenségek, valamint e jelenségek összefüggéseinek a mérés és összehasonlítás segítségével történő vizsgálatát tűzte maga elé.

Petty és a többi „politikai aritmetikusok“ közgazdasági vizsgálatainak alapvető hibája az volt, hogy a vizsgált társadalomgazdasági jelenségeket metafizikai szempontból, mint történelmen kívüli jelenségeket szemlélték. A politikai aritmetikusok nem látták, hogy az általuk vizsgált jelenségek és összefüggések csupán meghatározott termelési módnak — a kapitalizmusnak jellemzői.

Marx rámutatott arra, hogy annak mértékében, ahogyan az osztályharc a kapitalizmus fejlődésével élesedik és nyiltabbá válik, a polgári közgazdaságtan bizonyos korlátolt mértékben megszűnik tudomány lenni és vulgárisná, egészen durván apologetikussá válik. „1830 egyszersmindenkora meghozta a döntő válságot. A burzsoázia Franciaországban és Angliában politikai hatalomhoz jutott. Ettől kezdve az osztályharc, gyakorlatilag és elméletileg, mind kifejezettebb és fenyegetőbb formákat öltött... Nem arról volt ezentúl már szó, hogy ez vagy az az elméleti megállapítás igaz-e, hanem arról, hogy a tőkének hasznos-e vagy káros, kellemes-e vagy kellemetlen, rendőrileg tilos-e vagy sem... a tudományos vizsgálat helyére a rossz lelkiismeret és az apologetika gonosz szándéka lépett“.⁴

A kapitalizmus apologetikája és örökkévalóságának védelmezése mellett a polgári tudósok figyelme mindinkább oda irányul, hogy receptet gyártsanak a politikai egyensúly fenntartására és a kapitalista valóság minden eszközzel való megszépítésére. Aktív szerepe van ebben a vulgáris politikai gazdaságtanra, az idealizmusra és metafizikára támaszkodó reakciós polgári statisztikának is.

Marx és Engels korában a polgári statisztika legkiemelkedőbb képviselője Quetelet volt. Quetelet azt a célt tűzte maga elé, hogy a megfigyelésen és a számításon alapuló módszert a politikai és erkölcsi tudományokban alkalmazza. Quetelet azonban, mint idealista metafizikus a

³ Marx és Engels Művei, XIV. kötet, 1931, 236. old., oroszul és Engels: Hogyan „forradalmasítja“ Eugen Dühring úr a tudományt („Anti-Dühring“), Szikra, Budapest, 1948, 221. old.

⁴ Marx: A tőke, 1949, 1. kötet, 13. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949, 17. old.

gazdasági jelenségek vizsgálata, illetve a gazdasági jelenségek, mint történelmi kategóriák, fejlődési törvényeinek vizsgálata helyett, figyelmét annak bizonyítására összpontosította, hogy a társadalmi jelenségeket ugyanolyan állandó törvények irányítják, mint az égitestek mozgását. A statisztikát Quetelet társadalmi fizikának tartotta és annak fejlesztésére törekedett. A társadalmi fizikának — Quetelet véleménye szerint — „... a gondviselés törvényeit kell vizsgálnia, azokat a törvényeket, amelyek az embert és a társadalmi rendszert fenntartják, amelyek ezt a második égi mechanikát létrehozták, amelynek titokzatos alapjait oly művészien alkotta meg a világmindenség teremtője“.⁵

A nagyszámok törvénye elméletének segítségével, egy ezred pontosságig kiszámította a házasságkötésre, bűncselekményre, öngyilkosságra, stb. való hajlamot. Quetelet megkonstruálta az átlagember típusát. Az átlagszámok, amelyekkel Quetelet annyiszor dolgozik, nála a társadalmi rend állandóságának bizonyítására szolgálnak. „Az ember, akit én itt vizsgálok — mondja Quetelet — a társadalomban ugyanaz, mint a testben a súlypont: ő — az átlag, amely körül a társadalmi elemek ingadoznak...“⁶

Quetelet szerint, az összes emberek, több vagy kevesebb eltéréssel — hibával, az átlagember típusát képviselik, aki az ő kifejezése szerint, „a mi fajunk típusa“.

Az idealista Queteletnél a vizsgálódás kiindulási pontja az általa megalkotott „átlagember“ fogalma, amelytől több vagy kevesebb mértékben „eltérnek“ a valóságban létező emberek.

Quetelet elméletében a már minden izében reakciós és hazug polgári statisztika összes csírái megvannak. Quetelet úgy gondolja, hogy a statisztika univerzális tudomány, amelynek tárgyát az emberi megismerés különböző területein változó jelenségek alkotják.

A „társadalmi jelenségeket irányító“ és időtlen törvények megismerésének módszerét Quetelet számára a valószínűségi elmélet szolgáltatja. Bernouilli és Laplace elmélete Queteletnél a társadalmi élet összes formái változatlanóságának és állandóságának bizonyítására szolgáló módszerré vált. Számára a valószínűségi elmélet az összes társadalmi jelenségek megismerésének módszere; a valószínűségi elmélet nélkül — Quetelet véleménye szerint — ezek a jelenségek nem ismerhetők meg.

A társadalmi jelenségek vizsgálatánál a valószínűségi elméletnek a polgári statisztikusok munkáiban előforduló mechanikus, tudományellenes alkalmazásáról Paul Lafargue, Marx tanítványa és kortársa a következőket írta:

„Quetelet és Poisson... mind a ketten matematikusok voltak, s a bűnügyi statisztika adatait akarták felhasználni azzal a ki nem mondott reménnyel, hogy végül is a valószínűségi elmélet módszereinek alkalmazása terén gyakorlati eredményeket érnek el... A bűncselekmények és törvénysértések számát vizsgálták, de nem fordítottak figyelmet az azokat létrehozó társadalmi viszonyokra, a számtani és geometriai haladványokhoz hasonló logikai sorokban akarták ezeket bemutatni, amelyek mint mondják, feltárják a belső rejtett erőket. Felújították — igaz ugyan, hogy

⁵ A. Quetelet: A társadalmi rendszer és az azt irányító törvények, Sz. P. B., 1866, 247. old., oroszul.

⁶ A. Quetelet: Társadalmi fizika, 1911, I. kötet, 54. old., oroszul.

igen enyhe formában — a pithagorászi tanítást, amely misztikus sajátosságokat tulajdonít a számoknak”.⁷

Marx és Engels munkáinak megjelenése óta joggal beszélhetünk a valóban tudományos, marxista statisztika létrejöttéről, fejlődéséről, és annak a metafizikus, alapjában idealista polgári statisztikával vívott harcáról.

A marxista statisztika a polgári statisztika kiinduló tételeinek és fegyvertárának, amellyel e tételeket védelmezi, teljes tagadásán alapszik.

Ez nem jelenti azonban azt, hogy Marx és Engels mindent elvetettek, amit a polgári statisztika alkotott. Marx és Engels a tudomány minden vívmányát felhasználták.

Meg kell említeni, hogy a szovjet sajtóban és a tudományos munkákban nem foglalkoztak és még mindig nem foglalkoznak kielégítő mértékben azoknak a kérdéseknek tisztázásával: miként fejlődött a statisztikai tudomány Marx és Engels műveiben. A statisztikai tankönyvek szerzői rámutatnak arra, hogy a statisztika osztálytudomány, a továbbiakban azonban, e tudomány történetének kifejtése igen kevéssé tükrözi vissza a statisztika osztályjellegét. A dialektikus materializmusnak az idealizmussal és a metafizikával vívott harcát a statisztikában nem világítják meg kellőképpen. Számos munkában „objektíven” fejtegetve a polgári statisztikusok műveinek tartalmát, a szerzők nem tárják fel Marx és Engels munkáinak hatalmas, döntő jelentőségét az új, marxi-lenini statisztika megteremtése és fejlődése tekintetében, elhallgatják a polgári statisztikának Marx és Engels műveiben kifejtett kritikáját.

A formalista irány statisztikusainál a statisztikának Marx és Engels műveiben való vizsgálata csupán egyes idézetek és egyes meghatározások kiszakítását jelenti. Nem véletlen, hanem teljes mértékben a statisztika tárgyának és módszereinek értelmezése terén vallott hibás tételekből következik az a tény, hogy számos statisztikai tankönyv első oldalán a marxizmus megalapítóinak nyilatkozatait idézik a közgazdasági elemzés jelentőségéről, arról, hogy a statisztika alapja a politikai gazdaságtan, azután ugyanezekben a tankönyvekben a statisztika történetét, mint a valószínűségi elmélet fejlődésének és alkalmazásának történetét tárgyalják a statisztika elméleti alapja, a marxista-leninista politikai gazdaságtan történetével való kapcsolatán kívül.

Marxnak és Engelsnek a jelenségek viszonylagos állandóságát abszolút állandósággá változtató metafizikával vívott harcai során lepleződtek le a társadalmi jelenségek állandóságának bizonyítását szolgáló statisztikai eljárások, nevezetesen a nagyszámok törvényének és az átlagszámoknak metafizikus tárgyalása.

A polgári tudósok a kapitalista világ állandóságának számszerű bizonyításánál igen nagy jelentőséget tulajdonítanak az átlagszámoknak és a nagyszámok törvényének. Nem képesek megismerni a jelenségek lényegét, s az esetek többségében nem is óhajtják megismerni,⁸ a polgári statisztikusok azt állítják, hogy a jelenségeknek az átlagtól való eltéréseit a nagyszámok törvénye irányítja, s az átlagot, mint a jelenség egyszersmindenkorra megadott típusát tárgyalják.

⁷ Paul Lafargue Művei, II. kötet, 1928, 346. old.

⁸ A közgazdász-statisztikus Lexisről, aki a stabilitás elméletének megalapozása tárgyában folytatott kísérleteivel vált ismertté, mondotta Engels: „... karrierista, s ezért vulgáris közgazdásznak tettei magát”. (Marx és Engels Művei, 1935, XXVII. kötet, 603. old., oroszul.)

Az érték kategóriáit, a termelés átlagos árait, az átlagos nyereséget, az átlagos társadalmilag szükséges munkát, stb. tanulmányozva, s az átlagokat a különböző gazdasági jelenségek fejlődési színvonalának vizsgálatánál alkalmazva, Marx megvilágította az átlagszámok ismeretszerző jelentőségének értelmét és határait a társadalmi folyamatok elemzésében.

Idézzük Marx egyik megállapítását, amely leleplezte a nagyszámok törvényéről, mint a jelenségek ingadozását irányító törvényről alkotott felfogás hibás voltát:

„Az a feltevés — írja Marx —, hogy a termelés különböző szféráinak áruit értékük szerint adják el, természetesen csak azt jelenti, hogy a vonzás központja értékük, amely körül az árak forognak és amely szerint azok le- és felfelé történő állandó ingadozása kiegyenlítődik“.⁹

Marx tanításából következik, hogy nem a nagyszámok törvénye „irányítja“ az átlag körüli ingadozást. Az árak értéktől való eltéréseinek kölcsönös kiegyenlítődése a kapitalizmusban az értéktörvény érvényesülésének következménye, annak a törvénynek, amely a kapitalista gazdasági rendszer spontán folyamatainak alapszik.

A tudományos elemzésnél a vizsgálat két szakaszra oszlik. Az első — a jelenségek feljegyzése és leírása, mint például a piaci árak feljegyzése. A jelenségeknek ez a „számokkal és mértékkel“ való nélkülözhetetlen leírása biztosítja az anyagot a további vizsgálat céljaira. Az elemzésnek ez a szakasza azonban egymagában még nem elegendő. Kevés azt tudni, hogy az árak ingadoznak, valamint az áringadozások nagyságát ismerni; kevés azt kiszámítani, amit Quetelet tett, hogy az ingadozás az átlag körül történik; meg kell állapítani azt a törvényt, amely ezeket az ingadozásokat irányítja; fel kell tární miéért ingadoznak az árak és ez mi körül történik. A nagyszámok törvénye alapján, — bárhogyan is bővítették volna megfigyeléseiket Quetelet és a polgári statisztika képviselői — e kérdésekre feleletet adni nem lehet.

Egyes szovjet statisztikai tankönyvekben a szerzők Marx megállapításait eltorzítva idézik és arra használják fel, hogy megalapozzák azt a metafizikus tételt, mely szerint a nagyszámok törvénye a statisztika alapja, s hogy létezik a jelenségek különleges statisztikai törvényszerűsége.

Igy például a technikumok részére kiadott statisztikai tankönyv¹⁰ Marx következő megállapítását idézi: „A piaci árak egyszer a termelés e szabályozott árai fölé emelkednek, majd máskor alásüllyednek, azonban az ilyen ingadozások kölcsönösen kiegyenlítik egymást. Ha az ártáblázatot hosszabb-rövidebb időszakra vonatkozóan vizsgáljuk, kiküszöbölve azokat az eseteket, amikor az árak tényleges ára a munkatermelékenység változása következtében változik, sőt az olyan eseteket is, amikor a termelési folyamat valamilyen természeti vagy társadalmi katasztrófa következtében megszakad, akkor mindenekelőtt azon fogunk meglepődni, hogy az eltérések határai viszonylag milyen közel esnek egymáshoz, azután pedig azon a szabályszerűségen, amellyel ezek az eltérések egymást kiegyenlítyozzák. A szabályozó átlagok uralmát látjuk itt, amelyet Quetelet a társadalmi jelenségek területén mutatott ki“.¹¹ (A dőlten szedett idézet-rész a tankönyvben nem szerepel. — L. Kaskareva megjegyzése¹²)

⁹ Marx: A tőke, III. kötet, 1949, 185. old., oroszul.

¹⁰ Szerzői: A. I. Jezsov, M. A. Kaganszki és mások.

¹¹ Marx: A tőke, III. kötet, 1938, 758. old., oroszul.

¹² A. J. Jezsov, M. A. Kaganszki és szerzőtársaik: A statisztika tankönyve, 1947, 240. old., oroszul.

Az idézetből szerzők az alábbi következtetést vonják le: „Marx kihangsúlyozza, hogy ezeknek az ingadozásoknak törvényszerűsége ugyanaz a törvényszerűség, amelyet Quetelet fedezett fel, azaz a statisztikai törvényszerűség“.¹³ Marx megállapítását szerzők megkísérik arra felhasználni, hogy felfedjék azt, ami Marxnak és az idealista Queteletnek a társadalmi folyamatokról vallott felfogásában közös és ilymódon megalapozzák a statisztikai törvényszerűség metafizikai kategóriáját. Fent rámutattunk arra, hogy azt a szabályszerűséget, amellyel az áringadozások kiegyenlítődnek, Marx nem „statisztikai törvényszerűségnek“ tekintette, amint a tankönyv szerzői Quetelet nyomán teszik, hanem magának a jelenség törvényének. Emellett Marx magyarázata és a polgári statisztikusok, nevezetesen Quetelet felfogása között elvi különbség van, amiről Marx a következőket mondotta: „...bebizonyította, hogy a társadalmi életnek még a látszólagos véletlen jelenségeit is periódikus megnyilvánulásuk és periódikus átlagos számuk következtében belső szükségszerűség irányítja. E szükségszerűség megmagyarázása azonban sohasem sikerült neki“.¹⁴ Mint ismeretes, Quetelet a számoknak a kapitalista társadalomban megfigyelt ismétlődését (a bűncselekmények százalékos aránya, stb.) misztikusan, az Isten által az embernek adott hajlamokkal magyarázta.

Marx megállapításának az a része, amelyet a tankönyv szerzői „lerövidítettek“ a számok időszakos megismétlődését előidéző okok értékes magyarázatát tartalmazza — csupán azoknak a társadalomgazdasági viszonyoknak, amelyek között az egyes jelenségek előfordulnak, változatlan-sága, illetve csekély változósága esetében lehetséges. Marx és Engels hangsúlyozzák az olyan tétel feltételeességét, amely az egyes esetekben nélkülözhetetlenné teszi a tudományos absztrakciót. A történelmi jelenségek és e jelenségek alapjául szolgáló törvények véletlenszerűségéről beszélve Engels rámutatott arra, hogy mind öneki, mind Marxnak egyik feladata az volt, hogy megszabadítsák a társadalom történelmi fejlődési törvényeit „...a misztikus formáktól és azt egyszerűségében és általánosságában mutassák be“.¹⁵

*

A materializmus alapvető tétele, hogy az elsődleges az anyagi világ, s hogy azt megismerhetjük, mert a valóság vizsgálati módszereiben és e vizsgálat céljára alkalmazott statisztikában tükröződik vissza.

„A tőke“ I. kötetéhez írt előszavában Marx rámutatott arra, hogy munkájának végső célja a modern, azaz a kapitalista társadalom gazdasági mozgástörvényének feltárása. Marx megmutatta, hogy az emberi társadalom anatómiáját a politikai gazdaságtanban kell keresni és hangsúlyozta, hogy az ember — mindenekelőtt, társadalmi lény.

A politikai gazdaságtan és a statisztika kapcsolatáról és a tudományos kutatásban elfoglalt szerepéről Marx Engelshez írott levelében a következőket mondja: „Ami a *járadék* elméletét illeti ... a következőket mondom:

1. Az egyedüli, amit elméleti szempontból bizonyítanom kell, az abszolút járadéknak az a *lehetősége*, amely nem sérti az értéktörvényt ...

¹³ A. J. Jezsov, M. A. Kaganszki és szerzőtársaik: A statisztika tankönyve, 1947, 240. old., oroszul.

¹⁴ Marx és Engels Művei, XXVI. kötet, 1935, 7. old. és Statisztikai Szemle, 1950, 11. sz., 752. old.

¹⁵ Marx és Engels Művei, XIV. kötet, 1931, 9. old.

2. Ami az abszolút földjáradék létezését illeti, ez olyan kérdés, amelyet minden egyes országra külön-külön *statisztikailag* kell eldönteni.¹⁶

A politikai gazdaságtan és a statisztika kölcsönös kapcsolatban vannak egymással, a közgazdasági elemzésben egyik a másikat kiegészíti és pedig olyan formában, hogy a politikai gazdaságtan az a bázis, amelyen a statisztikai kutatásnak fel kell épülnie. Marx és Engels ismételten rámutattak erre. Így például „A tőke“ III. kötetében a nyereséghányad csökkenő irányzatának kérdéseit vizsgálva Marx ezt írja: „A statisztika csak akkor lesz alkalmas a különböző korszakok és különböző országok profitjai mértékének tényleges elemzésére, ha ismeri azokat a tényezőket, amelyek a munkabér-normák kilakításában érvényesülnek“.¹⁷ Marx és Engels döntő harcot folytattak az üres empirizmusnak az adatok statisztikai feldolgozásán alapuló elméleti analízissel való felcseréléséért a közgazdasági problémák vizsgálatában.

A mennyiség és minőség egysége dialektikus értelmezésének alapvető jelentősége van a statisztika tárgyának meghatározása, a politikai gazdaságtannal való kapcsolata, a kutatás valóban tudományos statisztikai módszereinek fejlődése szempontjából.

A marxizmus-leninizmus megalapítói a jelenségek minden oldalról való elemzését követelik meg. A jelenségek összefüggéseinek, a mennyiségi változások felhalmozódásának eredményeképpen fellépő minőségi változásoknak vizsgálati módszerei a marxista-leninista tudományos statisztikában alapvetőkké váltak; szemben a jelenségek valószínűsége vizsgálati módszereivel, amelyeknek fejlesztéséért a polgári statisztikusok oly sokat fáradoztak.

*

Marx és Engels igen nagy figyelmet fordítottak a statisztika forrásainak mélyreható vizsgálatára. Így ahhoz például, hogy a munkástörvényekről szóló részt megírja, amely oldalszámban „A tőke“-nek csak kéthetede, Marx az angol gyári felügyelőségek „Kék könyvei“-nek egész könyvtárát tanulmányozta át és kimerítő összesítést adott mindazokról a fontos kérdésekről, amiket a statisztikából ki lehetett venni. Marx Kugelmanhoz írt 1868. március 6-i levelében mondja: „Rosszullétem alatt ... nem tudtam írni, de hihetetlen tömegű statisztikai és másféle „anyagot“ tömtem magamba ...“¹⁸

Engels a munkásosztály angliai helyzetének jellemzése céljából hatalmas mennyiségű statisztikai anyagot dolgozott fel, amelyet személyes megfigyeléseivel, egyes tényekkel egészített ki.

Ugyanígy jártak el műveikben Lenin és Sztálin is. Elég megemlíteni, hogy Lenin csupán egy munkájának, „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban“ c. művének megírásához körülbelül 500 statisztikai kiadványt használt fel.

Statisztikai adatokat használtak fel a tudományos statisztika megalapítói legkülönbözőbb műveikben, kezdve „A munkásosztály helyzete Angliában“, „A tőke“ c. művekkel egészen a közgazdasági, politikai és történelmi tárgyú vitacikkeikig.

¹⁶ Marx és Engels Művei, XXIII. kötet, 1932, 100. old., oroszul.

¹⁷ Marx: A tőke, III. kötet, 1949, 249. old., oroszul és Statisztikai Szemle, 1950, 12. sz., 305. old.

¹⁸ Marx és Engels Művei, XXV. kötet, 1936, 516. old., oroszul és Marx—Engels: Válogatott levelek Szikra, Budapest, 1950, 232. old.

A statisztikai anyag rendkívül alapos ismeretét, kritikai értékelését és mesteri felhasználását bizonyítják mindenek előtt Marx és Engels művei. Marxról kortársai azt tartották, hogy nincs senki, aki hozzá hasonlóan ismerné a statisztikát. Így például Beesly professzor az Internacionálé történetéről írott cikkében mondotta: „A Szövetség sikereiért senkinek sincs annyira lekötelezve, mint Marx Károly dr.-nak, akihez — véleményem szerint — nincs senki hasonló, aki Európa összes országai ipari mozgalmainak történelmét és statisztikáját úgy ismerné, mint ő. Én magam is jelentős mértékben... le vagyok kötelezve neki az e cikkben foglalt adatokért“.¹⁹

Marx sohasem volt a statisztikai adatok foglya. A tényleges adatok nála a mélyreható, messzemenő elméleti általánosítás céljaira szolgáltak. Marx kortársai hangsúlyozták, hogy: „...hatalmas sokoldalú tudással rendelkezve, Marx nem süllyedt el az általa felhalmozott nyersanyag tömegében, hanem mindig uralta az anyagot... és zseniális szellemességgel világította meg azt“.²⁰

Marx és Engels műveikben gondosan gyűjtötték a statisztikai adatokat és pedig nemcsak azért, hogy ahhoz a vizsgálódáshoz szolgáljanak alapul, amellyel éppen foglalkoztak, hanem, hogy jövődő munkáikhoz is rendelkezésre álljanak. Ezt bizonyítják a statisztikai adatokat tartalmazó feljegyzések, s a statisztikai forrásokra vonatkozó terjedelmes jegyzetek.

Gyakran fordultak Marxhoz azzal a kéréssel, hogy a különböző problémák megoldásához statisztikai adatforrásokat ajánljon. Marx és Engels a véleményük szerint legjobb statisztikai kiadványokat adták meg. Így például 1851. október 16-án Marx ezt írta Weidemeyernek: „Ajánlom neked... Mac-Culloch 'Kereskedelmi szótár'-át, 1845... Vannak újabb munkák is, mint például Mac-Gregor könyve, akinek statisztikai tájékoztatói talán a legjobbak egész Európában. Ezek azonban igen drágák“,²¹ s a továbbiakban Marx számos különböző országra vonatkozó statisztikai adatforrást sorol fel.

Marx és Engels, bár kutatásaikban kénytelenek voltak kapitalista statisztikai adatokat felhasználni, a számadatokat mindenkor kritikával kezelték. Elsők voltak, akik hangsúlyozták és leleplezték a polgári statisztika apologetikus és hamisító jellegét.

Engels a munkásosztály helyzetét vizsgálva Angliában, ahol a statisztika abban az időben jobb volt, mint Európa más országaiban, ezt írja: „A gyárosok... terjedelmes táblázatokat tettek közzé, amelyeknek azt kellene bizonyítaniuk, hogy a gépek nem szorítják ki a felnőtt férfiakat... E táblázatok tarkálnak az eltorzított számoktól, a valótlan adatoktól... hallgatnak a fontos kérdésekről és csak a szerző gyárosok vak önzését és lelkiismeretlenségét bizonyítják“.²²

Az iparstatisztikai adatokhoz hasonlóan a mezőgazdasági adatokat is eltorzították. Marx „Gabonahiány Európában“ című cikkében rámutatott arra, hogy „Franciaország lázas aggodalmából véleményt alkothatunk a termésre vonatkozó beszámolók hazugságairól...“²³

A kapitalista statisztika egyik kedvelt hamisítási módszere az összehasonlítható adatok összehasonlítása. Ezt a módszert Marx, Engels, Lenin

¹⁹ Marx és Engels Művei, XVI. kötet, 1936, II. rész, 203. old., oroszul.

²⁰ „Moszkovszkij Telegraf“, 1883. március 7/19.

²¹ Marx és Engels Művei, XXV. kötet, 1936, 113. old., oroszul.

²² Marx és Engels Művei, III. kötet, 1930, 431. old., oroszul.

²³ Marx és Engels Művei, IX. kötet, 1933, 206. old., oroszul.

és Sztálin ismételten leleplezték. Marx rámutatott arra, hogy a különböző országok: Anglia, Franciaország és Poroszország adatait, az egyes országok sajátosságainak figyelembevételével „... az ezekben az országokban létező különböző viszonyokkal való összehasonlítás nélkül”²⁴ nem lehet összehasonlítani.

Különösen meghamisítják a munkásosztály és a dolgozók helyzetét jellemző adatokat. A hamisítás mértéke az osztályharc fokozódásával növekszik: a statisztika a polgári tudósok harcában mindinkább a tőkésnek a létező rendszer fenntartásáért folytatott harca eszközévé válik.

Marx „A tőke” I. kötetében a relatív értéktöbblet termeléséről szóló fejezetben a gyári munkamegosztásról beszélve, a következő megjegyzést teszi: „Jellemző a statisztikai csalás szándékára... hogy a parlament által nyilvánosságra hozott jelentések (‘returns’) ...nemcsak mérnököket, mechanikusokat, stb., hanem gyárigazgatókat, ügynököket, kifutókat, raktárnokokat, csomagolókat, stb. röviden mindenkit, kivéve a gyártulajdonost magát, a gyári munkások rovatába sorolnak”.²⁵ A „gyári munkás” fogalmának szándékos eltorzítása lehetőséget nyújtott a tőkésnek, hogy tetszésszerűen előnyös következtetést vonjanak le a munkás életszínvonalára, stb. vonatkozóan.

Marx rámutatott arra, hogy: „... a hivatalos statisztika mindinkább csalékony mutatóvá lesz... abban a mértékben, ahogyan a tőkefelhalmozással együtt növekszik az osztályharc...”²⁶

Marx erre körülbelül 90 évvel ezelőtt mutatott rá. Azóta a kapitalista statisztika tökéletesítette adathamisítási módszereit, s tudományellenessé, apologetikussá vált.

Marx és Engels nemcsak a kapitalista statisztika adatait használták fel, — ezek ugyanis gyakran igen fontos kérdésekre nem adtak választ — hanem a szükséges adatokat közvetlenül igyekeztek beszerezni. Ismeretes, hogy Engels manchesteri tartózkodása és munkálkodása idején bizonyos számszerű anyagot gyűjtött be a munkások megkérdezése útján. A német proletáriátusra vonatkozó adatok begyűjtése céljából Engels részletes kérdőívtervezetet dolgozott ki, amelyre a leírásokat és statisztikai megjegyzéseket a levelezőknek az Engels és Hess által 1845-ben Németországban megalapított „Társadalom tükre” c. szocialista újságba kellett beküldeni.²⁷ Ennek az újságnak megindulása alkalmával Engels közölte Marxszal, hogy az újságban képet szándékozik adni a társadalmi nyomorról és a burzsoá rendszerről.

E levelezések feladatát Engels abban látta, hogy segítséget nyújtson „... helyesen megvilágítani az összes osztályok társadalmi viszonyait... kizárólag a tények talaján...”²⁸

Engels különös figyelmet kívánt fordítani a munka és a munka egyes fajtái jellegének, az egészségre káros, a gyermek- és női munkának és következményeinek, valamint a férfimunka női és gyermekmunka által való kiszorításának leírására.

Engels kérte, hogy jelentsék mindazokat a tényeket, amelyek a munkások különösen durva kizsákmányolását, a munkanap önkényes meghosz-

²⁴ Marx és Engels Művei, I. kötet, 1938, 265. old., oroszul.

²⁵ Marx: A tőke, I. kötet, 1949, 426. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949, 454. old.

²⁶ Marx és Engels Művei, XVII. kötet, 1937, 718. old., oroszul.

²⁷ Az újság 1845—1846. években jelent meg.

²⁸ Marx és Engels Művei, III. kötet, 1930, 595. old., oroszul.

szabbitsát, a gépek munkaidőn túli tisztításának kötelezettségét, a munkásokkal való durva bánásmódot, a munkabér áruban való kifizetését, stb. mutatják.

Az újság olvasóinak és munkatársainak segítségével összegyűjtött adatoknak kellett volna a munkásosztály németországi helyzetére vonatkozó anyagot szolgáltatniok.

Az angol munkásosztályra vonatkozó hasonló adatokat Engels maga gyűjtötte össze és szerezte be a gyári felügyelők jelentéseiből. Ezek az adatok az angliai proletáriátus nyomorának megrendítő képét mutatták Engels „A munkásosztály helyzete Angliában“ c. 1845-ben kiadott klaszrikus munkájában.

1880-ban Marx kísérletet tett a francia munkásság helyzetének statisztikai megfigyelésére. 1880. április 20-án a „Revue Socialiste“ szocialista újságban helyezte el a „munkások kérdőívét“, amely 100 kérdésből állott.

Marx 1880. november 5-én Sorgehoz írott levelében mondotta: „Az ő számára* írtam, a „questionneur“-t**, amely először a „Revue Socialiste“-ban jelent meg és amelyet nagyszámú *különlenyomatban* egész Franciaországban elterjesztettek.“²⁹

Marx kérdőívének bevezetésében hangsúlyozta, hogy a francia burzsoázia aggodalommal tekinti a francia munkásság valódi helyzetének a statisztikai adatok segítségével történő feltárását és leleplezését.

„Egyetlen (monarchista vagy burzsoá-köztársasági) kormány — írta Marx — sem mert eddig még arra vállalkozni, hogy komoly ankétot tartson a francia munkásosztály helyzetére vonatkozóan. Hány ankétot tartottak viszont a mezőgazdasági, pénzügyi, ipari, kereskedelmi, politikai válságok tárgyában!“³⁰

A francia burzsoázia, Marx megjegyzése szerint, félt „... azoktól a veszélyektől, amelyeket az elfogulatlan és rendszeres ankét előidézhetett volna számára... megkísérelünk egy ilyenfajta ankétot létrehozni azokkal a gyenge eszközökkel, amelyekkel rendelkezünk“.³¹

Marx az újságon keresztül, majd pedig az ankét lenyomatainak terjesztése útján közvetlenül Franciaország ipari és mezőgazdasági proletáriátusához fordult.

„Bízunk benne — írta Marx —, hogy támogatásra találunk ebben az ügyben az összes városi és falusi munkásnál, akik megértik, hogy egyedül ők képesek teljes hozzáértéssel leírni mindazt a nyomorúságot, amelytől szenvednek...“³²

Marx hangsúlyozta ezeknek az adatoknak jelentőségét a munkásmozgalom szempontjából, rámutatva arra, hogy a szocialistáknak „... pontos és pozitív megismerésére kell törekedniök azoknak a viszonyoknak, amelyek között dolgozik és mozgásba jön a munkásosztály, — az az osztály, amelyé a jövő“.³³ Annak a statisztikai anyagnak, amelynek begyűjtését

* Malon számára, aki a bakunini „Alliance“ egyik megalapítója, a possibilisták egyik vezére volt.

** Marx arra a kérdőívre utal, melyet a francia munkásság helyzetére vonatkozó adatok gyűjtése céljából dolgozott ki.

²⁹ Marx és Engels Művei, XXVII. kötet, 1935, 98. old., oroszul és Marx—Engels: Válogatott levelek, Szikra, Budapest, 1950, 397. old.

³⁰ Marx és Engels Művei, XV. kötet, 1935, 493. old., oroszul.

³¹ U. o.

³² U. o.

³³ U. o.

Marx remélte, mindenekelőtt a munkások forradalmi harcának céljait kellett volna szolgálnia.

Különleges monográfiákat szándékozott írni, amelyeket a „Revue Socialiste”-ban kellett volna közzétenni, s azután pedig egy kötetben össze-
gyűjteni.

Az ankét rendkívüli érdeklődést keltett. Először történt meg, hogy a munkásosztály a kapitalista társadalomban elfoglalt helyzetének tudományos értelmezése alapján, a munkások szociális és mindennapi helyzetének minden oldalról való részletes megfigyelését kidolgozták. Az ankétba a sztrájkmozgalom fejlődését, a szakszervezetek és szövetkezeti szervezetek gyarapodását jellemző kérdéseket is vettek fel. A kérdéseknek körülbelül 45%-a a munkaviszonyok tisztázására, 35%-a a munkások anyagi és jogi helyzetére, 20%-a a munkás- és szövetkezeti szervezetekre vonatkozott. A kérdéseket az ankétban úgy tették fel, hogy az ankét nem egyszerűen a szükséges adatokat adta meg, hanem a kitöltői részére az osztály önmegismerése fejlődését is szolgálta. A kérdések megszerkesztésére példaként bemutatunk néhányat:

„26. Kötelezve van-e a vállalkozó törvényileg arra, hogy baleset alkalmával támogatást nyújtson a munkásnak és családjának?

27. ... támogatást nyújtott-e valamikor is azoknak, akiket az ő meg-
gazdagodásáért végzett munka idején baleset ért?

69. Mi az ára a létfenntartási cikkeknek, mennyit tesznek ki például: lakbér, étellemezés, ruházkodás, különböző költségek, adók?

71. Észrevették-e, hogy sokkal jelentékenyebb az elsőrendű létfenntartási cikkek árának emelkedése, mint a munkabéré?

72. Hasonlítsa össze az ön által előállított áruk vagy nyújtott szolgál-
tatások árát munkájának értékével.

90. Számoljon be azokról a rendszabályokról és büntetésekről, amelye-
ket a vállalkozó a bérmunkások vezetése céljából megállapított.³⁴

Marx és Engels elsőnek vetették fel azt a követelést, hogy a statisztika a dolgozók széles tömegei, a munkásosztály számára is hozzáférhető és megérthető legyen, s abban az időben elsőnek törekedtek arra, hogy a dolgozókat statisztikájuk megismerésére vezessék, szemben a munkásosztály valódi helyzetét eltitkoló kapitalista statisztikával.

Ezeket a követeléseket Lenin és Sztálin egészen új és széles alapokon vetették fel és valósították meg.

A reakció éveiben, amikor a párt és a munkásosztály erőit a forradalomra gyűjtötte, írta Lenin: „Az öntudatos munkások számára nincs fontosabb feladat, mint az, hogy megismerjék osztályuk mozgalmát, a mozgalom lényegét, célját és feladatait, feltételeit és gyakorlati formáit... Minden erőnkkel gyűjtenünk, vizsgálunk és tanulmányoznunk kell ezeket az objektív adatokat, amelyek nem egyes személyek és csoportok, hanem tömegek viselkedésére és hangulatára vonatkoznak, a különböző ellenséges újságokból származnak és amelyeket bármely írni-olvasni tudó ember ellenőrizhet.”³⁵

Ugyanúgy, mint Marx és Engels, Lenin és Sztálin igen nagy jelentőséget tulajdonítottak a hazai munkásújságban való munkáslevelezésnek.

³⁴ Marx és Engels Művei, XV. kötet, 1935, 495., 498., 499. old.

³⁵ Lenin Művei, 4. kiadás, 20. kötet, 355–356. old., oroszul és Lenin: Válogatott művek, I. kötet, Szikra, Budapest, 1948, 874. old.

A munkásosztály helyzetét jellemző tények és számok egész sorát dolgozták fel és tették közzé az „Iszkrá“-ban, valamint más bolsevik kiadványokban.

Marx és Engels szükségesnek tartották, hogy maga az I. Internacionálé szervezete állandó munkásstatisztikával rendelkezzen. A munkásosztály statisztikája először az I. Internacionálé szervezetében indult meg, Marx és Engels irányítása alatt.

A statisztika megszervezésének és azoknak a mutatószámoknak kérdését, amelyre adatokat kellett küldeni, az I. Internacionálé több konferenciáján és kongresszusán vitatták meg.

Marx a genfi kongresszus delegátusai részére írt utasításában rámutatott arra, hogy: „Az általuk indítványozott egyik legfontosabb intézkedés... a munkásosztály helyzetének statisztikai megfigyelése az összes országokban, amit magának a munkásosztálynak kellene megtennie.“³⁶

Marx kidolgozta a munkásstatisztika megszervezésének sémáját és „Adatfelvétel-vázlat“-át, azaz azt a tervezetet, amely szerint kellett volna az adatokat begyűjteni. Az adatfelvétel megszervezésének és programjának tervezetét ugyanebben az utasításban mutatta be.

„...indítványozzuk — írta Marx — a következőket:

Mindenütt, ahol a Szövetségünknek szekciója van, haladéktalanul hozzá kell fogni a munkához és az adatfelvételi vázlatához mellékelt sémában szereplő különböző pontokra az adatokat össze kell gyűjteni.“³⁷

Marx azt javasolta, hogy a kongresszus forduljon felhívással Európa és az Amerikai Egyesült Államok összes munkásaihoz, hogy „...vegyenek részt a munkásosztályra vonatkozó statisztikai adatok összegyűjtésében.“³⁸

A továbbiakban Marx a feldolgozásnak és az adatok felhasználásának módját tárgyalja: „...a jelentéseket és az adatokat meg kell küldeni a Központi Tanácsnak. A Központi Tanácsnak ezeknek az adatoknak alapján össze kell állítania az összefoglaló jelentést, mellékelve hozzá a statisztikai adatokat.“³⁹ Marx javasolta, hogy a jelentést, amely a munkásosztály helyzetére és az ipar fejlődésére vonatkozó fontosabb adatok összetítését tartalmazza, vitassák meg minden egyes kongresszuson és jóváhagyás után nyomozzák ki, hogy a statisztikai adatokat a dolgozók lehető legzélesebb körének tulajdonává tegyék.

Az adatfelvétel sémájának összeállításakor Marx rámutatott arra, hogy a program kérdései az ország fejlődésének viszonyaitól függően megváltoztathatók, s hogy a kérdéseket az egyes országok fejlődési sajátosságainak megfelelően kell konkretizálni. Marx ezt magában a program címében is hangsúlyozta, amelynek a következő elnevezést adta: „Az adatfelvétel általános sémája, amely minden országban változtatható.“⁴⁰

1886-ban összeült az I. Internacionálé genfi kongresszusa. A határozatban kimondták, hogy „A ,tevékenység nemzetközi egyesítése‘ szempontjából az egyik legfontosabb intézkedés a munkásosztály helyzetének maga a munkásosztály által való statisztikai megfigyelése az összes civilizált országokban“.⁴¹

³⁶ Marx és Engels Művei, XIII. kötet, 1936, I. rész, 196. old., oroszul.

³⁷ U. o.

³⁸ U. o.

³⁹ U. o.

⁴⁰ U. o.

⁴¹ Az I. Internacionálé kongresszusainak és konferenciáinak jegyzőkönyvei: Londoni konferencia, Partizdat, 1936, 180. old., oroszul.

Az adatfelvétel, Marx által javasolt és a genfi kongresszus által elfogadott sémája a következő kérdésekből állott: 1. a termelés megnevezése; 2. a termelésben foglalkoztatott kora és neme; 3. a foglalkoztatott személyek száma; 4. munkabér; 5. a munkanap tartama; 6. étkezési szünet; 7. a műhely állapota és a munkaviszonyok; 8. a munka befolyása a dolgozó fizikai állapotára; 9. erkölcsi viszonyok; 10. a termelés állapota.

Az I. Internacionálénak a genfi kongresszus elfogadott alapszabályában az egyik fejezet „a munkásosztály általános statisztikájáról“ szól. A fejezetben foglaltak szerint határozatot hoztak arról, hogy a statisztika vezetésére az I. Internacionálé minden egyes szekciójában speciális statisztikai bizottságot kell létesíteni.

1869-ben a bázeli kongresszuson határozatot hoztak „A munkastatisztika kérdései“ tárgyában, határozottan hangsúlyozva, hogy az Internacionálé összes tagjainak meg kell ismerkedniük „... a dolgozók helyzetével és az ipar állapotával a különböző országokban“.⁴²

A kongresszus azt javasolta, hogy az összes munkásegyletek közüljék a Főtanáccsal, „... hogyan lehet e legrészletesebb statisztikai adatokat a munkások létszámáról szakmájuk szerint, a munkabérszínvonalról, a termékek önköltségéről és áráról, a munkások elégedetlenségeinek okairól, valamint az összes lehető adatokat az egyes iparágak nyersanyagáról és piacáról begyűjteni“.⁴³

Mint a felsorolt kérdésekből látjuk, igen bőséges anyagot kellett volna adnia arról, hogy milyen a munkásosztály helyzete a termelésben és az ipar állapota az egyes országokban. Ennek a statisztikának a munkások „önmegismerését“, azaz osztályöntudatuk fejlődését kellett volna szolgálnia.

Marx és Engels minden erejükkel arra törekedtek, hogy a genfi konferencia és a bázeli kongresszus döntéseit végrehajtsák. Az I. Internacionálé londoni konferenciáján, 1871-ben Marx tervezetet nyújtott be a Főtanácsnak a munkásstatisztika megszervezésének további megjavítása érdekében.

„A konferencia — mondotta Marx — javasolja a Főtanácsnak, hogy hajtsa végre az alapszabályzat V. szakaszát, amely a munkásosztály általános statisztikájának vezetését írja elő, valamint a genfi kongresszusnak az adott kérdésre vonatkozó határozatait.“⁴⁴

Marx ezen a konferencián hangsúlyozta, hogy a munkások sztrájkmozgalmára vonatkozó adatgyűjtéseket az Internacionálé Főtanácsában kell összpontosítani. Az ülés jegyzőkönyveiből látható, hogy Marx-ot számos delegátus határozottan támogatta abban a kérdésben, hogy az I. Internacionálé foglalkozzék az általános munkastatisztikával.

50 év múlva, amikor a munkásosztály Oroszországban Lenin—Sztálin pártjának vezetésével megvalósította a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat és megkezdte az új, szocialista társadalom felépítését, Lenin a világ első szocialista államának megalapítója és vezetője „A szovjet-hatalom soronlévő feladatai“ c. 1918 március—áprilisában írt cikkeiben egyik legfontosabb feladatként jelölte meg a statisztikának a tömegek

⁴² Az I. Internacionálé kongresszusainak és konferenciáinak jegyzőkönyvei: Bázeli kongresszus, Partizdat, 1934, 86. old., oroszul.

⁴³ U. o.

⁴⁴ Az I. Internacionálé kongresszusainak és konferenciáinak jegyzőkönyve: Londoni konferencia, Partizdat, 1936, 29. old., oroszul.

között való terjesztését: „... nekünk be kell vinnünk a statisztikát a tömegek közé, népszerűsíteniük kell, hogy a dolgozók fokozatosan megtanulják, hogy maguk értsék meg és lássák, hogyan és mennyit kell dolgozniuk, hogyan és mennyit kell pihenniük, hogy az egyes közösségek gazdálkodása, üzleti eredményeinek összehasonlítása az általános érdeklődés és tanulmányozás tárgyává váljék...“⁴⁵

A kapitalista országokban a munkásosztály általános statisztikájának megszervezése lehetetlen volt. Csupán csak egyes, nem teljes — bár rendkívül értékes — adatösszesítéseket sikerült begyűjteni.

A munkásosztály általános, tudományos statisztikájának megalapítása elsősorban csak a Szovjetállamban, Lenin és Sztálin vezetésével sikerült.

*

Az összefüggéseikben vett jelenségek konkrét vizsgálatának szükségességéről Marx és Engels által kitűzött követelmény egyik legfontosabb alapelve a marxista-leninista statisztikának, ellentétben a polgári statisztikával, amely a természet és a társadalom objektív fejlődési törvényeinek létezését tagadó, reakciós idealista filozófiában keres támaszt.

A polgári statisztika számára a világ a véletlenszerű jelenségek káosza, s a valószínűségi elmélet e káosz vizsgálatának egyetlen lehetséges módszere. Az angol-amerikai polgári statisztikai iskola atyjának, K. Pearsonnak véleménye szerint, a világ lényege megismerhetetlen, a tudomány nincs abban a helyzetben, hogy választ tudjon adni arra a kérdésre: miért következnek be az adott jelenség, csak leírni tudja, hogy miként következnek be.

Azzal kapcsolatban, hogy a társadalmi folyamatok vizsgálatát egyesek azok leírásával akarták helyettesíteni — írta Engels 1888-ban: „Hogy bebizonyítsam Önnek, milyen mélyre zuhanhat a közgazdasági tudomány, hivatkozom Lujo Brentanóra... ilyen dolgokat hirdet: az általános, illetve elméleti közgazdaságtan semmit sem ér; minden erő a speciális, illetve gyakorlati közgazdaságtanban van. Mint a természettudományban (!), úgy itt is a tények leírására kell szorítkoznunk.“⁴⁶ Engels meggyőzően bebizonyította, hogy a polgári közgazdászok félnék a kapitalista valóság elemzésétől, az elemzést üres empirizmussal cserélik fel, a tudományban a tények gyűjtésére és leírására szorítkoznak.

A marxizmus klasszikusai a statisztika alkalmazásakor figyelmet szentelnek a statisztikai megfigyelés helyes megszervezésére és az eredmények kiértékelésének kérdésére.

Marx és Engels ismételtelen rámutattak a polgári hivatalos statisztika megszervezésének hiányosságaira. A már fent idézettekhez hozzáfűzhetjük, hogy Engels a német hivatalos intézmények ügynevezett „összeírásait“ és „adatfelvételeit“ bírálva, feltárta azokat az okokat, amelyek a statisztika alacsony színvonalát eredményezték. „Túlságosan jól ismerjük a bürokratikus sablont: szétküldik a kérdőíveket és megelegednek azzal, ha azokat valamilyen módon kitöltve visszaküldik...“⁴⁷ Engels nemcsak az adatgyűjtésekhez való formális viszonyt hangsúlyozza, hanem az objektív adatoknak magából a hivatalos statisztika megszervezéséből következő hiányát:

⁴⁵ Lenin Művei, 4. kiadás, 27. kötet, 231—232. old., oroszul és Lenin: Válogatott művek, II. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 381—382. old.

⁴⁶ Marx és Engels Művei, XXVIII. kötet, 1940, 58. old., oroszul.

⁴⁷ U. o.

„...tájékoztatásért, amelynek alapján ezeket a kérdőíveket kitölthetik, túlságosan gyakran fordulnak éppen ahhoz, akinek érdekében áll az igazság eltitkolása“.⁴⁸ A szervezésnek ez a módja jelenleg is jellemző a tőkés országok statisztikájára.

Marxnak és Engelsnek igen sok esetben statisztikai táblázatokban már közzétett adatokat kellett felhozniok. Abban az esetben, ha az elsődleges adatok rendelkezésre állottak, a táblázatokot Marx és Engels mindig maguk állították össze.

Marx és Engels gyakran alkalmazták az átlagokat, az adatok általánosításának eszközét.

Bemutatunk néhány példát az átlagok alkalmazására.

„A tőke“ első kötetében írja Marx: „Mint hogy az angol tőkésék között divat Belgiumot munkásparadicsomnak feltüntetni, mert ott *a munka szabadságát*, vagy ami ugyanaz, *a tőke szabadságát* sem a szakszervezetek zsarnoksága, sem a gyári törvények még nem tették tönkre, álljon itt néhány szó a belga munkás *boldogságáról*“.⁴⁹

Marx az átlagos munkáscsalád átlagos háztartási adatait idézi és a család évi *bevételeit* a következőképpen számítja ki:⁵⁰

az apa,	300 munkanap, à 1,56 Fr.	468 Fr.
az anya,	300 munkanap, à 0,89 Fr.	267 Fr.
a fiú,	300 munkanap, à 0,56 Fr.	168 Fr.
a leány,	300 munkanap, à 0,55 Fr.	165 Fr.
Összesen		1068 Fr.

A munkáscsalád évi átlagos bevételét (1068 Fr.) Marx összehasonlítja a haditengerészek, katonák és fegyencek részére megállapított normáknak megfelelő táplálkozás évi átlagos értékével és a következő táblázatot mutatja be.

*A család évi kiadása és a felmerülő hiány, az alábbi módon alakulna, ha a munkás úgy táplálkoznék, mint:*⁵¹

a haditengerész	1828 Fr., hiány	760 Fr.
a katona	1473 Fr., hiány	405 Fr.
a fegyenc	1112 Fr., hiány	44 Fr.

A család átlagos jövedelmének a haditengerészek, a katonák és fegyencek részére megállapított normának megfelelő átlagos élelmezési költségekkel való összehasonlítása lehetővé tette Marxnak, hogy bemutassa a „szabad“ belga munkás *boldogságát*, akinek táplálkozása rosszabb még a fegyenc táplálkozásánál is.

Marx és Engels hangsúlyozzák annak szükségességét, hogy az általános átlagok mellett ki kell számítani és ismertetni kell a csoportátlagokat is, azaz felvetették az átlagszámok tudományos alkalmazásának fontos követelményét.

Így, Engels „A munkásosztály helyzete Angliában“ c. művében rámutat a következőkre: „A főanyakönyvvezető beszámolójának megfelelően... a halálozási arány Angliában és Wales-ben évente nem sokkal

⁴⁸ Marx és Engels Művei, XXVIII. kötet, 1940. 58. old., oroszul.

⁴⁹ Marx: A tőke, I. kötet, 1949. 676. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949. 727. old.

⁵⁰ U. o. 677., ill. 728. old.

⁵¹ U. o.

kevesebb, mint $2\frac{1}{4}\%$, azaz 45 emberből évente meghal egy... Ez... az átlag 1839—1840. években...⁵³ Ez az általános átlag éles különbségeket takar. „A nagy városokban a halálozási arány azonban alapvetően más“ — jegyzi meg Engels és a halálozási arányt a munkások életkörülményeitől függően vizsgálja: „... Manchesterben... egy haláleset esik... 30,75-re (lakosra — *L. Kaskareva megjegyzése*); Liverpoolban... 1 esik 29,90-re... Edinburghban 1838—1839. években az arány 1:29, és 1831-ben... 1:22, Glasgowban... 1830-tól az arány átlagosan 1:30, s egyes években — 1:22...⁵⁴

Engels hangsúlyozza, hogy az átlagos halálozási arány eltakarja azt a tényt, hogy a halálozás a felső és középső osztályokban alacsonyabb, mint a munkásosztályban.

Marx és Engels ismételten hangsúlyozzák, hogy az általános átlag elrejtí a különbségeket s ezért az egynemű csoportokból számított csoport-átlagokat kell alkalmazni. Ezt a követelményt világosan bizonyítja az az alábbi számítás, amelyet Marx mutatott be „Bér, ár, haszon“ című munkájában:

„...ha 10 munkás közül mindegyik 2 shillinget kap hetenként, 5 munkás közül mindegyik 5 shillinget és további 5 munkás közül mindegyik 11 shillinget, úgy a 20 munkás összesen 100 shillinget vagy 5 fontot kap hetenként. Ha most béreik *együttes* összege, természetesen, 20 százalékkal nő, úgy az 5 font 6 fontra emelkednék. Ha az átlagot vesszük, úgy azt mondhatjuk, hogy az *általános berráta* 20 százalékkal emelkedett, akkor is, ha tényleg 10 munkás bére megmaradna a régi magasságon, az egyik 5 munkásból álló csoportnak a bére fejenként 5 shillingről csak 6-ra, a másik 5 munkásból álló csoport bére pedig 55 shillingről 70 shillingre emelkedne. A munkások felének helyzete — mutat rá Marx — egyáltalán nem javult...⁵⁴

A polgári statisztikának azt a törekvését, hogy az igazi helyzetet az általános átlagok segítségével elkendőzze, Marx és Engels ismételten leleplezték. Engels „A munkásosztály helyzete Angliában“ című munkájában figyelmet szentel annak a kérdésnek, hogy a férfimunkát mindinkább a nők és gyermekek munkájával váltják fel, akiknek ugyanezért a munkáért sokkal alacsonyabb munkabért fizetnek. A gyárosok tagadják a férfimunka kiszorítását és olyan táblázatokat közölnek, amelyek „... tarkállanak... a járatlan embereknek imponáló átlagszámoktól, amelyek azonban a hozzáértő emberek előtt semmit sem bizonyítanak...⁵⁵

A megkülönböztetés nélküli átlagok módszerének, mint tudományellenes és a hamisítás célját szolgáló egyik módszernek kritikáját, mint látjuk, már Marx és Engels megadták. Lenin és Sztálin különös erővel hangsúlyozzák az általános átlagok egyedüli alkalmazásának megengedhetetlenségét a gazdasági elemzésben. Lenin rámutatott a csoportátlagok alkalmazásának szükségességére. Sztálin ezt a tételt a korrigált átlagok kiszámításának szükségességéről szóló ismert tanításában fejlesztette tovább.

⁵² Marx és Engels Művei, III. kötet, 1930. 398. old., oroszul.

⁵³ U. o.

⁵⁴ Marx és Engels Művei, XIII. kötet, 1936. I. rész, 106. old., oroszul és Marx—Engels: Válogatott művek, I. kötet, Szikra, Budapest, 1949. 384. old.

⁵⁵ Marx és Engels Művei, III. kötet, 1930. 431. old., oroszul.

Marx, Engels, Lenin és Sztálin arra tanítanak, hogy valamely kérdés vizsgálatánál nem szabad megelégedni a kérdés egyes oldalainak megvilágításával, nem egyes tényeket, hanem a társadalmi jelenségeket jellemző tények egész összességét kell figyelembe venni.

Marx és Engels a statisztikai mutatószámokat nem elszigetelten, hanem kölcsönös összefüggéseikben alkalmazzák. Így, például, Marx az írországi falusi napszámosok helyzetét az írországi szegénygyámok beszámolójelentéseinek adatai alapján jellemezve, az adatok összehasonlításával feltárta a valóságos helyzetet, éppen a fordítottját annak, mint amit „a kormány hivatalnokai” be akartak bizonyítani.

„Szerintük a falun a még manapság is igen alacsony bérek az utolsó 20 évben mégis 50—60%-kal emelkedtek és most átlagosan heti 6—9 shillinget tesznek ki. E látszólagos emelkedés mögött azonban valójában a bérek csökkenése húzódik meg...”⁵⁶

Marx rámutat arra, hogy a munkabér emelkedése elmaradt az árak gyors növekedésétől.

Az ellátási költségek növekedésének a munkabér emelkedésével való összehasonlítása alapján Marx az alábbi következtetést vonja le: „A szükséges élelmiszerek ára tehát majdnem kétszer és a ruházaté pontosan kétszer akkora, mint 20 évvel ezelőtt... a bérek pusztá összehasonlítása... nem adna helyes eredményt.”⁵⁷

Mint ismeretes, az abszolút színvonal összehasonlításának elégtelenségét valamely folyamat fejlődési sajátosságainak vizsgálatánál Lenin és Sztálin fejtették ki bővebben munkáikban.

A „Bér, ár és haszon” c. munkában a következő példát olvashatjuk: „Ha valakinek a hetibére 2 shilling volt és ha bére 4 shillingre emelkedik, a *bérráta* 100 százalékkal emelkedne. Ez nagyszerű *emelkedésnek* tűnik fel... bár a *bér tényleges összege*, heti 4 shilling még mindig nyomorultul alacsony... Nem szabad tehát, hogy a *bérráta* hangzatos százaléka elkápráztassák őket. Mindig azt kell kérdezniök, mi volt az *eredeti összeg*.”⁵⁸

Azok között a cikkek között, amelyeket Marx és Engels Anglia, az Egyesült Államok, Németország és más országok újságjai számára írtak, jelentős helyet foglalnak el a gazdasági élet különböző oldalakról való jellemzésével foglalkozó gazdaságstatisztikai szemlék. Ezek a cikkek, a gazdasági problémák mélyenszántó politikai megvilágításának mintaképei, amelyeket az olvasók széles köre részére tömör és közérthető formában írtak meg, és amelyek rendkívüli érdeklődésre tarthatnak számot.

Marx és Engels a gazdasági élet vizsgálatánál alapvető feladatnak tekintették azt, hogy kimutassák magában a tőkés termelési módban rejlő antagonisztikus ellentmondások növekedését. A kapitalizmusnak az iparban, a mezőgazdaságban és más gazdasági ágakban való fejlődése ábrázolását a munkásosztály helyzetének rosszabbodását bizonyító anyaggal egészítették ki.

Marx és Engels következtetéseiket bőséges statisztikai anyagra építették s a gazdaságstatisztika számára a különböző statisztikai mutató-

⁵⁶ Marx: A tőke, I. kötet, 1949, 711. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949, 764. old.

⁵⁷ U. o.

⁵⁸ Marx és Engels Művei, XIII. kötet, 1936, I. rész, 106. old., oroszul és Marx—Engels: Válogatott művek, I. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 384. old.

számok tartalma és alkalmazása tekintetében rendkívül fontos útmutatást adtak.

A „New-York Daily Tribune“ 1857. évi 4999. számában, több mint 90 évvel ezelőtt közzétett, „Angliai gyárrendszer“ című cikkében Marx feltárja a kapitalista ipar fejlődésének sajátosságait.

A gyárak száma növekedésének vizsgálata céljából kiszámítja az egész textilipar évi átlagos gyarapodását kifejező számtani átlagot és a következőket fűzi hozzá: „Tehát a gyárak számának évi átlagos gyarapodása, mely 1838. és 1850. évek között 32-öt tett ki, 1850. és 1856. évek között majdnem megháromszorozódott, amikor is 86 volt.“⁵⁹

A gyárak számának növekedését és csökkenését szemléltető számokat vizsgálva, Marx rámutatott arra, hogy e változásokat diktáló általános törvény a tőkekoncentráció törvénye.

Az angliai gyári rendszerrel foglalkozó tanulmányát az ipari kapitalizmus fejlődésének a munkásosztály helyzetére gyakorolt befolyása vizsgálatával fejezi be.

A munkások 1838. és 1856. évi létszámára vonatkozó statisztikai adatokat idézve, Marx rámutatott arra, hogy a gyárak számának növekedését figyelmen kívül hagyva, a foglalkoztatott munkások száma jelentékenyen csökkent. A termelési folyamatok gépesítése lehetőséget nyújtott a gyártulajdonosoknak, hogy az olcsóbb gyermek- és női munkaerő alkalmazását növeljék. A női és gyermekmunka, mint ezt Marx kimutatta, volt az első megnyilvánulása a gépek tőkés alkalmazásának.

Érdemes megemlíteni, hogy a polgári statisztika adatai szerint a nők éles megkülönböztetése még most, 100 év múlva is érvényben van. A férfiakkal egyenlő munkáért a nők Angliában ma is a férfiak részére megállapított munkabérnek csak 50—55%-át kapják.

Marxnak és Engelsnek sikerült a statisztikai számok segítségével a munkásosztálynak a kapitalizmusban elfoglalt igazi helyzetét bemutatnia.

Lenin Marx „A tőke“ c. művét „a társadalmi jelenségek vizsgálatában megnyilvánuló kérlelhetetlen objektivitás egyik legnevezetesebb példájának...“⁶⁰ nevezte.

A polgári tudósok hibául rótták fel Marxnak a „tárgyalás szárazságát“, s ezt a vádat azzal kapcsolták össze, hogy „A tőke“ telítve van statisztikával. A Marx által, vizsgálódásaiban felhasznált statisztika a következtetések kérlelhetetlen objektivitását szolgálja.

Lenin határozottan elutasította azt a koholmányt, hogy „A tőke“ száraz közgazdasági fejtegetés és rámutatott arra, hogy nincs ilyen mű, amelyben annyi „szív“ van, mint Marxnak ebben az alapvető munkájában.⁶¹

„A tőke“ telítve van a kapitalista társadalom antagonisztikus ellentmondásainak növekedését jellemző, s a munkásosztály szörnyű helyzetét ábrázoló statisztikai adatokkal. Marx által bemutatott számos táblázat közül idézünk egyet.⁶²

⁵⁹ Marx és Engels Művei, XI. kötet, 1933. I. rész, 95. old., oroszul.

⁶⁰ Lenin Művei, 4. kiadás, 2. kötet, 498. old., oroszul.

⁶¹ U. o.

⁶² Marx: A tőke, I. kötet, 1949, 471. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949, 503. old.

Az illető iparágban az összes korosztályokhoz tartozó, valamennyi személy száma	Az egyes iparágak, amelyeket egész-ségi szempontból összehasonlítottunk	100 000 férfire eső halálzási szám az alábbi korosztályokban az adott iparágakban		
		25—35	35—45	45—55
		éves korig		
958 265	Mezőgazdaság Angliában és Walesben	743	805	1145
22 300 férfi 12 379 nő	Londoni szabó	958	1262	2093
13 808	Londoni nyomdász	894	1747	2367

A londoni munkások magas halálzását Marx az elviselhetetlenül nehéz lakásviszonyokkal és termelési feltételekkel magyarázza. Marx azt írja, hogy a munkahelyek állapota „...regényíróink képzeletének leg-undorítóbb termékeit is felülmúlja”.⁶³

A munkásosztály helyzetét jellemző anyag mellett Marx számadatokat idéz, amelyek a vagyonnak a tőkészek viszonylag nem nagy csoportja kezében való koncentrációját bizonyítják.

Így a nemzeti termelés megosztásáról Angliában Marx a következőket írja: „Ha meggondolják, hogy a nemzeti termelés kétharmadát a lakosság egyötöde — az alsóház egy tagja nemrég megállapította, hogy csak a lakosság egyhetede — fogyasztja el, úgy megértik, hogy a nemzeti termelés milyen óriási részét állítják elő fényűzési cikkek formájában vagy cserélik ki fényűzési cikkekre és hogy a szükséges használati cikkek mily óriási tömegét pazarolják lakájokra, lovakra, macskákra, stb. . . .”⁶⁴

Lenin az imperializmus fejlődésének sajátosságait vizsgálva, hatalmas statisztikai anyag alapján mutatja be az antagonisztikus ellentmondások, a dolgozók kizsákmányolásának és elnyomódásának fokozódását. „A munkás *abszolút* nyomorog — írja Lenin — azaz egyre szegényebbé válik, mint előzőleg volt, arra kényszerül, hogy rosszabbul éljen, szűkösebben táplálkozzék, többet éhezzen, pincékben és padlásokon zsúfolódjék össze.”⁶⁵ A munkások abszolút elnyomódása relatív elnyomódásukkal jár együtt. „Még szemléltetőbb azonban, a munkások *relatív* elnyomódása, azaz a társadalmi jövedelemben való részesedésük csökkenése.”⁶⁶

A Marx és Engels által leírt időszak adatainak összehasonlítása a mai statisztikai adatokkal, azt mutatja, hogy a kapitalista társadalomban 100 év alatt a munkások helyzete nem javult, sőt ellenkezőleg, a kizsákmányolás módszereinek „tökéletesítése” következtében jelentősen rosszabbodott.

A kapitalista statisztika tudatosan csökkentett adatai szerint az Amerikai Egyesült Államokban a nemzeti jövedelem 20%-át fényűzési cikkekre fordítják s ugyanakkor minden hét amerikai közül egy éheznek.

⁶³ Marx: A tőke, I. kötet, 1949, 470. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949, 503. old.

⁶⁴ Marx és Engels Művei, XIII. kötet, 1935, 1. rész, 101—102. old., oroszul és Marx—Engels: Válogatott művek, I. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 380. old.

⁶⁵ Lenin Művei, 4. kiadás, 18. kötet, 405. old., oroszul.

⁶⁶ U. o.

A munkanélküliek hadserege állandóan növekszik. A munkásosztály igen nagy része teljes vagy részleges munkanélküli.

A munkásosztály helyzetét jellemezve a kapitalista országokban, Sztálin elvtárs a következőkre mutatott rá: „A munkanélküliségtől nemcsak a munkanélküliek szenvednek. Szenvednek tőle azok a munkások is, akiknek van munkájuk. Szenvednek, mert az, hogy nagy számmal vannak a munkanélküliek, megingatja az ő helyzetüket is az üzemekben, bizonytalanná teszi számukra a holnapi napot.“⁶⁷

Statisztikai adatokat használva a közgazdasági vizsgálódásokban, a különböző gazdasági, történelmi és politikai kérdéseknek szentelt cikkekben Marx és Engels a legfontosabb párt dokumentumokban is a statisztikát használják fel, mint a kapitalizmus leleplezésének fegyverét.

A munkások Nemzetközi Szövetségének Kiáltványában Marx az egész világ munkásaihoz fordult s részletes és bizonyítóerejű adatokat idézett arra vonatkozólag, hogy „... a munkástömegek nyomora 1848-tól 1864-ig nem csökkent, nem is tekintve arra, hogy ehhez az időszakhoz az ipar és a kereskedelem fejlődését tekintve, nincs hasonló“.⁶⁸

Marx leleplezi az angol kormánynak azt a törekvését, hogy a „statisztikai számok láncával“, a „nemzet haladásáról“ szóló általános megállapításokkal, a jövedelemre és a munkabérrre vonatkozó általános átlagokkal eltitkolja a munkások igazi helyzetét. Marx mélységes gúnnyal beszél a pénzügyminiszter „vad önkívületéről“, amellyel kijelentette, hogy az ország adóköteles jövedelme 1842-től 1852-ig 6%-kal és 1833—1861-ig 20%-kal növekedett, s amiből azt a következtetést vonta le, hogy „... a brit munkás helyzete oly rendkívüli mértékben javult, hogy arra nincs példa...“⁶⁹ A kormány adatait és az azokból levont következtetéseit Marx „hivatalos nagyozolás“-nak nevezi és szembeállítva ezekkel az összeírások, az adóstatistika, a „Kék könyvek“, a szegényházak és árvaházak jelentéseinek, stb. nagy és sok mindenre kiterjedő anyagát, ez anyag alapján meggyőzően bizonyítja, hogy a vagyon és a hatalom kizárólag a vagyonos osztályoknál gyarapodik.

Marx bámulatraméltó művészettel fordítja vissza az angol kormány statisztikai adatait, maga a kormány ellen.

Ebben a munkásokhoz intézett felhívásában rámutatva a munka és a tőke közötti ellentmondások kérlelhetetlenségére, Marx megmutatja a munkások nyomora és jogtalansága felszámolásának útját: „... A föld és a tőke urai azonban mindig fel fogják használni politikai előjogaikat arra, hogy megvédjék és örökössé tegyék gazdasági monopóliumukat... Ezért a politikai hatalom meghódítása vált a munkásosztály nagyszerű kötelességévé.“⁷⁰

*

Igen érdekes azokat a fogalmazványokat, jegyzeteket és statisztikai számításokat tanulmányozni, amelyeket Marx orosz források alapján készített. E fogalmazványok alapján megállapítható, hogy Marx és Lenin a reformutáni Oroszország gazdasági rendszerének vizsgálatát azonos irányban és módszerekkel végezték.

⁶⁷ Sztálin: A leninizmus kérdései, 11. kiadás, 386. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1948, 405. old.

⁶⁸ Marx és Engels Művei, XIII. kötet, 1936. I. rész, 5. old., oroszul.

⁶⁹ U. o. 7. old. és Marx—Engels: Válogatott művek, I. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 356. old.

⁷⁰ U. o., és I. m. 361. old.

Ebből az összehasonlításból különösen szemléltetővé válik a közgazdasági elméletnek a statisztika szempontjából való jelentősége. A vizsgált folyamatok jellegére vonatkozó azonos megállapítás kétségtelenül a tényleges anyag vizsgálatában alkalmazott azonos módszerek következménye.

A Marx—Engels—Archivum XI. kötetében közzétették Marx és Engels jegyzeteinek és számításainak egy részét, amelyet az 1861. évi reform és Oroszország reformutáni fejlődésének vizsgálata céljából állítottak össze.

Különösen érdekesek azok a jegyzetek és számítások, amelyeket Csernisevszkij, Szkaldin, Janson és Engelgardt könyveiből készítettek, akiknek munkáit Lenin is felhasználta.

Különös figyelmet szentelt Marx, Csernisevszkij „Címzés nélküli levelek” című munkájának, amely az 1861. évi reform jellegének részletes elemzését tartalmazza. „Csernisevszkij lángeszére volt szükség — írta Lenin —, hogy valaki a parasztreform végrehajtásának idején... tökéletesen megértse a reform alapvetően burzsoá jellegét, megértse, hogy az orosz 'társadalomban' és 'államban' már akkor azok a társadalmi osztályok uralkodtak és kormányoztak, amelyek a dolgozók kérlelhetetlen ellenségei voltak, s amelyek a parasztság anyagi romlását és kisajátítását feltétlenül előre elhatározták.”⁷¹

Az 1861. évi reform Csernisevszkij által adott osztályjellege jellemzőinek részletes kijegyzetelése után Marx áttér a parasztság „felszabadításának” eredményeit jellemző statisztikai adatok vizsgálatára.

Marx mindenekelőtt megjegyezte, hogy magát a Csernisevszkij által felhasznált anyagot dolgozta fel. Ez az anyag, a „Bizottságok munkái”, a 100 főnél népesebb helységekről tartalmazott statisztikai adatokat. Adatok találhatók itt a lélekszámról, az egyes földbirtokok rendelkezésére álló igazvonóerőről, a földbirtok összes földterületéről, a földterület művelési ágak szerinti megosztásáról, a kötelezettségek mértékéről, stb. Marx megjegyezte, hogy Csernisevszkij munkáját „... a nagyorosz kormányzóságokra korlátozta... E számadatok négy kötetet töltenek meg. Mindegyikben csupán egyes olyan kerületeket vizsgált, amelyek bizonyos átlagos viszonyokat képviseltek”⁷²

Annak érdekében, hogy semmiféle önkényességgel ne legyen meggyanítható az egyes kerületeknek az egész jellemzése céljából történt megválasztása, Csernisevszkij a reprezentatív módszert alkalmazta, amiről Marx a következőket írta: „... minden egyes tízes csoportból az elsőket (t. i. a kerületeket — *L. Kaskareva megjegyzése*) választotta, azaz az első, a tizenegyedik, a huszonegyedik, stb. kerületet.”⁷³

Marx a Csernisevszkij által kapott összes számokat kiírta: „... 18 kerület számadatait gyűjtötte össze a feldolgozásra.

A 18 kerületbe tartozó földesúri birtokon az összlélekszám 125 324 fő.

Az előzőleg juttatott telkek összterülete 419 406 $\frac{1}{2}$ gyeszjatyin... Ezek... a földesúri jog szerint a földbirtokosoknak: 842 728 rubel 50 kopek úrbért fizettek.”⁷⁴ Marx kiemeli, hogy egy deszjatyin juttatott telekért a parasztoktól átlagosan 2 rubel 99 kopeket szedtek be. A Rendelet szerint a felszabadítás után a korábbi juttatott földből a földbirtokosokhoz került 101 767 $\frac{3}{4}$ gyeszjatyin s a parasztságnál 317 638 $\frac{3}{4}$ gyeszjatyin maradt.

⁷¹ Lenin Művei, 4. kiadás, 1. kötet, 263. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1951, 293. old.

⁷² Marx—Engels Archivum, XI. kötet, 1948, 16. old., oroszul.

⁷³ U. o.

⁷⁴ U. o. 16—17. old.

Az ezért megállapított úrbér 731 346 rubel 80 kopek volt. „Ez tehát azt jelenti — jegyzi meg Marx —, hogy a parasztságnak juttatott földje minden egyes gyeszjatyinájáért az új szabály szerint 2 rubel 30¹/₂ kopeket kell fizetnie.

Másképpen mondva, az új Rendelet szerint, a felszabadított parasztságnak a földesúri jog szerint fizetett minden egyes rubel helyett 1 rubel 10 kopeket kell a földbirtokosnak fizetnie.“⁷⁵

Marx nagyra értékelte Csernisevszkijnek az 1861. évi reformról adott elemzését. Tíz év múlva, a parasztság „felszabadulásának“ eredményeit ábrázoló számos forrás részletes elemzése után, Marx „A jobbágyság megszüntetésének kérdése Oroszországban“ című kéziratában ismét ahhoz a jellemzéshez fordul, amelyet a parasztság felszabadításáról Csernisevszkij adott.

Az orosz liberalisták munkáit jegyzetelve, Marx figyelmét főképpen Oroszország gazdasági rendszerét ábrázoló tényekre és számokra fordítja.

Nagy figyelmet szentelt Marx Szkaldin „A messzi távoli helyeken és a fővárosban“ című 1870-ben kiadott könyvében lévő tényleges adatok vizsgálatának. Ezt a figyelmet az magyarázta, hogy: „Szkaldin volt alighanem az első író, aki szisztematikusan a tények széles köre és a falu egész életének részletes vizsgálata alapján mutatta be a parasztság nyomorúságos helyzetét a reform végrehajtása után...“⁷⁶ Különösen részletesen foglalkozott a reform legfőbb kérdéseivel — a juttatott telkekkel és a fizetési kötelezettségekkel.

Szkaldin könyvéből készített jegyzeteiben Marx részletesen leírta az egy főre eső átlagos úrbér meghatározásának rendszerét. Az „Úrbérrendező Bizottságok“ arra törekedtek, hogy az úrbér meghatározásánál a földbirtokosokat ne csak a parasztság részére tőlük elvett földért, hanem a jobbágmunka elvesztéséért is kárpótolják.

Marx hangsúlyozza, hogy az átlagos úrbér meghatározásának alapjául szolgáló számadatokat „... a földbirtokosok, intézőik és sztárosztáik házug írásbeli jelentéseiből...“⁷⁷ vették. Az úrbérrendező bizottságok az átlagos úrbér kiszámításánál az úrbérbe az idegeneknek fizetett adókat is belevették, amivel az átlagot jelentősen megemelték. Marx rámutat arra, hogy az adatokat elfogultan gyűjtötték össze, minthogy azok csupán a 100 jobbágnál népesebb földbirtokokra vonatkoztak.

Különösen kiemeli Marx jegyzetében az adóbehajtásra vonatkozó adatokat, amelyek világosan mutatják a parasztság „felszabadításának“ osztályjellegét.

Lenin szintén figyelmet szentel ezeknek az adatoknak és Szkaldin munkájának ugyanazokat a tényleges adatait használja fel, mint Marx és hangsúlyozza, hogy az 1861. évi reform következményeképpen a Rendelet által meghatározott legnagyobb juttatott telkek kisebbek, mint a parasztság reform előtti tényleges telkei. Lenin Szkaldin könyvéből közöl egy idézetet, amely azt mutatja, hogy az úrbér nagyságának megállapítása „a földbirtokosok, intézők és sztárosztáik adatai, azaz teljesen önkényes és a legkevésbé megbízható adatok alapján történt“.⁷⁸ Ennek az idézetnek közlése után Lenin azt írja, hogy ennek következtében

⁷⁵ Marx—Engels Archivum, XI. kötet, 1948, 17. old., oroszul.

⁷⁶ Lenin Művei, 4. kiadás, 2. kötet, 463. old., oroszul.

⁷⁷ Marx—Engels Archivum, XI. kötet, 1948, 129. old., oroszul.

⁷⁸ Lenin Művei, 4. kiadás, 2. kötet, 465. old., oroszul.

„... a bizottságok által megállapított átlagos úrbér a tényleges átlagos úrbérnél magasabb volt“.⁷⁹

Lenin ugyanúgy, mint Marx figyelmet szentel az adóbehajtás rendszerének, amely mellett a felső osztályok, az adónak 17%-át, a legalsóbbak 76%-át fizetik.

*

Az élenjáró statisztikai tudomány megalapításában és fejlesztésében Marx és Engels munkásságának hatalmas jelentősége van. A statisztikát a munkásosztály forradalmi mozgalmának szolgálatába állították: a munkások „önmegismerését“ szolgálta. Marx és Engels meghatározták a statisztikának, mint társadalomtudománynak tartalmát, megmutatták helyét a tudományos elemzésben, harcoltak a statisztikának a politikai gazdaságtantól való elszakítása ellen, elsőként tárták fel a statisztika osztályjellegét, a statisztikai tudomány történetében elsőként kísérelték meg a munkásosztály statisztikájának megteremtését, arra törekedtek, hogy a statisztikát a dolgozók vívmányává tegyék. A tényleges adatok gazdaságstatisztikai elemzése során a marxizmus klasszikusai kidolgozták a statisztika alapvető módszereit. A marxizmus megalapítói a statisztikai tudomány fejlesztését közvetlenül összekapcsolták a közgazdasági vizsgálatokban való gyakorlati alkalmazásával.

„A tőké“-ben Marx elsőnek alkalmazta a statisztikát a termelés meghatározott társadalmi módjának s az ebből következő társadalmi viszonyoknak minden oldalra kiterjedő marxista gazdasági vizsgálatára.

Az ipar-, munka-, mezőgazdasági, pénzügyi, kereskedelmi, stb. statisztika központi feladatává vált a termelési folyamat minden oldalra kiterjedő gazdaságstatisztikai vizsgálatának gondolata. E tudomány további alapvető fejlődési szakaszait Lenin művei („A kapitalizmus fejlődése Oroszországban“, „Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka“, stb.) és Sztálin elvtársnak a szocializmusnak a Szovjetunióban bekövetkezett fejlődését és győzelmét megvilágító klasszikus munkái határozzák meg.

Sztálin elvtárs a nyelvtudomány alapvető kérdéseire vonatkozó zseniális műveiben élesen bírálta a marxizmust félremagyarázó nyelvészekedőket és a talmudistákat „... akik látják a marxizmus betűjét, de nem látják annak lényegét, bemagolják a marxizmus következtetéseinek és tételeinek szövegeit, de nem értik azok tartalmát“.⁸⁰

A Sztálin elvtárs által adott kritikának rendkívül nagy jelentősége van a statisztikai tudomány további fejlődése szempontjából. Ez a kritika arra kötelez, hogy bolsevik kérlelhetetlenséggel harcoljunk a statisztika alkalmazására vonatkozóan Marx, Engels, Lenin, Sztálin műveiben adott alapelvek és módszerek következetes, termékeny elsajátításáért, harcoljunk a marxizmus-leninizmus mélyreható tanulmányozásáért a statisztikában.

„A marxista-leninista elmélet elsajátítása — tanít Sztálin elvtárs — annyit jelent, hogy elsajátítjuk ennek az elméletnek a *lényegét* és meg tanuljuk alkalmazni ezt az elméletet a ... gyakorlati kérdések eldöntésénél...“⁸¹

⁷⁹ Lenin Művei, 4. kiadás, 2. kötet, 465. old., oroszul.

⁸⁰ Sztálin: A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései, Goszpolitizdat, 1950, 54. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1950, 342. old.

⁸¹ Sztálin: A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam, 1945, 339–340. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1950, 429. old.

AZ 1949. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS CSALÁDSTATISZTIKAI ADATAI

A társadalmi együttélés alapvető formája a család. A család jellegét minden társadalom a maga képére formálja. Engels szerint: „A civilizációnak megfelelő és vele véglegesen uralomra kerülő családi forma a monogámia”.¹ A kapitalista családra jellemző az, amit a Kommunista Kiáltvány így fogalmaz meg: „Mi a mai polgári család alapja? A tőke, a magánkereset. Teljesen kifejlődve csak a burzsoázia számára van meg; de kiegészítői: a proletár kikényszerített családtalansága és a nyilvános prostitúció.”²

A szocialista társadalomban a család — a férfi és a nő közössége — megszabadul a polgári társadalom hazugságaitól, egyenlőtlenségétől. A szocialista ember magánélete, családi élete elválaszthatatlan társadalmi kötelezettségeitől, összhangban van a szocialista állam magasabbrendű elveivel. Más a tartalma a családnak — az együttélés alapvető formájának, az állami élet alapjának — a kapitalista és a szocialista társadalomban. A családra vonatkozó statisztikai adatok értékelésénél a család osztályjellegéből kell kiindulni.

A mi társadalmunk családja, amit egyfelől a kizsákmányoló osztályok megszüntetése, a dolgozók, munkások és parasztok politikai, gazdasági és kulturális színvonalának emelkedése, másfelől a kapitalizmus viszonyainak a családok felépítésére és összetételére hosszú évtizedeken át érvényesülő deformáló hatása jellemez, ezt a kettősséget tükrözi vissza. Társadalmunk a dolgozó nép társadalma, de ezen belül 5—6 esztendő szocialista építése még nem tudta kiküszöbölni a kapitalizmus családot, társadalmat bomlasztó, nem teljes családokat létrehozó, a családokat szétforgácsoló, gyermekeket szülőktől elválasztó, a családi élet tisztaságát fertőző hatásának következményeit. Annál is inkább így van ez, mert a népszámlálás alkalmával számbavett családoknak 88%-a még a felszabadulás előtt alakult, kapitalista körülmények között jött létre. Ugyanakkor a családstatistikai adatok bizonyos mértékben visszatükrözik társadalmunk megváltozott osztályszerkezetét, a dolgozók helyzetének, családi életének fokozatos javulását.

*

A családszatisztika feladata a családok összetételére, a családtagok, a családban élő gyermekek és keresők számára, továbbá a családok lakásviszonyaira vonatkozó összefüggések vizsgálata. A családstatisztika megfigyelési egysége a család. A családot a következőképpen határozhatjuk meg: a család az emberek olyan csoportja, amelyben a tagokat vérségi kötelék és közös háztartás fűzi egybe. Magyarországon családstatistikai

¹ Marx—Engels: Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949, II. kötet, 320. old.

² U. o., I. kötet, 26. old.

feldolgozás első ízben az 1949. évi népszámlálás alkalmával készült. Ezért nem lehet a népszámlálás által szolgáltatott adatokat a korábbi esztendőik adataival egybevetni.

Általában a kapitalista statisztika elhanyagolja a család vizsgálatát. Különösen kevéssé törődik a dolgozók családjainak vizsgálatával. Azokban az esetekben, amikor az adatok közvetve a családokra vonatkoznak, — így például a háztartásstatisztikai vizsgálatnál —, általában olyan munkás-családokat vesznek alapul, amelyek csupán a burzsoá statisztikusok képzeletében léteznek. A burzsoá háztartásstatisztika — ez alól nem kivétel a felszabadulás előtti magyar háztartásstatisztika sem — cinikus nyíltsággal hagyta ki megfigyelési köréből azokat a családokat, amelyekben munkanélküliek vannak, vagy évi jövedelmük egy meghatározott összegnél kisebb. Egy amerikai statisztikai kiadvány megállapítja az Amerikai Munkaügyi Hivatal által rendszeresített háztartásstatisztikáról, hogy „a kiválasztás magasabb gazdasági csoportot képvisel, mint ami az amerikai város bér munkásságára általában vonatkozik“.³

A kapitalista statisztika mindent elkövet, hogy a kapitalista társadalom családjainak nyomorúságos helyzetét, a családi élet bomlását, a nők egyenlőtlenségét a családon belül elkendőzze. A kapitalista társadalomra ma is érvényesek a Kommunista Kiáltvány szavai: „A családot és nevelést, a szülők és gyermekek között levő meghitt viszonyt hangoztató polgári szöbeszéd annál utálatosabb, mennél inkább széttepi a nagyipar a proletárok minden családi kötelességét, mennél inkább válnak a gyermekek közönséges árucikké és munkaeszközzé.“⁴

Jellemzően mutatja a családok anyagi helyzetét a kapitalizmusban az alábbi, a The Economist angol tőkés hetilap által 1950. februárban közölt táblázat.

Az amerikai családok átlagos jövedelme

A családfő neve és bőrének színe	Összesen	1000 dolláron alul	1000 és 2000 dollár között	2000 és 3000 dollár között	3000 dollár és több
Összes családok	38 530	4020	5580	7950	20 980
Nem mezőgazdasági családok	31 810	2340	3980	6570	18 920
Fehér férfi	26 460	1320	2360	5360	17 150
Nem-fehér férfi	2 020	280	550	580	610
Nő	3 330	740	800	630	1 160
Mezőgazdasági családok ..	6 720	1680	1600	1380	2 060
Fehér férfi	5 700	1180	1300	1230	1 990
Nem-fehér férfi	640	330	210	80	20
Nő	380	170	90	70	50

A táblázatból kiderül, hogy az összes családok 45,7%-ának, azaz 17 és ½ millió családnak az évi jövedelme a létminimum alatt van. A Bureau of Labour Statistics 1947. évi becslése szerint — amit erősen alábecsültnek kell tekintenünk — egy négytagú család „megfelelő“ életmódjának biztosításához évi 3000—3458 dollár jövedelem szükséges. A mezőgazdasági családoknál a családok 70%-ának a jövedelme a létminimum alatt van. Természetesen sokkal előnytelenebb a helyzet a néger-

³ Vesznyik sztatisztikai. Az amerikai háztartásstatisztika hamisításai, 1950. 5. sz., 13. old.

⁴ Marx—Engels: Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949, I. kötet, 27. old.

családok esetében. Itt a nem mezőgazdasági családoknak csupán 30%-a, a mezőgazdasági családoknak 3,1%-a rendelkezik a létminimum feletti jövedelemmel.

*

A népszámlálás családstatistikai feldolgozása a családokat a társadalmi rétegződés és területi elhelyezkedés szerint csoportosítja. A feldolgozásnál a családokat a családfenntartó, a családfő foglalkozása alapján sorolták egyik, vagy másik társadalmi osztályba. Ezért a feldolgozás arról ad képet, hogy a *családfőknek* milyen a társadalmi rétegződése. Ez természetesen kihat és nagymértékben meghatározza magának a családnak is osztályhelyzetét. Ugyanakkor azonban a feldolgozásból nem derül fény arra a folyamatra, ami nálunk most különösen jelentős, ami a *családon belül* kezdődik meg és eredményeként a parasztok családjaiból egyesek a munkások és értelmiségiek, a munkások soraiból pedig főleg az értelmiség sorait növelik. A családstatistikai feldolgozás a magánháztartásban élő személyekre terjed ki. Az intézeti háztartásban élőket a családstatistika nem dolgozza fel. Ezeknek száma, mintegy 167 000 személy, az adatok között nem szerepel. A feldolgozás két nagy csoportot különböztet meg: a) családokat, b) családtöredékeket.

A családokat a következő családi formák szerint csoportosítjuk:

1. házaspár gyermekkel, vagy anélkül,
2. egy szülő (apa gyerekekkel, vagy anya gyerekekkel),
3. házaspár felmenő vagy más rokonnal és gyermekkel, vagy anélkül,
4. egy szülő (apa, vagy anya) rokonnal és gyermekkel.

A *családtöredékek*nél megkülönböztetünk:

1. részcsaládokat; egymással oldalági rokonságban (sógorságban) lévő együttélő személyeket,
2. egyedülállókat,
3. más családtöredékeket; egymással rokonságban nem levő együttélő egyenemű személyek, bennlakó alkalmazottak, stb.

A családstatistikai feldolgozás tárgyát képező személyek 94,3%-a családban él és összesen 2 285 112 családot alkot. A megmaradt 5,7% családtöredékbe tartozik. Ezeknek több mint $\frac{3}{5}$ -e egyedülálló, $\frac{1}{5}$ -e egyéb családtöredékben él és kevesebb, mint $\frac{1}{5}$ -e, részcsalád. A továbbiakban az ismertetés alapvetően a családokkal foglalkozik. Az összes népességnek több mint 92%-a él családban. Kétségtelen ez a százalék, amely elég magasnak tűnik, összefügg még a felszabadulás előtti magyar népesség túlnyomóan agrár jellegével. (Az össznépségnek több mint 50%-a helyezkedett el a mezőgazdaságban, ahol a legkevesebb a családtöredékben élők száma.)

A családok megoszlása területi csoportonként a következő képet mutatja:

Családok megoszlása települési csoportonként

Helységek	Családok	Családban élők		Családtöredékek	Családtöredékben élők		Népesség	
		szám	%		szám	%	szám	%
Budapest	430 897	1 326 924	86,6	184 458	204 662	13,4	1 531 586	100,0
Nagyvárosok	221 795	763 357	92,4	55 460	62 620	7,6	825 977	100,0
Kisvárosok	496 307	1 788 714	94,8	85 661	98 057	5,2	1 886 771	100,0
Községek	1 236 113	4 643 756	94,9	129 48	150 130	3,1	4 793 886	100,0
Együtt	2 385 112	8 522 751	94,3	454 727	515 469	5,7	9 038 220	100,0

A családban élők aránya legkisebb Budapesten és általában a nagyvárosokban és legjelentősebb a községekben, ami érthető, mert a mezőgazdaságban az önálló gazdaságok nagyobb lehetőséget adnak a családok együttélésére, a családtag munkájának hasznosítására, fékezik a családok bomlását. A családok megoszlása társadalmi rétegenként a következőket mutatja:

A családban és a családon kívül élő népesség száma

Társadalmi réteg	Népesség	E b b ő l			
		családban élők		családtöredékben élők	
		száma	%-a	száma	%-a
Mezőgazdasági munkás	506 173	472 259	93,3	33 914	6,7
Egyéb munkás	2 610 101	2 411 100	92,4	199 001	7,6
Alkalmazott	845 830	760 160	89,9	85 670	10,1
0—5 k. h. birt., bérlő	1 727 017	1 672 330	96,8	54 687	3,2
5—10 k. h. birt., bérlő	1 386 897	1 367 938	98,6	18 959	1,4
10—25 k. h. birt., bérlő	771 215	758 751	98,4	12 464	1,6
25 és több k. h. birt., bérlő	131 623	127 571	96,9	4 052	3,1
Egyéb önálló	870 950	829 443	95,2	41 507	4,8
Be nem sorolható	188 4 4	123 199	65,5	65 215	34,5
<i>Mindössze</i>	<i>9 038 220</i>	<i>8 522 751</i>	<i>94,3</i>	<i>515 469</i>	<i>5,7</i>

Az adatok szerint a családban élők száma legkisebb a munkás- és az alkalmazotti kategóriában. Az alkalmazotti kategóriát bizonyosképpen torzítja az a tény, hogy ide sorolták a nyugdíjasokat is, akiknél koruknál fogva igen magas a családtöredékben élők száma. A munkások családtöredékének aránylag magas aránya visszatükrözi a kapitalista rendszer családokat bomlasztó, a proletárt családtalanná tévő hatását, Marx szavai szerint: „a proletár kikényszerített családtalanságát“.

A helyzet a felszabadulás óta megváltozott. Ezt mutatja például közvetve a házasságkötéseknek a statisztikája. A házasságkötési arányszám 1949-ben és 1950-ben olyan magas értéket ért el, mint 30 esztendeje egyetlen alkalommal sem. Különösen kedvezően alakult az ipari és bányajellegű városok és Budapest házasságkötési arányszáma. Az egész országban legmagasabb a házasságkötések arányszáma Tatabányán, Ózdon és az egyéb ipari és bányajellegű városokban.

A táblázatból az is kiderül, hogy a legmagasabb a családban élők arányszáma a mezőgazdasági népességnél és — bár elég szabálytalanul — a családban élők arányszáma a birtoknagysággal, tehát azzal, hogy mennyi családtagnak tud a gazdaság állandóan munkát adni, párhuzamosan nő. Ezt a megállapítást megerősíti az a kimutatás is, amely a 100 családra jutó családtagok számát részletezi. Ezek szerint éppen az 5—10 és 10—25 holdas kategóriában a legmagasabb a 100 családra jutó tagok száma.

Ha a családtöredékekben élő népességet vizsgáljuk, aszerint, hogy az egyedülálló, vagy más családtöredék csoportjához tartoznak, a következő táblázatot kapjuk. (Lásd a 308. oldalt.)

A táblázat szerint a családtöredékben élő mezőgazdasági munkások mintegy 63%-a élt más „családtöredékben“, feltehetőleg a népszámlálás időpontjában túlnyomórészt a kulákok alkalmazottjaként. Hasonlóan az egyéb munkáskategóriába soroltak 32%-os „más családtöredékét“ is főként a háztartási alkalmazottak teheték ki.

Társadalmi réteg	Család- töredékben élő népes- ség száma	Ebből					
		Részcsaládban		Egyedülállóan		Más családtöredékben	
		élő népesség					
		száma	%	száma	%	száma	%
Mezőgazdasági munkás	33 914	3 464	10,2	9 057	26,7	21 393	63,1
Egyéb munkás	199 001	30 553	15,4	104 163	52,3	64 285	32,3
Alkalmazott	85 670	21 308	24,9	59 184	69,1	5 178	6,0
0—5 kat. hold birt.	54 87	15 176	27,8	39 191	71,6	320	0,6
5—10 kat. hold birt.	18 959	7 985	42,1	10 843	57,2	131	0,7
10—25 kat. hold birt.	12 464	5 779	46,4	6 602	33,0	83	0,6
25 és több kat. hold birt.	4 052	1 920	47,4	2 095	51,7	37	0,9
Egyéb önálló	41 507	11 931	28,8	28 571	68,8	1 005	2,4
Be nem sorolható	65 215	7 729	11,9	49 553	76,0	7 933	12,1
<i>Mindössze</i>	<i>515 469</i>	<i>105 845</i>	<i>20,5</i>	<i>309 259</i>	<i>19,5</i>	<i>100 365</i>	<i>60,0</i>

A családok létszáma tekintetében is jelentősek az eltérések az egyes társadalmi rétegek között.

Társadalmi réteg	Családok száma	Családban élők száma	100 családra jutó tag
Mezőgazdasági munkás	132 317	452 268	342
Egyéb munkás	704 834	2 361 482	335
Alkalmazott	236 887	782 927	330
0—5 kat. hold birt.	477 868	1 675 534	351
5—10 kat. hold birt.	333 161	1 372 177	412
10—25 kat. hold birt.	181 001	767 727	424
25 és több kat. hold birt.	34 248	135 325	395
Egyéb önálló	239 032	855 497	358
Be nem sorolható	45 714	119 805	262
<i>Mi.össze</i>	<i>2 385 112</i>	<i>8 522 742</i>	<i>357</i>

Legnagyobb létszámúak az 5—10, 10—25 kat. holdas gazdasággal rendelkező családok. Ezeknek jelentős része a felszabadulást megelőzően a törpebirtokosok vagy éppen a nincstelenek kategóriájába tartozott. Ismeretes, hogy a földreform során a juttatás a családok létszámával arányosan nőtt. Ezt mutatja a következő összeállítás:

A földreform során juttatásban részesültek átlagos létszáma

Juttatás nagysága	A családok átlagos létszáma
0—1	3,35
1—2	3,48
2—3	3,63
3—4	3,92
4—5	4,02
5—6	4,24
6—8	4,57
8—10	5,11
10—15	5,73
15-nél nagyobb	5,68

A 0—5 kat. holdas birtokosok aránylag alacsonyabb családlétszáma is mutatja, hogy általában a kisebb lélekszámú családok voltak azok, melyek nem kaptak földet, vagy kevesebb földhöz jutottak. Ugyanekkor ezeknek a családoknak a tagjai — éppen a nagyobb család megélhetését biztosítani nem tudó birtoknagyság miatt — hajlamosabbak a családból való kiválásra és a városban, az iparban való elhelyezkedésre.

Az összes gazdasággal rendelkezők közül ennél a kategóriánál a legalacsonyabb a családban élők száma. Ugyanezen oknál fogva aránylag alacsony a mezőgazdasági munkások családlétszáma is. A városban élőknel általában kisebb a család lélekszáma, mint a vidékieknél. Ez alapvetően két okra vezethető vissza: a házasságok alacsony termékenysége és a családból való kiválásra. A munkásoknál főként az utóbbi hatás érvényesül. A proletár „családtalanságának“ azt a vonását mutatta az előbbi két táblázat is, amely szerint a munkásoknál magas (7,6%) a családtöredékben élők arányszáma és a családtöredéken belül magas (52,3%) az egyedülállóké. Más az oka az önállóknak, tehát a túlnyomóan tőkésnek „családtalanságának“. Ezen belül például különösen alacsony (325) a 100 önálló kereskedőcsaládra jutó tagok száma. A tőkés, általában a polgári rétegek családjának alacsony lélekszáma lényegében a kapitalizmus gyáva, önző és reakciós világnézetét tükrözi vissza. A burzsoáziának részint érdeke, hogy a vagyon ne szakadjon szét, részint parazita szükségletének kielégítését gátolja a gyermek.

Különösen az előbbi ok hatása érvényesül abban, hogy a 25 holdnál nagyobb birtokosoknak, a kulákoknak a családlétszáma kisebb, mint az 5—10, vagy a 10—25 holdasoké.

*

Teljesség szempontjából a családok kétfelé oszthatók. Az egyik csoportba tartoznak azok a családok, amelyekben mind a két szülő, férj és feleség gyermekkel, vagy gyermek nélkül együtt élnek, a másik csoportba pedig azok a családok, amelyekből az egyik szülő hiányzik, tehát amelyben csak egy szülő él gyermekével együtt. A családoknak ilyen szétválása több okra vezethető vissza. Így az egyik szülő elhalására, házasságon kívül születésre, válásra, vagy különélésre, stb. A családok túlnyomó többségében — 87% — megvan a két szülő, és 13%-ában az egyik szülő hiányzik. Magas például a csak egy szülővel élő gyermekek száma a nyugdíjasoknál, aminek oka a családfe elhalálozása.

Bár a társadalmi rétegek között az eltérések nem különösen szembe-tűnők, mégis megállapítható az, hogy a tőkés rétegében alacsonyabb a nem teljes családok aránya, mint a proletár kis- és középbirtokosok rétegében.

*

A következő összeállítás a családok átlagos nagyságát szemlélteti:

Családok összesen	E b b ő l					
	2	3	4	5	6	7 és több
	tagú család					
2 385 118	677 248	674 099	504 174	273 950	132 333	123 319
100,0	28,4	28,3	21,2	11,5	5,5	5,2

Amit a fentiekben az átlagos családlétszámról mondtunk, itt is érvényes. A kapitalista rendszerben, annak ellenére, hogy a magas családlétszám, a sok gyermek szakadatlan gondot jelentett a munkás- és a dolgozó parasztszülőknek, mégis ezeknek az osztályoknak a születési arányszáma volt a legmagasabb. A tőkés kényelemszeretetből, a vagyon kényeszerű szétaprózásától való félelmükben óvakodtak a családok létszámának

szaporításától. A szocializmusban minőségi változás következett be a nagylétszámú családok helyzetében. A gyermekek felnevelése, jövője nem jelent gondot többé, nem teher, az állam sokirányú gondoskodása elkíséri a dolgozók gyermekét az ingyenes bölcsődéktől, napközi otthonoktól, általános iskoláktól kezdve egészen a közép- és felsőfokú iskolákon tanuló ösztöndíjasok támogatásáig. A szocialista haza erkölcsi és anyagi megbecsülésének jele Népköztársaságunk Elnöki Tanácsának rendelete az Anyasági Érdemrend és Érdemérem alapításáról.

A család megosztási arányát a tagok létszáma és társadalmi rétegek szerint az alábbi táblázat mutatja:

Társadalmi réteg	Családok összesen	E b b ő l					
		2	3	4	5	6	7 és több
		személyes család					
Mezőgazdasági munkás	100,0	30,2	23,7	18,6	10,7	5,7	6,1
Egyéb munkás	100,0	30,5	30,4	20,8	10,0	4,4	3,9
Alkalmazott	100,0	34,0	31,3	21,3	8,9	3,1	1,4
0-5 kat. hold birt.	100,0	20,2	20,0	21,1	11,2	5,3	4,2
5-10 kat. hold birt.	100,0	18,3	23,4	23,4	16,2	9,2	9,5
10-25 kat. hold birt.	100,0	20,2	22,1	21,5	15,2	9,1	11,9
25 és több kat. hold birt.	100,0	25,1	20,1	22,5	14,0	6,6	5,7
Egyéb önálló	100,0	28,8	29,8	22,1	10,9	4,6	3,8
Be nem sorolható	100,0	50,3	23,3	10,5	4,1	1,6	1,2
<i>Mindössze</i>	<i>100,0</i>	<i>28,4</i>	<i>28,3</i>	<i>21,2</i>	<i>11,5</i>	<i>5,4</i>	<i>5,2</i>

Legmagasabb lélekszámúak a családok a mezőgazdaságban, kisebb a munkásoknál. Ennek az oka kettős lehet. Vagy hogy alacsony ennek a rétegnek a születési aránya, vagy hogy a munkáscsaládokból (amelyeknek nagy részét, mint mondtuk, a felszabadulás előtt alapították és amelyek ezért túlnyomóan a kapitalista rendszernek a munkáscsaládra gyakorolt befolyását tükrözik vissza) megélhetési gondjaik következtében hamar váltak ki a családtagok, hogy önálló keresővé lehessenek. Hogy ez utóbbi ok helytálló, mutatja a 100 családra jutó 14 éven aluli gyermekek számának alakulása. A 14 éves gyermekek, akik szükségszerűen a család kötelékében kell maradjanak, mutatják lényegében, hogy mennyire hajlamos egyik, vagy másik osztály családja nagyobb számú gyermek felnevelésére. Ezek aránylagos száma a munkásoknál aránylag magas (100 családra jutó 14 év alatti gyermekek száma 90). Ugyanakkor például az önállóknál, ahol látszólag kedvezőbben alakul mind a 100 családra jutó családtagoknak, mind a magasabb létszámú családoknak a száma, a 100 családra eső 14 éven aluli gyermekek száma csak 81. E két szám egybevetése közvetve megmutatja, hogy míg a munkásoknál, ahol magas a családban élő fiatalok gyermekek száma, az idősebbeket a családi otthon elhagyására az anyagi helyzet kényszerítette és ez okozta végeredményben az aránylag alacsony családlétszámot, addig a kapitalistáknál az alacsony családlélekszám oka a kényelemszeretet, a sok gyermektől való félelem, amit visszatükröz, hogy ezeknél a rétegeknél a 100 családra jutó 14 éven aluliak száma is a legalacsonyabb értékek egyikét adja.

*

A családstatistikának egyik feldolgozása a családokat a keresők száma szerint csoportosítja. Általában a családoknak 61,6%-a csak egy keresővel rendelkezik. Ha ezt a számot, illetve a 100 családra jutó átlagosan 153 keresőt a 100 családra jutó átlagos 357 családtaggal egybevetjük, az derül

ki, hogy 100 családból átlagosan minden 150 keresőre 200 eltartott jut. Ez megfelel körülbelül annak a népszámlálás által szolgáltatott aránynak, amely szerint az ország lakosságának mintegy 47%-a kereső.

Ha eltekintünk a mezőgazdasági népességtől, amelynél a segítő családtagok nagy száma miatt a keresők átlagos száma is magas, akkor az egy keresővel rendelkező családok aránya az összcsaládok 61,6%-áról 67%-ára emelkedik. A 100 családra jutó keresők és a 100 keresőre jutó eltartottak számát az alábbi tábla szemlélteti:

Társadalmi réteg	100 családra jutó kereső	100 keresőre jutó eltartott
Mezőgazdasági munkás	138	159
Egyéb munkás	144	138
Alkalmazott	141	128
0—5 kat. hold birt.	151	132
5—10 kat. hold birt.	178	130
10—25 kat. hold birt.	192	119
25 és több kat. hold birt.	183	103
Egyéb önálló	142	145
Be nem sorolható	102	163
<i>Mindössze</i>	<i>153</i>	<i>134</i>

Eszerint a 100 családra jutó keresők aránya legmagasabb a mezőgazdaságban, aminek a segítőcsaládtagok már említett magas aránya az oka. Ezt igazolja az a másik népszámlálási összeállítás, mely a lakosságot osztályhelyezete szerint tünteti fel. Eszerint például míg az 1—5 kat. holdas földművesek száma 337 000, segítőcsaládtagjaik száma mintegy 148 000. Míg az 5—10 kat. holdas földművesek száma 320 000, segítőcsaládtagjaik száma 270 000 és míg a 10—25 kat. holddal rendelkező földművesek száma 343 000, segítőcsaládtagjaik száma 300 000.

Az előbbi táblázat nem teljesen hiven tükrözi vissza a keresők aránylagos súlyát a családokban, mivel eltekint a családnagyságtól. Világos, hogy a nagylétszámú, illetve kislétszámú családokra jutó keresők átlagos száma nem vehető egybe, mivel az előbbiben egy keresőnek több, az utóbbiban egy keresőnek kevesebb családtagot kell eltartania. Helvesebben mutatkoznak az arányok, ha a 100 családtagra eső keresők számát vizsgáljuk. Ez átlagosan 43, és majdnem valamennyi kategóriánál azonos értéket mutat. A legalacsonyabb — eltekintve a számszerűleg jelentéktelen rétegektől — a mezőgazdasági munkásoknál, ami azzal függ össze, hogy itt aránylag magas a családlétszám és ezen belül a 14 éven aluli gyermekek száma. (A mezőgazdasági munkásoknál 100 családra 100 14 éven aluli gyermek jut.) A legmagasabb a nyugdíjasoknál, aminek oka az, hogy a nyugdíjasok, idősebb házaspárok, általában felnőtt gyermekeiktől külön élnek. Magas a 100 családtagra eső keresők száma a mezőgazdasági népességnél, ami a segítőcsaládtagok ismert magas számával magyarázható. Általában azonban le kell szögezni azt, hogy a száz családra jutó keresők száma igen kicsi ingadozást mutat az egyes rétegek között.

*

A családstatistika a családok lakással való ellátottságát is vizsgálja. A vizsgálat csupán arra terjedt ki, hogy a családok hány szobás lakásban laknak és nem foglalkozott a lakás egyéb minőségi jellemzésével, nevezetesen a lakások felszereltségével, világossági, hőmérsékleti, nedvességi

kérdéseivel. Bár megközelítően, ez a mennyiségi vizsgálat is helyesen mutatja a családok lakással való ellátottságát. Az adatok értékelésénél fel kell figyelni a következőkre: amit a bevezetőben a családok szerkezetéről általában mondtunk — tehát hogy a családok mintegy 90%-ukban a felszabadulás előtt jöttek létre, ezért szerkezetükben, tagoltságukban nagyrészt a kapitalista társadalom családellenes politikájának hatásait tükrözik —, érvényes a családok lakásstatistikai adataira is. A felvétel az 1949. január 1-i állapotot tükrözi, amikor még államunknak elsősorban a háború és a fasiszta dúlás következtében tönkretett épületek és lakóházak helyreállításával kellett foglalkoznia. Ezt a feladatot sikeresen oldottuk meg. Erről tanúskodnak az ugyancsak a népszámlálás alkalmával begyűjtött lakásstatistikai adatok. Ezek szerint a háború folyamán az országban mintegy 355 000 lakóház — az összes lakóházak 20%-a — sérült meg könnyebben vagy súlyosabban. Ebből a népszámlálás időpontjáig helyreállítottak mintegy 334 000 lakóházat, az összes megsérült lakóházak 94%-át. A helyre nem állított lakóházak száma kb. 21 000. Ugyanakkor 1945 óta 1949. január 1-ig mintegy 73 000 új lakás épült. Tehát a lakóházállomány kb. 50 000-rel több volt már 1949. január 1-én, a népszámlálás időpontjában, mint a felszabadulás előtt. Ha összevetjük az 1949. évi népszámlálás időpontjában kimutatott lakásállományt az 1941. évivel, kiderül, hogy majdnem 80 000-rel több volt a lakások száma 1949-ben, mint 1941-ben.

Ismeretes, hogy az 1949- és 1950-es években közel 45 000 új lakás épült. Ma tehát a lakásállomány az 1941. évi 125 000-rel haladja meg. Kormányunk új falusi lakótelepek, modern egészséges lakóépületek, szövetkezeti lakóházak építésével számolja fel a kapitalizmus által ránhagyott lakásviszonyokat. Igazolódna Engels szavai: „... csak a szociális kérdés megoldásával, tehát a tökéletes termelési mód megszüntetésével válik egyúttal lehetővé a lakáskérdés megoldása”.⁵ A felemelt ötéves tervben is kifejezésre jut a Párt messzemenő gondoskodása a dolgozók anyagi, kulturális helyzetének, lakásviszonyainak javításáról: az eredetileg tervezett 180 000 lakás helyett 220 000 új lakást építünk az ötéves terv folyamán. Míg a kapitalizmus által ránhagyott nagyméretű lakáshiányt tervgazdaságunk felszámolja, addig is követjük Engels szavait: „Eleinte azonban minden társadalmi forradalomnak úgy kell majd vennie a dolgokat, ahogyan vannak és a meglévő eszközökkel kell segítenie a legrikítóbb bajokon. Ezen a ponton már láttuk, hogy a lakásínségen rögtön segíteni lehet a vagyonos osztályok tulajdonában lévő luxuslakások egy részének kisajátításával és a többibe való betelepítésével.”⁶ Hogy ezen a téren már 1949. január 1-ig, a népszámlálás időpontjáig, is jelentős eredményeket értünk el, mutatja, hogy 1930-hoz képest a 100 magánlakásra jutó személyek száma 7%-kal, a 100 lakóhelyiségre jutó személyek száma 6%-kal csökkent. Az összehasonlításnál tulajdonképpen figyelembe kell venni, hogy 1930-ban, a válság első felében igen sok lakás állott — a magas bér megfizethetatlensége miatt — üresen. Ezért helyesebb az összehasonlítást az 1920. év adatai alapján végezni. Eszerint 1920-hoz képest a 100 magánlakásra eső jelenlevők száma 15%-kal, a 100 lakóhelyiségre eső jelenlevők száma 20%-kal esett. 1941-hez képest (erre az összeírásra vonatkozó anyag részben a háborúban elpusztult) rendelkezésre áll a 100 lakó-

⁵ Engels: A lakáskérdéshez. — Marx—Engels: Válogatott művek, I. kötet, 571. old.

⁶ U. o. 572. old.

háza jutó jelenlévők száma. Ez a szám 1949-ben 7%-kal kevesebb, mint 1941-ben.

A népszámlálás családok lakásviszonyaira vonatkozó adatai szerint a családok mintegy 63%-a él egyszobás és 27%-a kétszobás és többszobás lakásban. A megmaradó 10% megoszlik az egyéb jog címén lakók, tehát a szülőkkel, rokonokkal együttélők (mintegy 8%), albérlők, stb. között. Általában Budapesten a lakásviszonyok valamivel kedvezőbben alakultak, mint a kisebb városokban, vagy községekben. Társadalmi rétegenként vizsgálva, a legkedvezőbb a lakásviszonya a kulákoknak (ezeknek 74%-a lakik két- és többszobás lakásban), a kereskedőknek (45,5%-a lakik két- vagy többszobás lakásban), és az értelmiségi foglalkozásúaknak. Legkedvezőtlenebb a lakásviszonya a mezőgazdasági munkásoknak és a törepbirtokokosoknak; nem tekinthetők még megfelelőeknek — bár a felszabadulás előtti helyzethez képest jelentős a javulás — a munkáscsaládok 1949 januári lakásviszonyai sem.

A népszámlálás családstatistikai adatainak csak legfontosabb vonatkozásait ismertettük. Az adatok rávilágítanak arra, hogy hogyan és milyen mértékben érvényesülnek a családok számában, szerkezetében, átlagos nagyságában, lakásviszonyaiban a társadalmi és gazdasági hatások. A kapitalizmus előszeretettel beszélt a családi élet szentségéről, azonban lényegében a Kommunista Kiáltvány szavai szerint: „a burzsoázia leszaggatta a családi viszonyról a meghatóan szentimentális fátylat és a pusztá pénz viszonyára vezette vissza”.⁷ A fasizmus pedig az „isten, haza és család” szemfényvesztő jelszavával a dolgozókat hazátlanná, a hazát idegenné, a proletárokat családtalanná tette. A szocialista társadalmi rend erős államot és az állam politikai berendezésének és céljainak megfelelő, az egyén és közösség érdekeit összeegyeztető erős és kiegyensúlyozott családot akar. Ennek előfeltételeit teremti meg a kizsákmányoló osztályok felszámolásával, a kizsákmányolás megszüntetésével, a dolgozók életszínvonalának emelésével és ezzel a család előtt a gazdasági és kulturális lehetőségek szélesre nyitásával. Az 1949. évi népszámlálás családstatistikai adatai egyrészt még visszatükrözik a kapitalizmus családokat romboló hatását, másrészt már részben mutatják következményeiben az új, népi demokratikus rendszert, amikor „a családnak tovább kell fejlődnie, ahogy a társadalom tovább fejlődik, és változnia, ahogy a társadalom változik”.⁸

⁷ Marx—Engels: Válogatott művek, I. kötet, 13. old.

⁸ Engels: A család, a magántulajdon és az állam eredete. — Marx—Engels: Válogatott művek, II. kötet, 236. old.

LENGYEL LÁSZLÓ:

AZ ÉPÍTŐIPARI STATISZTIKA NÉHÁNY KÉRDÉSE

„A telepített iparoktól erősen visszamaradt, kézműipar jellegű építőiparunk a tervezőipar bevezetésével és a magánépítőiparnak az 1948. év folyamán bekövetkezett államosításával indult meg a szocialista fejlődés útján. A Párt és a kormány az építőiparról szóló határozataiban a népgazdaság egész további fejlődése szempontjából kulcsiparjellegű építőipar fejlesztését súlyponti kérdéssé tette. Megjelölte az építőipar fejlesztésének további irányelveit: a gyárszerűen termelő nagyüzemi jellegűvé kifejlesztését, a Szovjetunió iparához hasonló magas termelékenységű munkamódszerek alkalmazását, az idényjelleg kiküszöbölését, a munkaversenynek, a Sztahanovista-mozgalomnak az építőiparban való széles alapokra helyezését és mindezek alapján főfeladatként jelölte meg az építőipari önköltség jelentős csökkentését.

Az Országos Tervhivatal az 1951. évi építőipari tervutasítást ezeknek az irányelveknek szem előtt tartásával dolgozta ki, de figyelembe vette a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének június hó 1-i határozatát is, amely a még általánosságban fennálló fogyatékoságok leküzdését, a tervfegyelem megszilárdítását és a tervezésben fennálló lemaradás behozását írta elő.¹

Ezeknek az általános irányelveknek szem előtt tartásával készült el azután részleteiben is az építőipar 1951. évi terve, mely terv mérése, teljesítésének ellenőrzése az építőipari statisztika feladata.

Az építőipari statisztika az iparstatisztika egyik ága.

Általános és konkrét feladata minden esetben, a statisztikai kutatás konkrét módszerei pedig az esetek többségében, azonosak a statisztika szocialista elmélete nyomán fejlődő és eredményesen működő gyár-
ipari statisztikának rendszerében megoldásra kerülő feladatokkal s alkalmazott módszerekkel.

Konkrét feladatai: adatszolgáltatás a nemzeti jövedelemszámításhoz; az ipari termelés vizsgálata (terjedelem, minőség és ütemesség szempontjából); a munkaerő, munkaidő, munkabér és a termelékenység vizsgálata; a munkaeszközök (elsősorban az állóalapok) vizsgálata; az önköltség rendszeres csökkentésének és végül a népgazdaság mutatószámainak megfigyelése.

Az előbb említett módszerbeli különbségek, melyek különösen a termelés számbavételével és annak statisztikai vizsgálatával kapcsolatos feladatok megoldása terén jelentkeznek, magának az építőiparnak a gyár-

¹ 1951. évi építőipari üzemi részlettervek, 26. old.

iparral szemben fennálló sajátosságaira (a termelőtevékenység nagyarányú tagoltsága s még mindig fennálló idényszerűsége, az építőipar „nem telepített” jellege, stb.), a termelőtevékenység eredményének — a megállapításhoz szükséges műszaki felkészültség kezdetlegességére és nem utolsósorban, a tervezési munkálatok vonalán, a tervezési metodika gyakori változtatásából is — tapasztalható hiányosságokra vezethető vissza. Ezek az itt vázlatosan érintett sajátosságok és hiányosságok, melyek jellemzően rányomják bélyegüket jelenlegi építőipari statisztikánkra, természetesen fokozatosan megszűnnek az építőiparnak „gyárszerűen termelő nagyüzemi jellegűvé” fejlesztése folyamán. — Ebben a folyamatban a statisztikának együtt kell fejlődnie az iparral. Nemcsak azért, hogy nyomon tudja követni s mindenkor számot tudjon adni az építőipar nagyarányú fejlődésének egy-egy állomásáról, hanem hogy — a szocialista statisztikával szemben támasztott alapvető követelményeknek megfelelően — időben, pontos, megbízható, és a politikai gazdaságtan, a marxizmus-leninizmus, valamint az ipar problémáinak legalaposabb ismerete alapján elemzett adatokat szolgáltatson vállalati és népgazdasági szinten egyaránt operatív intézkedések megtételére, s ezzel magának az építőipar fejlődésének meggyorsítását is elősegítse.

*

A kérdés ilyenértelmű megfogalmazása viszont kötelezően előírja számos politikai és szervezési, elméleti és gyakorlati részfeladat mielőbbi megoldását. Hogy csak néhányat említsünk e feladatok közül: a tervben és a statisztikában alkalmazott különböző fogalmak (építőipari jellegű termelés, költségvetési ár, fővállalkozó, stb.) és csoportosítások mielőbbi egységes meghatározása; a termelési érték megállapítása terén a meglévőnél sokkal tökéletesebb és egységesebb rendszer megteremtése; a vállalati adatszolgáltatás helyessége helyszíni ellenőrzésének kiszélesítése, ezzel kapcsolatban a számos fogyatékossgal bíró jelenleginél sokkal egységesebb bizonylati rendszer (okmányyszerű alátámasztás) kiépítése, mely megköveteli, hogy minden kérdőíven szereplő adat, valamely törvény által előírt és jóváhagyott elsődleges okmányokon vezetett kimutatás összege, eredménye legyen; az építőipari vállalatok tevékenységére a jelenleg használatosnál sokkal jellemzőbb mutatók megszerkesztése, az építőiparban a műszaki-gazdasági mutatók bevezetése; az önköltség alakulásának vizsgálata, stb.

Az alábbiakban az építőipari statisztika néhány kérdésével fogunk foglalkozni:

a beszámolási egységnek és a beszámolási egységek iparági csoportosításának kérdésével általában (különös tekintettel a tervezés jelenlegi rendszerében alkalmazott csoportosításra);

az építőipari vállalat termelése számbavételének és statisztikai vizsgálatának egyes kérdéseivel (különös tekintettel az értéki számbavétel néhány kérdésére);

érintve helyenként egy néhány döntő, soron következő feladatot is.

A beszámolási egység és a beszámolási egység iparági csoportosítása

I. A beszámolási egység az építőipari statisztikában is a jogszabályilag előírt kellekkel (egyszemélyi felelős vezető, önálló terv, egyszerűen a MNB-nél, önálló mérleg, zárt üzemi könyvelés) rendelkező építőipari vál-

lalat. Az építőipari vállalatok felsorolását a Központi Statisztikai Hivatal és az Országos Tervhivatal kiadványa: „Ipari, Építőipari és Közlekedési Vállalatok Besorolása és Egységes Számjelrendszere“ tartalmazza.

A vállalatok dolgozhatnak akár fővállalkozói, akár alvállalkozói minőségben.

A tervekészítés rendszere az építőiparban a fővállalkozói intézményen alapul. Ez intézmény jellegéből adódóan minden építkezésen fővállalkozónak kell lennie, s minden építkezésen csak egyetlen fővállalkozó lehet. Még akkor is, ha esetlegesen a kijelölt fővállalkozó az építkezés kivitelezésével kapcsolatos valamely nagyobb munkálatot fővállalkozói megbízással ad alvállalatba valamely más vállalatnak. Esv-egy nagyobb létesítmény kivitelezése ugyanis több vállalat koordinált munkájának eredményeként valósul meg s így szükség van a kivitelezés munkájában résztvevő és együttműködő vállalatok egyikének fővállalkozóként való kijelölésére, mely vállalat teljes felelősséggel tartozik az építető felé.

Fővállalkozó általában valamely általános építési vállalat, kivételesen azonban speciális építővállalat is lehet az esetben, ha az illető építkezésnél a speciális szakmunka van túlsúlyban.

Fővállalkozót az országos építési tervben szereplő munkákra, s ugyanúgy az év folyamán felmerülő munkákra a minisztérium jelöl ki. E kijelölés nyomán a fővállalkozó vállalat az egész kivitelezési munkának irányítója és felelőse lesz, s mint ilyennek gondoskodnia kell a különböző vállalatok munkájának műszaki egységéről és teljes egybehangolásáról.

Alvállalkozót a minisztérium általában nem jelöl ki. A fővállalkozó közvetlenül lép vele érintkezésbe. Az építőipari termelésnek a gyáripari termeléstől való elválasztása érdekében a felügyelete alá tartozó egyes vállalatok közötti szerződéskötés módját azonban szabályoznia kell a minisztériumnak. E szabályozás jelenleg az alábbiak szerint történik:

1. Fő-, illetőleg alvállalkozói szerződést egymással kizárólag

a) általános építési (beleértve kazánfalazó, gyárkémiényépítő, valamint földmunkát végző vállalatokat);

b) szakinari (beleértve szobafestő, mázoló, üveges, burkoló, épület-szigetelő, tetőfedő vállalatokat);

c) valamint szerelőipari (ideértve központi fűtési, vízvezetékszerelő, villanszerelő, épületbádogozó, csőszigetelő vállalatokat) vállalatok köthetnek.

2. Az ipari, közlekedési és szolgáltató vállalatok építő vállalattal szerződést csupán árueledásra, illetőleg szolgáltatásra köthetnek.

A minisztérium az általános építési vállalatok részére generál termelési tervet és saját termelési tervet állapít meg. A szakipari és szerelőipari vállalatok részére a minisztérium csak saját termelési tervet állapít meg, bár, mint mondtuk, kivételesen e vállalatok is lehetnek fővállalkozók. A fővállalkozó a generál termelési terv végrehajtásáért felelős.

Mint ahogy a tervekészítés helyessége nagymértékben függ a vállalatok (fővállalkozók és alvállalkozók) felelősségérzetétől és tervfegyelmet tanúsító munkájától, úgy a tervteljesítés ellenőrzésének, a statisztikai adat-szolgáltatás helyességének is előfeltétele ez.

A fentiekben az Építésügyi Minisztérium idevágó, a magasépítő és a szerelőiparra vonatkozó szabályozásának ismertetését adtuk. Meg kell állapítanunk, hogy a nélkülözhetetlen egyöntetűség megteremtése végett

nagyon helyes és sürgetően időszerű lenne e kérdésnek a mélyépítőiparra vonatkozóan is ugyanilyen értelmű mielőbbi szabályozása a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium részéről.

II. Az építőipar iparágak szerinti csoportosítása.

A vállalatok nagyarányú széttagoltsága miatt az iparágak szerinti csoportosítás rendkívül nehéz kérdés. A vállalatok részben szakmailag (gyár-építő, lakásépítő, stb.), részben pedig területileg vannak profilírozva. Azonban a szakmai profilírozás — pénzügyi (önköltségi) vonatkozásai következtében — sem tökéletes. A vállalat termelő tevékenységet folytató részei: a sokszor 30—40-nél is több egymástól távolfekvő munkahely (egy-egy építkezés), valamint az ú. n. vertikális üzem (asztalos, lakatos, bádogos).

Az iparágak szerinti csoportosítást a jelenlegi tervezési rendszer az alábbiak szerint kívánja megoldani:

I. Magasépítkezés összesen:

1. É. M. felügyelete alatt álló magasépítési vállalatok.
2. É. M. felügyelete alatt álló szerelőipari vállalatok.
3. Helyi tanácsok magasépítési vállalatai.

II. Közlekedésjellegű mélyépítkezések:

A) Minisztériumi trösztök:

1. Útépités.
2. Hídépítés.
3. Vasútépités.
4. Földalatti vasútépités.

B) Helyi tanács irányítása alatt álló:

1. Útfenntartás.
2. Vasútépités.

III. Egyéb mélyépítkezések:

A) Minisztériumi trösztök:

1. Vízépítés.
2. Egyéb mélyépítés.

B) Helyi tanács irányítása alatt álló:

1. Vízépítés.

Ez a megoldás felügyeleti hatóság szerinti bontásban részben *vállalatokat* (magasépítőiparban), részben *munkálatokat* (mélyépítőiparban) csoportosít egy-egy iparágban. Ez viszont helytelen. Nemcsak azért, mert: a) az iparági csoportosításnál nem a felügyeleti szerv a döntő ismérv, mely szerint a csoportosítást el kell végezni; és b) egyszer vállalatokat, más-szor munkálatokat (útépités, vízépítés, stb.) sorol egy-egy iparágba, tehát mert rendszere ötletszerű, nélkülöz minden egységet, hanem azért is; c) mert egy-egy iparágba általában vállalatokat és nem munkálatokat csoportosítunk. Az iparági csoportosításnál „az osztályozási egység a vállalat“.

(Hasonló lenne a helyzet — bár e cikket gyártó vállalat egységesebb profilja miatt kevésbé túlzó —, ha a Kohászatban „Timföld“ iparágat különböztetnénk meg. Lehet a timföldet mint cikket és az útépitést, mint alrovatot megtervezni, s lehet mérni így a teljesítést, de ezekre nézve

a termelési statisztikában országos szinten például termelékenységet vizsgálni nehéz lenne. Megközelíteni e problémát az önköltségstatisztika vonalán kellene!)

Kifogásolható még fenti csoportosításban, azonfelül, hogy nem teljes még az sem, hogy a szerelőipart, talán csupán azért, mert az idetartozó vállalatok döntő többségükben az Építésügyi Minisztérium felügyelete alá tartoznak, a magasépítőiparhoz sorolja, holott általánosan elfogadott álláspont szerint ez külön iparág.

Az építőipar iparágak szerinti osztályozásának, mint az iparstatisztikai csoportosítás fő szempontjának, a vállalatok minőségileg döntően egyenemű csoportokba való összefoglalása alapján kell végbemennie. Az iparágba való besorolás kérdését adott esetben mindig annak alapján kell eldönteni, hogy mi a vállalat túlnvómó döntő vonása, számításba véve a vállalat meglévő felszerelését a későbbi profilozás szempontjából.²

Különösen időszerűnek látszik e kérdés felvetése most, az építőipar trösztösítésének idején, mikoris az új iparági csoportosítás szükségessége valószínűleg felmerül. Helyesen ezt csupán a fenti szempontok figyelembevételével lehet végrehajtani.

Az építőipari vállalat termelésének meghatározása

Az építőipari vállalat termelése alatt a vállalat építőipari jellegű tevékenységének, valamint új termék létrehozásában, vagy ú. n. termelési szolgáltatásokban megnyilvánuló egyéb (szak- vagy szerelőipari) termelő tevékenységének közvetlen, hasznos eredményét értjük.

Az *építőipari jellegű tevékenység* (mely általában állandóan változó munkahelyen folyik le);

földmű (földkiemelés, -feltöltés, -egyengetés stb.);

műtárgy (híd, alagút, zsilip stb.);

pálya (út, vasút, víziút stb.);

vezetékek (gőz-, víz-, gáz-, olaj-, épületen kívüli elektromos távvezetékek, kábel stb.);

épület és egyéb építmény, valamint ezek részeinek létesítésére, bővítésére, helyreállítására, karbantartására, átalakítására, áthelyezésére vagy lebontására irányuló munkálatot jelent.

Az építőipari jellegű tevékenység eredményeképpen tehát általában ingatlanok létesülnek.

Az *új termék* létrehozásában megnyilvánuló termelő tevékenység alatt a vállalat üzemének, vagy helyszíni vertikális részlegeinek termelő tevékenységére gondolunk. E tevékenység eredménye, bár nyilvánvaló, hogy a beépítés (továbbfelhasználás) pillanatától kezdődően már mint építőipari jellegű termelés fog jelentkezni, a számbavétel szempontjából okvetlenül külön kezelendő, hogy más irányú rendeltetés (pl. eladás) esetén is szerepeltethető legyen a vállalat termelésében (árutermelés).

Utalunk e kérdéssel kapcsolatban kialakult szovjet gyakorlatra, mely szerint „az építkezésnél az építkezési anyagot termelő segédrezlegeket (vertikális üzemeket) ... az iparhoz számítják, abban az esetben, ha azoknak önálló mérlegük van. Ellenkező esetben az építkezéshez tartoznak”.³

² Szavinszkij: Az iparstatisztika tankönyve, Tudományos Könyvkiadó, Budapest, 1950, 43. old.

³ U. o., 11. old.

A számbavétel szempontjából a vállalat *szak- és szerelőipari tevékenysége* is — bár általában vállalaton belül ez is az építőipari jellegű tevékenységben jelentkezik — külön kezelendő, hogy esetenként (például kiszámlázásra kerülő szolgáltatás esetén) elkülöníthető legyen attól.

A szerelőipari tevékenység tekintetében az iparnak az építkezéstől való elhatárolására kialakult szovjet gyakorlatról Szavinszkij így ír: „Statistikai gyakorlatunkban a berendezések felszerelését az ipari termelés befejezésének tekintik olyan esetekben, amikor a berendezést a felállítás helyén az az üzem szereli fel, amely a berendezést gyártotta. Ha azonban a berendezés felszerelését maga az építkezési vállalat saját erőivel végzi, vagy egy külön speciális épületszerelési vállalat, akkor a szerelés az építkezéshez tartozik.“⁴

Meghatározásunkban a *termelő* tevékenység kihangsúlyozásával annak az Országos Tervhivatal rendelete⁵ ellenére még ma is sokhelyütt vitatott álláspontnak kívánunk ellentmondani, mely a vállalat szállítási tevékenységéből eredő árbevételeit termelésnek kívánja számbavenni. A szállítási tevékenység nem irányul sem új termék létrehozására, sem meglévő termék elveszett vagy csökkent használati értékének helyreállítására — következésképpen nem ipari *termelő* tevékenység, s mint ilyen, nem számítható bele a vállalat termelésébe — még az építőiparban sem. Más kérdés, de okvetlenül fel kell vetnünk, hogy a szállítás és az ipar (építőipar) közötti elválasztó határvonal megvonása igen nehéz feladat. Az elhatárolásnál bizonyos egységes irányelveket kell érvényesítenünk: rögzítenünk kell, mit értünk elsődleges szállítás alatt, s mit belső anyagszállítás alatt, úgyhogy az előbbi semmi esetben sem tartozik a termelés fogalmkörébe, s a második is csak abban az esetben, ha a „hasznosság“ követelményeinek megfelel. (A felesleges anyagmozgatás nem emelheti a termelés értékét!)

Hasonló eredményre jutunk a megvásárolt és a 102 900/1951. O. T. sz. r. értelmében részszámlában is kimutatható, de be még nem épített nyersanyag tekintetében is.

A termelés érték szerint való számbavétele

Az építőipari termelés technológiai sajátosságaitól vagy speciális rendeltetésétől függő természetes mértékegységek nem teszik lehetővé sem az általánosítást, sem pedig azt, hogy a különböző rendeltetésű objektumokat létesítő vállalat (iparág, építőipar) termelésének összterjedelmét egységes mutatószámmal kifejezzük.

A termelés teljes terjedelmének általános mérőszáma az objektumok *költségvetési értéke*, melyet a műszaki tervrajzhoz csatolt költségvetés árai alapján állapítanak meg (számítanak ki). Műszaki terv és költségvetés nélkül építkezést csak kivételesen lehet megkezdeni, illetőleg folytatni; 500 000 Ft-ot meghaladó építkezés esetében az Országos Tervhivatal, az 500 000 Ft-ot meg nem haladó építkezés esetében pedig az illetékes minisztérium engedélyével. Árelemzett költségvetés nélkül az építkezés megkezdése, illetőleg folytatása csak igen fontos ok figyelembevételével engedélyezhető — a fennálló rendelkezések szerint.⁶

⁴ Szavinszkij: I. m., 43. old.

⁵ 10 260/1951. O. T. sz. r.

⁶ 0,370—516/1950. (X. 19.) O. T. sz. r.

A költségvetési ár a Népgazdasági Tanács által elfogadott költség-számítási normák alapján alakul ki. Az építési és szerelési munkák költségvetéseit az 1950. évi árak és normák alapján állítják össze.

A Központi Statisztikai Hivatal a vállalatok beszámolójelentéseiben a termelés értékét szintén költségvetési áron kérdezi meg. Ennek helyes-sége vitatott. A jelenlegi költségvetési ár ugyanis egyesek szerint változatlán árnak, mások szerint pedig folyóárnak tekintendő.

Véleményünk szerint egyik álláspont sem helytálló teljes egészében, de mégis a jelenlegi statisztikai beszámolójelentésekben közölt költségvetési árat változatlan árnak elfogadó álláspont a helyesebb, azért, mert a költségvetési ár egy bizonyos meghatározott időpontban érvényben volt árak és normák alapján fejezi ki a termelés teljes terjedelmét. Változatlan árjellegét az érvényesíthető költségkülönbözetek egy része (l. alább) befolyásolja csupán. Ez utóbbi, minimális súllyal szereplő tényre alapítva azonban helytelen lenne folyóárnak tekinteni a jelenlegi költségvetési árat. Folyóár akkor lenne, ha a költségvetéseket a költségvetés összeállítása idején érvényben lévő árak és normák alapján állítanák össze!

Vizsgáljuk meg közelebbről e vonatkozásában a költségkülönbözetek érvényesítésének jelenlegi rendszerét.⁷

A kivitelező vállalat a költségvetéstől eltérően jogosult az inkasszó-rendszerben elszámolni minden indokolt költségkülönbözetet, amely többletmunka, pótmunka, árkülönbözet és külön felszámítható költsékként merült fel. A kivitelező vállalat e költségkülönbözeteket az ú. n. költségkülönbözeti íven költségvetési tételenként bontva, külön-külön vezeti hetenként, akként, hogy azt az építető, illetve a műszaki ellenőrző szerv és a Beruházási Bank közegei bármikor megtekinthessék és ellenőrizhessék. A költségkülönbözetek külön inkasszó megbízással, lehetőleg a részszámla benyújtásakor érvényesítendőek. Ha a kivitelező részszámlát nem nyújt be, a költségkülönbözeteket a végszámlában kell feltüntetni.

1. *Többletmunka* az olyan munka, amelyet a műszaki tervek megvalósítása céljából, de annak minőségi megváltoztatása nélkül — az építető kívánságától függetlenül — a költségvetésben előírt mennyiségektől eltérően többletként kell megvalósítani.

2. *Pótmunka* a költségvetésben nem szereplő, de a kivitelezés során műszaki okból (a tervek és a költségvetés hiányossága) vagy az építető kívánságára szükségessé váló munka.

Mind a két eddig említett költségkülönbözet mögött effektíve teljesített munka lévén, költségvetési árunknak változatlan árjellegét nem befolyásolja. Különösen nem azért, mert akár költségvetésbe felvett, de az ott feltüntetett mennyiségtől eltérően többletként elvégzett munkáról (többletmunka), akár költségvetésbe fel nem vett, de pótszerződés alapján teljesített munkáról (pótmunka) van szó, a költségkülönbözet összegét a költségvetési áron (a bizonyos meghatározott időpontban érvényben volt áron) kell megállapítani.

3. Az *árkülönbözet* címén felszámítható költségkülönbözet egy része csorbítja azonban a költségvetési ár változatlan árjellegét. Így az egyedi árelemzéssel készült költségvetési tételnél jelentkező és gondos beszerzés mellett is mutatózó, vagy hatósági intézkedés (árváltozás) következtében előálló anyagártöbblet; a munkabér-norma hatósági engedély alapján tör-

tendő változása következtében a költségvetéstől eltérően kifizetett munkabértöbblet.

Nyilvánvaló azonban, hogy nem befolyásolja a költségvetési ár változatlan árjellegét az árkülönbözet címén érvényesíthető költségkülönbözetnek az a része, amely a költségvetési egységár helytelen vagy hiányos kiírásának, illetve a költségszámítási vagy munkabérenormák tételei helytelen alkalmazásának következtében merül fel, hiszen ezek éppen a „bizonyos időpontban érvényben volt” szintre hozzák vissza az attól eltérő, helytelenül beállított árakat.

4. *A külön felszámítható költségek* címen érvényesíthető költségkülönbözetek vonalán ugyanilyen kettősség tapasztalható.

Összefoglalva, megállapíthatjuk, hogy a termelési volumen dinamikájának mérésére — még az említettek ellenére is — alkalmazhatónak látszik a jelenlegi költségvetési ár. A torzítás kiküszöbölésére két módszer lehetséges: 1. rendeleti úton szabályozni újból a költségkülönbözetek elszámolását, úgyhogy a költségvetési ár változatlan árjellegét befolyásoló költségkülönbözeteket elkülönítve kezeljék; 2. megfelelő árinдекс kiszámítása, hogy a beszámolási időpontban érvényes áron történő értékelés esetén is lehetővé váljék számukra a termelési volumen dinamikájának tanulmányozása. Ez utóbbinak megvalósítása folyamatban van.

A termelési érték megállapításának különféle módszerei

A termelési érték megállapítása az építőipari statisztikában az egyik legnehezebb probléma. Kétséget kizáróan azért, mert az építőiparban a havi termelési statisztika alapját lényegileg a befejezetlen termelés számbavétele képezi, s ez az építőipar sajátosságaiból folyó és már említett nagyarányú tagoltságra, továbbá a megfelelően képzett műszaki káderrek terén fennálló elég szűk keresztmetszetre való tekintettel, még nehezebb kérdéssé válik.

A befejezetlen termelés terjedelmének megállapítására többféle módszer használatos:

1. *Tételes keresetelés.* Ennek segítségével a vállalat tárgyhavi termelését úgy kapjuk meg, hogy a költségvetésben előírt munkák tárgyhóban elvégzett s pontos felméréssel természetes mértékegységben megállapított mennyiségét a költségvetésben meghatározott egységárrakkal megszorozzuk, s a szorzatok összegét vesszük.

2. *A műszaki elkészültségi fok* alapján történő megállapítás esetén a költségvetésben előírt munkák tárgyhóban elvégzett részeit munkanemenként műszaki becsléssel állapítják meg. Ezt százalékban fejezik ki, s az így nyert százalékszám segítségével számítják ki a költségvetésben szereplő ár alapján a tárgyhavi termelés értékét. Nyilvánvaló, hogy még a leggondosabb és leghozzaértőbb műszaki becsléssel történő megállapítás során is követhető el tévedés, s az ezzel a módszerrel megállapított termelési érték terén a hibalehetőség elég nagy.

Még nagyobb a hibalehetőség, sőt a nyert termelési érték megbízhatósága is igen korlátozott, ha a műszaki becslés nem munkanemenként külön-külön, hanem egy-egy objektum egészére történik.

3. *A ráfordítások szerinti megállapítás* ismert okokból kifolyólag csak igen szűk körben (költségvetés hiányában, vagy attól eltérően végeztetett,

illetve saját rezsiiben végezhető munkálatoknál) van rendeletileg engedélyezve.

Fentiekből nyilvánvaló, hogy a termelési érték megállapításának különféle módszerei közül a tételes keresetelés módszere a legmegbízhatóbb. Alkalmazási köre azonban főleg a tervdokumentációk késedelmes elkészítése miatt jelenleg elég szűk. A tervező irodák munkájának tervszerűbbé tételével e kör csaknem teljesen kiszélesíthető lenne, s ez nagymértékben elősegítené, megbízhatóbbá tenné a számbavételi munkát. Döntő feladat tehát megteremteni az előfeltételét az Országos Tervhivatal rendelete érvényesülésének, mely általánosságban kimondja, hogy teljes műszaki terv és költségvetés nélkül építkezést megkezdeni, illetve folytatni nem lehet.

Az építőipari termelés legfontosabb értéki mutatószámai

1. *A vállalati teljes termelés.* Feladata az, hogy értékben felmérje a vállalat termelési tevékenységének teljes terjedelmét. Magába foglalja a vállalat által a beszámolási időszak alatt végzett új munkát, helyreállítást, javítást, átalakítást stb., tekintet nélkül arra, hogy az a vállalat építőipari vagy egyéb termelő tevékenységéből származik-e.

A vállalati teljes termelés összetevői a vállalat *saját építőipari jellegű termelésének és egyéb termelésének* (árutermelés, kiszámlázásra kerülő szolgáltatás, saját beruházási és felújítási keretben végzett nem építőipari jellegű szerelések és generáljavítások) értéke.

A vállalati teljes termelés megállapításánál — bár a jelenlegi gyakorlat még nem használja — okvetlenül figyelembe kell venni a vállalat üzemei, illetőleg helyszíni vertikális részlegei termelésének (félkész) állománykülönbözötét. Ellenkező esetben ugyanis ezek az értékek vagy kétszeresen szerepelnének (ha a termelés időpontjában jelentenek), vagy nagyarányú eltolódással jelentkeznenek (ha a beépítés időpontjában jelentenek).

Az állománykülönbözöt alkalmazása kiküszöböli mind a két említett hiányosságot, s alkalmazásával ténylegesen a beszámolási időszak termelését kapjuk meg.

Nézzünk erre egy példát.

Tételezzük fel, hogy a vállalat a beszámolási időszak első napján alakult.

Első havi építőipari jellegű termelése 70 000 Ft, üzemeinek (vertikális részlegeinek) termelése a tárgyhónapban 30 000 Ft volt, mely utóbbiból 15 000 Ft már a tárgyhónapban beépítésre került (tehát a 70 000 Ft-ban szerepel), 10 000 Ft értékűt áruként értékesítettek, 5000 Ft értékű zárókészlet.

A vállalat tárgyhavi termelése nyilvánvalóan nem 100 000 Ft lesz (70 + 30 000), mert ebben az összegben a vertikális üzemek termelésének egy része kétszeresen (halmazottan) szerepel.

Második havi építőipari jellegű termelése 90 000 Ft, üzemeinek (vertikális részlegeinek) termelése a tárgyhónapban 45 000 Ft volt. Az előző havi zárókészlet (5000 Ft) és a vertikális üzemek tárgyhavi termelése (45 000 Ft) összegéből a tárgyhónapban 25 000 Ft került beépítésre (tehát a 90 000 Ft-ban benne szerepel), 25 000 Ft értékűt áruként értékesítettek, s így a zárókészlet = 0.

Nyilvánvaló itt is, hogy a vállalat tárgyhavi termelése nem 135 000 Ft-tal (90 + 45 000) lesz egyenlő.

A tárgyhavi tényleges termelés értékét az állománykülönbözlet alkalmazásával kapjuk meg a következőképpen:

Megnevezés	Érték 1000 Ft	
	I. hó	II. hó
Saját építőipari jellegű termelés	70	90
Egyéb (áru-) termelés	10	25
Félkész állománykülönbözlet	+5	-5
<i>Vállalati teljes termelés</i>	85	110

Az elmondottak alapján a vállalati teljes termelés értékét megkapjuk, ha a vállalat saját építőipari jellegű termelésének és egyéb (áru-) termelésének összegéhez hozzászámítjuk a vállalat üzemei (vertikális részlegei) termelésének az előző időszakról áthozott s nyitókészletként jelentkező értéke és a beszámolási időszak végén zárókészletként jelentkező értéke közötti állománykülönbséget.

II. A fővállalkozói (generál) termelési érték az építőipari termelés második legfontosabb értéki mutatószáma. A vállalat fővállalkozói (generál) termelési tervének mérésére szolgál.

Feladata az, hogy értékben kimutassa mindazon építőipari jellegű tevékenység teljes terjedelmét, amelyre nézve a vállalat felelős (fővállalkozó) volt. A fővállalkozói (generál) termelési érték magában foglalja ezeket mindazon építőipari munkálatoknak az értékét, amelyeket a vállalat saját maga fővállalkozóként végzett el, valamint azokét, amelyeket a vállalat alvállalkozói végeztek el.

A kérdés itt az, mit értünk az alatt: „amelyeket a vállalat saját maga fővállalkozóként végzett el“, s mit az alatt „amelyeket a vállalat alvállalkozói végeztek el“?

Az Országos Tervhivatalnak az 1951. évi építőipari üzemi részlet-tervek elkészítéséhez kiadott utasítása szerint a vállalat más minisztérium szakfelügyelete alá tartozó fővállalkozótól kapott alvállalkozói megbízás alapján végzett termelését nem az alvállalkozói termelési tervben, hanem a saját fővállalkozói (generál) tervében kell feltüntetni. Ennek megfelelően a fővállalkozó sem tüntetheti fel termelési tervében a más minisztérium szakfelügyelete alá tartozó vállalat részére alvállalatba adott munkát. E rendelkezés kiadása azért vált szükségessé, hogy a minisztériumok összesített tervei helytelen adatokat ne tartalmazzanak.

Feltett kérdésünkre tehát a tervutasítás ad választ. Helyesebben *adna* választ. Zavaró ugyanis, hogy pl. az Építésügyi Minisztérium (és így a felügyelete alatt álló vállalatok) generál termelési terve nem így készült el. Abban szerepel az összes fővállalkozóként végzendő munkálatok értéke és szerepel az összes alvállalkozók által kivitelezésre kerülő munkálatok értéke is, függetlenül attól, hogy mely tárca (saját, vagy idegen) felügyelete alá tartozó vállalatok az alvállalkozók.

A fővállalkozói (generál) termelési érték kiszámítási módja egyszerű: a tényezők összeadása. A tényezők kiválasztása azonban más az első (utasítás szerinti) és más a második (végrehajtás szerinti) módszer alapján.

Szemléltetően mutatják a két módszer közti eltérést az alábbiak:

Fővállalkozói tevékenység tényezői a tervutasítás szerint.	Fővállalkozói tevékenység tényezői a végrehajtás szerint.
A vállalat saját fővállalkozói megbízás alapján végzett fővállalkozói termelése.	A vállalat saját fővállalkozói megbízás alapján végzett fővállalkozói termelése.
A vállalat saját, idegen tárca megbízásából végzett alvállalkozói termelése.	
Saját tárcához tartozó alvállalkozók termelése.	Saját tárcához tartozó alvállalkozók termelése.
	Más minisztérium szakfelügyelete alá tartozó alvállalkozók termelése.

Nyilvánvaló, hogy fővállalkozói (generál) termelési értéként más eredményt kapunk a tervutasítás szerinti s mást a végrehajtás szerinti módszer alkalmazásával.

*

A fentiek az építőipari statisztika csak néhány elvi és gyakorlati kérdését tárgyalják, különösen azokat, melyek a fogalmak és utasítások egyöntetű értelmezésének hiányában mind a tervezésben, mind a statisztikai számbavételnél nehézséget jelentenek. Ezeknek a tisztázása nélkülözhetetlen mert az építőipari statisztika azoknak a jelentős feladatoknak a végrehajtását, amelyeket a Párt és a kormány határozata, a felemelt ötéves terv az építőipar számára megszabott, csupán így tudja maradék nélkül elősegíteni.

I. SZOSZENSZKIJ, L. CIRLIN:

A SZOCIALIZMUS ALAPJAINAK ÉPÍTÉSE AZ EURÓPAI NÉPI DEMOKRATIKUS ORSZÁGOKBAN*

Közép- és Délkelet-Európának a Szovjetunió általi felszabadítása óta eltelt rövid történelmi időszak alatt a népi demokratikus országok — Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Bulgária, Románia és Albánia — a politikai, gazdasági és kulturális fejlődés hatalmas útját tették meg. A népi demokratikus országok dolgozói a kommunista és munkáspártok vezetése alatt, a Szovjetunió segítségével óriási eredményeket értek el a politikai rendszer megszilárdításában és valamint népgazdaságuk új gazdasági alapokon való helyreállításában és továbbfejlesztésében. Likvidálták a nagybirtokos és nagytőkés osztályokat, megvalósították a földreformot, átadva a földet a dolgozó parasztságnak, államosították az ipart, a bankokat és a népgazdaság egyéb döntő ágait. A döntő fontosságú termelőszervezetek össz-népi állami tulajdonba kerültek, a népgazdaság állami szocialista tervezése mind eredményesebbé válik.

A Szovjetunió állandó és nagyarányú segítségével, a Szovjetunióknak a szocializmus építése terén szerzett gazdag tapasztalatai felhasználásával, a népi demokratikus országok egymással szorosan együttműködve gyorsan haladnak a szocialista fejlődés útján.

Sikeresen bontakozik ki ezekben az országokban az iparosítás és megtették az első lépéseket a mezőgazdaság szocialista átszervezése terén.

Az összes népi demokratikus országokban jelentősen túlhaladták az ipari termelés háborúelőtti színvonalát, alapjában elérték és meghaladták a mezőgazdasági termelés háborúelőtti mennyiségét.

A mezőgazdaság technikai színvonala lényegesen emelkedett, nagymennyiségű traktorral és mezőgazdasági géppel való ellátása, a villamosítás növelése, stb. következtében.

A népi demokratikus országokban a helyreállítás időszakában lefektették a földművelés szocialista formái fejlődésének tartós alapjait: állami gazdaságok, gép- és traktorállomások jöttek létre és ezrével szerveztek mezőgazdasági termelőszervezeteket az önkéntesség alapján.

A népgazdaság helyreállítása és újjáépítése folyamán a népi demokratikus országok gazdasági szerkezetében nagy változások mentek végbe. A népgazdaságban megnőtt az ipar aránylagos súlya. Magának az iparnak is megváltozott a struktúrája; jelentősen emelkedett a nehézipar és termelési eszközöket gyártó iparágak aránya.

* Vesznyik sztatisztiki, 1950, 5. sz., 64—68. old. — Rövidített közlemény.

A népgazdaság helyreállítása és továbbfejlesztése terén elért hatalmas sikereknek jelentékeny anyagi eredményei voltak, amelyek a népi demokráciák dolgozó tömegei jólétének emelkedésében mutatkoznak meg.

A munkásosztály számszerűleg megnövekedett, teljesen megszűnt a munkanélküliség. Emelkedett a munkások, alkalmazottak és a dolgozó parasztság reálmunkabére, a dolgozók fogyasztása jelentősen megnövekedett.

A népi demokratikus rendszerben, mint a proletárdiktatúra egyik formájában, rejlt óriási lehetőségek: az állandó segítség és védelem, amelyet a Szovjetunió nyújt; a népi demokráciák egymás közötti kölcsönös testvéri segítése; a tőkés és a földbirtokosok kizsákmányolása és járma alól felszabadított népi tömegek teremtő kezdeményezése és kimeríthetetlen energiája; a Szovjetunió szocialista építésének nagyszerű tapasztalatai; és végül a népi demokráciáknak gazdaságuk helyreállítása és újjáépítése éveiben szerzett tapasztalatai, — mindez biztosítja azt a lehetőséget, hogy a népi demokráciák a szocializmus alapjai lerakásának nagyszerű feladatait állami terveikben előirányzott rövid idő (5—6 év) alatt megvalósíthassák.

Nagymértékben megkönnyíti és megrövidíti ezeknek az országoknak a szocializmushoz vezető útját a Szovjetunió történelem által kipróbált tapasztalatainak széleskörű felhasználása. A Szovjetunió minden nép számára megmutatta a kapitalizmustól a szocializmushoz való haladás útját.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok között fennálló politikai és gazdasági viszony, valamint ezek egymásközötti viszonya, példái a kis és nagy országok közötti valódi testvéri viszonyoknak. Ennek a viszonyoknak alapjai: egymás kölcsönös megbecsülése, minden ország jogainak az érdekek közösségén és egyenlőségén nyugvó figyelembevétel, ami a termelőerők gyors fejlődését biztosítja.

Az első népgazdasági tervek sikeres teljesítése, valamint a tervezés terén szerzett tapasztalatok lehetővé tették, hogy a népi demokráciák hosszúlejárátú és a népgazdaság minden ágát sokkal teljesebben átfogó új, perspektivikus tervek megvalósítására térjenek rá.

A perspektivikus terveknek alapvető tartalma a szocializmus alapjainak megteremtése a népi demokratikus országokban, ezeknek elmaradt agrárországból hatalmas iparral és magasfejlettségű, gépesített és kollektív mezőgazdasággal rendelkező ipari országokká való átváltoztatása.

A népi demokráciák rendkívül rövid idő (5—6 év) alatt, az ipari termelés olymértékű növekedését érték el, amilyen a tőkés rendszerben évtizedek alatt sem volt lehetséges. Erről teljesen meggyőződhetünk, ha a népi demokráciák iparának a hosszúlejárátú tervek éveire előirányzott átlagos évi növekedési ütemét összehasonlítjuk azzal a növekedési ütemmel, amelyet ezek az országok a kapitalizmus idején elértek.

A népi demokráciák iparosításának és egész népgazdasága fejlődésének gyors üteme, újabb bizonyítéka a népi demokráciák gazdaságának a tőkés gazdaság feletti mérhetetlen fölényének. Ennek a fölénynek az az alapja, hogy a népi demokráciák gazdasága a munkásosztály és a dolgozó parasztság hatalmára támaszkodik, bázisa pedig a legfontosabb termelési és közlekedési eszközök állami tulajdona.

Az ipari termelés növekedésének átlagos évi üteme (százalékban)

	1913—1937 évi átlagában	A hosszú- lejárátú tervek évi átlagában
Magyarország	1,7	13,2
Lengyelország	0,2*	15,4
Csehszlovákia	1,3	9,4**
Románia	1,1*	16,3

* 1913—1938 évek.

** Régi index alapján számítva.

A szocializmus alapjainak megteremtése a szocializmusnak nemcsak a városban, hanem a faluban való megvalósítását is jelenti. A kisparaszti, egyéni és elmaradott földművelésnek kollektív és fejlett földműveléssé való átalakítása csak fejlett szocialista ipar mellett lehetséges.

„A város szocialista ipara a falu szocialista átalakításának döntő tényezője” — tanítja Sztálin.¹

A népi demokratikus országokban sikeresen megvalósuló szocialista iparosításnak és technikai újjáépítésnek döntő jelentősége van abban, hogy a kisárutermelő és elmaradott mezőgazdaságot át tudják vezetni a nagy-kiterjedésű kollektív gazdálkodás útjára; ezzel biztosítják az egész nép-gazdaság következetes haladását a szocializmus útján.

A mezőgazdaság technikai újjáépítésének, termelőerői kifejlesztésének feladata elválaszthatatlan a szocialista átépítéstől, mert csak magasabb társadalmi alapon, a kollektív munka alapján érhető el a mezőgazdaság technikai és gazdasági színvonalának felemelése.

A népi demokratikus országok hosszúlejárátú terveikben a mezőgazdaság átépítésének széleskörű programját irányozták elő; ez az átépítés a mezőgazdaság termelési-technikai és társadalomgazdasági struktúráját mélyrehatóan megváltoztatja.

A hosszúlejárátú tervek megvalósításának eredményeképpen az állami gazdaságok, a gép- és traktorállomások további növekedése és erősödése, valamint a parasztság termelőszövetkezetei széleskörű fejlődésének következményeképpen, a mezőgazdaság társadalmasított szektorának aránya jelentősen megnövekszik.

A népi demokráciákban a mezőgazdaság szocialista építése a reakció utolsó falusi támasza, a kulákság és azok csatlócai elleni éles osztályharc közepette folyik.

Ennek a harcnak folyamán megszilárdul a munkásosztály és dolgozó parasztság szövetsége, nő a város és falu gazdasági és kulturális kapcsolata. A munkásság és parasztság erősödő szövetsége egyik legfontosabb előfeltétele a népi demokráciák gyors és eredményes haladásának a szocializmus felé.

A szocializmus alapjainak megteremtése elválaszthatatlanul összefügg a népi tömegek életviszonyainak teljes megváltoztatásával, a dolgozók anyagi jólétnek és kulturális színvonalának szakadatlan emelkedésével.

A hosszúlejárátú tervek a nemzeti jövedelem gyors növekedési ütemét irányozzák elő.

¹ Sztálin Művei, 11. kötet, 229. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1950, 247. old.

Az ötéves tervek a szociális és kulturális építés olyan mértékű fejlesztését irányozták elő, ami lényegében kultúrforradalmat jelent ezekben az országokban.

Ezeket a hatalmas eredményeket a szocialista társadalmat lelkesen építő városi és falusi dolgozók önfeláldozó munkájával vívják ki. Ezeket a vívmányokat a munkatermelékenység emeléséért, az önköltség csökkentéséért, a nyersanyaggal és anyagokkal való takarékoságért, valamint a felszerelés jobb kihasználásáért folytatott mindennapos harcban, a szocialista verseny nagyarányú kibontakozása és az élenjáró sztahanovista munkamódszerek alkalmazásának alapján harcolják ki.

Főbb vonásaiban ilyen a szocializmus alapjainak nagyszerű építési programja a népi demokratikus országokban. Most ez a program a sokmillió népi tömegek harci programja. Ezeket a tömegeket az a közös tudat egyesíti, hogy a szocializmus felé megtett minden sikeres lépés a béketábor és a demokrácia megerősödését és a háború erőire, a reakcióra, az imperializmusra mért csapást jelent.

A nagy Szovjetunió köré tömörülve és hatalmas segítségére támaszkodva, a népi demokráciák, a kommunista és munkáspártok vezetésével haladnak a szocializmus felé, a gazdaság és kultúra még további felvirágzása felé.

*

A népi demokratikus országoknak gazdasági életük helyreállítása és újjáépítése területén elért hatalmas sikereivel kapcsolatban nem szabad említés nélkül hagyni a statisztika átszervezése terén végzett hatalmas munkát sem.

A tervgazdaság magas követelményeinek megfelelő új statisztika létrehozása a népi hatalom egyik legelső feladata. A statisztika marxizmus-leninizmus alapján való átépítésének feladatait, éppúgy, mint a gazdasági és kulturális építés egyéb területein is, megkönnyítik a Szovjetunió sokéves és rendkívül gazdag tapasztalatai.

A tervgazdálkodás szükségleteit kielégítő állami statisztika megteremtése a termelés és elosztás minden ágazatában, valamint a gazdasági és kulturális tevékenység egyéb területein a statisztikai számvitel megszervezése, a népi demokratikus országok gazdasági helyreállításának és továbbfejlesztésének elengedhetetlen és igen fontos feltétele.

E feladat megoldása nagy nehézségekbe ütközött. A statisztikai apparátus nagyon megsínylette a háborút és a fasiszta megszállást, erősen érezhetővé vált a káderek és a statisztikai felszerelések hiánya.

A régi statisztikus káderek legnagyobbbrészt olyan emberek voltak, akik nem tudták megérteni a statisztikának az új viszonyok közötti szerepét. A statisztika sok dolgozójánál még nem irtották ki a statisztikai elmélet és módszertan kérdéseire vonatkozó polgári nézeteket, régi szokásokat és munkamódszereket. Azonban a népi hatalomnak az új társadalom építése útján tett első lépései, olyan döntő társadalomgazdasági átalakulások, mint a földreform és az ipar államosítása, valamint sok más rendkívül fontos intézkedés (mint például a pénzreform megvalósítása, a lakosság áruellátásának megszervezése, a fogyasztás jegyrendszere, stb.) elszakíthatatlanul összekapcsolódtak a gyakran országos méretű, széleskörű statisztikai műveletek végrehajtásával. A gazdasági élet fejlődésének és a tervszerűség elvének a gazdasági életben való alkalmazása mértéké-

ben vált bonyolultabbá és bővült a statisztika szerepe is. Az első helyreállítási programok keretszámainak összeállítására, az első rövidlejáratú tervek kidolgozása és teljesítésük ellenőrzése teljesen lehetetlen lett volna pontosan működő és szélesesen elágazó statisztikai számítási rendszer nélkül. A tervezés funkcióinak bonyolultabbá válása és kibővítése szükségessé tették a statisztika tevékenységi körének kiszélesítését, szervezeti felépítésének megjavítását, operativitásának megerősítését, elméleti-módszertani színvonalának emelését, technikájának tökéletesítését.

A népi demokráciákban az utóbbi években sikeresen végrehajtott számos széleskörű statisztikai munkát, a népgazdasági tervek teljesítési menetét rendszeresen mutató, jól megszervezett, folyamatos statisztika létrehozása tanúskodik a statisztika frontján ezekben az országokban rövid idő alatt véghezvitt nagyarányú munkáról.

Az újjászervezett és egyes esetekben újonnan létrehozott statisztikai apparátus eredményes munkája ezeknek az országoknak a gazdasági és kulturális építés terén elért általános eredményeiben jutott kifejezésre.

A népi demokratikus országok statisztikája a munkájában elért sikereket elsősorban a munkásosztály hatalmas, kezdeményező erővel bíró és a szocialista statisztika létrehozásában szilárd irányítást biztosító, kommunista élcsapatának köszönheti.

1947 októberében a statisztika újjászervezésével foglalkozó, speciális minisztertanácson a Román Munkáspárt főtitkára, Gheorghiu Dej, beszédében hangsúlyozta, hogy „jó, helyes, reális statisztika nélkül sem a gazdasági élet helyreállítási programjának elkészítése, sem a román népgazdaság újjáépítési és fejlesztési tervének előkészítése nem lehetséges”.²

Ez a minisztertanács határozta el az új típusú statisztika megteremtését az országban. Határozatai fektették le az alapját sok olyan nagy és a népgazdaság szempontjából fontos statisztikai munkálatnak, mint például az ipari vállalatok számbavétele 1947 októberében, az ipari, közlekedési, kereskedelmi és hitelvállalatoknak összeírása 1948 novemberében, a mezőgazdasági összeírás és népszámlálás 1948 januárjában, az állami tervteljesítés havonkénti számbavételének megszervezése 1949 januárjától, stb.

1948 júliusában a Román Minisztertanács határozata alapján megalkult az Állami Tervbizottság és mellette a legfelsőbb statisztikai szerv — a Központi Statisztikai Hivatal. Számos, a statisztikai apparátus munkája szabályozásának kérdésére vonatkozó kormányhatározatnak az volt a célja, hogy a statisztika és az állami terv között a lehető legszorosabb összhangot teremtsék meg.

„A román statisztika — írja a „Probleme economice” című folyóirat — nem maradhatott távol a forradalmi eseményektől és azoktól a szerkezeti változásoktól, amelyek a munkásosztályban, élcsapata, a Román Munkáspárt vezetése alatt végbementek. Az államosítás megteremtette a tervgazdálkodáshoz szükséges előfeltételeket, a statisztika hivatása pedig az volt, hogy teljesítse a terv előkészítése és teljesítésének ellenőrzése terén ráháruló fontos feladatokat, hogy a dolgozó nép teljes uralmának hatékony eszközévé váljék, hogy aktív ténvőiévé váljék a szocializmusnak a Román Népköztársaságban való felépítéséért folytatott harcban. A statisztika, mint tudomány és munkamódszer, bekapcsolódott ebbe a harcba. A statisztikának, mint tudománynak, még tovább kell fejlődnie a marxiz-

² Probleme economice, 1948, 5—6. sz.

mus-leninizmus tudományos alapján a gyakorlati tervezés elméleti általánosítása irányában.³

A népi demokráciák statisztikája átszervezésének egyik elsőrendű feladata az volt, hogy szoros összhangot teremtsenek a statisztika és a népgazdasági tervezés feladatai között.

1948 végén a Lengyel Minisztertanács mellett működő Gazdasági Bizottság speciális bizottságot létesített a statisztika újjászervezési tervnek kidolgozására, amelyben a különböző hatóságok és intézmények képviselői vettek részt. Ez a bizottság azt a megbízást kapta, hogy „a statisztikai munkát a tervgazdaság szükségleteinek megfelelően alakítsa át, különös tekintettel a gazdasági változások dinamikájának számbavételére. A statisztikai anyaggyűjtést és feldolgozást pedig olymódon szervezze meg, hogy a tervezés és a tervteljesítés ellenőrzésének alapjául szolgáljon“.⁴

A lengyel statisztikának a tervezés szükségleteinek megfelelő átszervezésében óriási jelentősége volt és van a szovjet statisztika tapasztalatainak. A Szovjetunió és a népi demokráciák statisztikáinak közös feladatairól szólva, a „Gospodarka planowa“ című lengyel folyóirat a következőket írja: „A népi demokratikus rendszerben a tervgazdaság meghatározza a statisztika sajátos rendszerének megfelelő célkitűzését. Teljes tudatában a lengyel gazdaság és a Szovjetunió gazdasága között a méretek és a fejlődés foka tekintetében fennálló különbségeknek, az a véleményünk, hogy Lengyelország gazdasági fejlődése általános alapvető vonalának és így az e gazdaságot szolgáló statisztika általános, alapvető vonalának is alapjában a Szovjetunió gyakorlata által lefektetett és kipróbált utat kell követnie.“⁵

Bulgária népi kormányának egyik első munkája az állami statisztika egységes központosított rendszerének megszervezése volt. Bulgária statisztikai szolgálatának megszervezéséről szóló 1946. június 10-i törvény meghatározza a statisztika funkcióit, kötelezettségeit és jogi helyzetét. E törvény értelmében a statisztika legfőbb szerve Bulgáriában a Statisztikai Főigazgatóság, amelynek feladata a statisztikai vizsgálatok végrehajtása, eredményeinek feldolgozása és közzlése mellett a különböző hatóságok és intézmények által végzett statisztikai munkák egybehangolása. A Statisztikai Főigazgatóság közvetlenül a Minisztertanácsnak alárendelt autonóm szerv. Ugyanezen törvény értelmében a Statisztikai Főigazgatóság mellett Legfelsőbb Statisztikai Tanácsot létesítettek, melynek engedélye nélkül semilyen hatóságnak sincs joga statisztikai adatok gyűjtésére.

A statisztika Bulgáriában, akár a többi népi demokráciákban, a népgazdasági tervezés feladatainak megfelelően épült fel és dolgozik.

Az utóbbi években Csehszlovákia statisztikáját is lényegbevágóan átszervezték. 1948 előtt a statisztikai számbavételi rendszer még az állami statisztika megszervezéséről szóló 1919. évi törvényen alapult.

Az ötéves tervről szóló 1948. évi törvény értelmében a Statisztikai Tanács funkcióit, az ötéves terv idejére, a Központi Tervbizottság vette át, amely a statisztika legfelső állami, és nemcsak tanácsadó, hanem vezető szerve lett.

A csehszlovák statisztika szervezetében történt legfontosabb változások közé az iparstatisztika átszervezését kell számítani, amelyet a társa-

³ Probleme economice, 1948, 5-6. sz.

⁴ Gospodarka planowa, 1950, 1. sz.

⁵ Gospodarka planowa, 1949, 10. sz.

dalmi szektor növekedésével és a tervezésnek a népgazdaság minden ágába való bevezetésével kapcsolatos új feladatok hívtak életre.

A népgazdaság növekedésével és fejlődésével együtt a statisztikával szemben felállított követelmények is nagyobbakká és bonyolultabbakká válnak. A statisztikának a társadalmi és gazdasági életben végbemenő gyors változások regisztrálásának érzékeny és hajlékony eszközévé kell válnia. A statisztikának jeleznie kell a kedvezőtlen momentumokat, fel kell tárnia az egész népgazdaság és egyes részlegei szűk keresztmetszeteit és rejtett tartalékait, ellenőriznie kell a tervteljesítést, stb. Ez a statisztikától azt a képességet követeli meg, hogy az előtte felmerülő újabb feladatoknak megfelelően gyorsan átszervezhető legyen, és mint a valóság megismerésének és tervszerű szocialista átalakításának fegyvere, állandóan tökéletesebbé váljék.

A népi demokratikus országok gyors felemelkedése idején a régi statisztikai mutatószámok igen gyakran már nem tudják a gazdaságban végbemenő növekedési ütemet és sokoldalú változást eléggé teljesen és helyesen visszatükrözi. Ezzel kapcsolatban nem véletlenszerű az a munka, amelyet a csehszlovák Állami Tervhivatal az ipari termelési index felülvizsgálása terén jelenleg végez.

Annak, hogy a statisztika valójában, teljes mértékben el tudja végezni feladatait, hogy a szocializmus építésének valóságos és hathatós fegyvere legyen, — az egyik legfontosabb előfeltétele a statisztika frontján vívott lankadatlan harc, harc a statisztika elmélete és módszertana területén, a marxista-leninista irányvonaleért, harc a burzsoá ideológia befolyása ellen.

• Ennek a harcnak alapvető tartalma: a polgári statisztika apologetikus jellegének és hamisításainak leleplezése és bebizonyítása annak, hogy a marxista-leninista statisztika valóban tudományos és igaz, új típusú, a nép érdekeit szolgáló statisztika.

A „Társadalmi Szemle“ című magyar folyóirat ezzel kapcsolatban a következőket írja: „De a polgári és marxista statisztika nemcsak módszerben különbözik egymástól, hanem funkcióit tekintve is. Egészen más feladatokat teljesít a statisztika a szocializmusban, mint a kapitalizmusban. Így a kapitalista társadalomban minél jobban elmélyül az osztályharc, annál inkább válik a statisztika a burzsoa apologetika — a jelenségek meghamisítása — eszközévé.“ A szocializmust építő társadalomban a statisztika „a népgazdasági tervek végrehajtásának, az újabb tartalékok feltárásának, a szocializmus építésének és az osztályharcnak egyik fontos fegyvere“.⁶

A népi demokráciákban a marxista-leninista statisztikáért kibontakozó harc világosan bizonyítja ez országok statisztikája eszmei színvonalának emelkedését.

⁶ Társadalmi szemle, 1950, 1. sz.

A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM STATISZTIKAI TANSZÉKE FÉLÉVI MUNKÁJÁNAK TAPASZTALATAI

A Közgazdaságtudományi Egyetem statisztikai tanszékének munkáját az 1950/51. tanév elején átszervezték, a tanszék élére új vezető került. Az átszervezett statisztikai tanszék feladata, hogy a régebbi statisztikai előadások bonyolult, a gyakorlattól elvonatkoztatott, nem marxista anyaga helyébe: a statisztika gyakorlati feladataira felkészítő, a statisztika politikai és közgazdasági alapját kellően hangsúlyozó új szellemű statisztikát adjon elő. A januárban lefolyt félévi statisztikai kollokviumok tapasztalatai részben megmutatták, hogy mennyire sikerült a tanév első felében ezt a célt elérni. A vizsgák alkalmasak voltak annak megítélésére is, hogy általában a statisztikai előadások és a gyakorlatok módszertanában, anyagának taníthatóságában, a hallgatók felkészültségében milyen problémák, illetve hiányosságok vannak.

Kedvező jelenség a múlt év tapasztalataival szemben, hogy a hallgatók általában értik és jelentőségének megfelelően becsülik a statisztikát. Megértették, hogy a szocialista gazdasági építés bármely frontján elengedhetetlen a statisztika ismerete, hogy nélkülözhetetlen számukra a statisztika alapelemeinek elsajátítása, ha marxista képzettségű gazdasági szakemberek kívánnak lenni. Ehhez járult az is, hogy a magasabb évfolyamokon ebben az esztendőben egy éven át iparstatisztikát és a kereskedelmi tagozaton egy féléven át kereskedelmi statisztikát tanultak a hallgatók.

Az eredmények mellett azonban a félévi kollokviumok felszínre hoztak olyan hiányosságokat, amelyek mellett nem lehet szótlanul elmenni és melyeknek kiküszöbölése elengedhetetlen előfeltétele a statisztikai oktatási munka további megjavításának.

Legfeltűnőbb jelenség az volt, hogy nem egy olyan hallgató akadt, aki bár többé-kevésbé tisztában volt a statisztika általános elvi vonatkozásaival, a társadalomtudományokkal való összefüggéseivel — mégis: az anyag aránylag legegyszerűbbnek vélt részét, a statisztikai számítási eljárásokat, átlagokat, viszonyszámok számításait, a különböző sorok és táblák fajtáit nem ismerték, vagy ezekkel komoly nehézségeik voltak. Félreértések elkerülése végett hangsúlyoznunk kell: nem arról van szó, hogy a hallgatók *felsőbb* matematikai tudása, sőt nem is a *matematikai* tudásuk hiányos, hanem néha nem tudták a legegyszerűbb számításokat elvégezni, az arányszámokat, százalékokat kiszámítani. Annyira azonos jellegűek voltak ezek a hibák, hogy ezt nem tulajdoníthatjuk egyes hallgatók alacsonyabb tanulmányi színvonalának, képzetlenségének, hanem szimp-

tómái a hallgatók számoktól való félelmének. Jó statisztikus — és tegyük hozzá, jó közgazdász — azonban nem lehet az, aki csak a politikai gazdaságtan és a marxizmus-leninizmus általános elméletét ismeri, s közben azoknak konkrét ismereti és bizonyító anyagával, a számokkal bánni nem tud. Ilyen haligatóknak a „tudása“ értelmetlen, papírizú. Mit sem ér, ha valaki helyesen tudja idézni Sztálin, vagy Lenin tanításait az átlagokról, de közben nem tudja, hogy hogyan kell az átlagot kiszámítani. Az ilyen statisztikus karikatúrája a szocialista statisztikusnak, éppen olyan üres, haszontalan a tudása, mint azoké, akik a statisztikának csak a számítástechnikai részét ismerik, politikai gazdasági vonatkozásaival nincsenek tisztában. Ezért a statisztikai tanszéknek a hallgatóktól a jövőben is mindenképpen meg kell követelnie az effajta számításokban való jártasságot. E követelményről való lemondás absztrakttá, a mindennapi gyakorlat számára hasznavehetetlenné tenné a statisztikai oktatást.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájában a statisztika elméleti kérdéseiről folytatott viták során kifejtették, hogy káros, hibás a statisztika marxista továbbfejlesztésének olyan értelmezése, amely elveti, vagy lekcinsnyli bizonyos matematikai módszereknek az alkalmazását.

A kollokviumokon tapasztalt másik hiányosság a mechanikus tanulás volt. Míg a hallgatók jó része olyan konkrét kérdésekre, hogy mi a statisztikai megfigyelés, hogyan kell azt megszervezni, mi a csoportosítás, mi a szocialista statisztika célja, stb. általában kielégítő feleletet adott — addig ha a kérdésfeltevés úgy módosult, hogy a hallgatóktól az anyag önálló feldolgozását követelte meg, a feleletek gyakran hiányosak voltak. Például a legkevesebb hallgató tudott kielégítően felelni arra a kérdésre, hogy hogyan és hol kezdené meg mint vállalati statisztikus a statisztika megszervezését az üzemben, vagy például hogyan csoportosítaná fontosági sorrendben az ország összes ipari jellegű üzemeit, stb.

Ezek a jelenségek arra mutatnak, hogy az első félévben a statisztikai előadások anyagának ütemezésében, a tanítás és különösen a gyakorlatok módszerében és végül a hallgatók számolási készségében hiányosságok vannak.

Lássuk ezeket sorra:

1. Az első félévi anyagban — abból a megfontolásból kiindulva, hogy a hallgatók tisztában vannak a statisztikai elemzés elsajátításához és alkalmazásához szükséges elemi számítási alapfogalmakkal, — részletesebben és alaposabban tárgyalták meg a szocialista statisztika elvi politikai vonatkozásait. Nem fér ahhoz kétség, hogy a statisztika politikai, közgazdasági vonatkozásainak, a szocialista statisztika kialakításában időszerű feladataink jelentőségének megfelelő tárgyalása indokolt. Azonban mivel a hallgatók egy részében amúgyis volt bizonyos idegenkedés a számoktól és fennállott a velük bánni-tudás hiánya, az anyagnak ilyen ütemezése számukra a statisztikát olyan általános jellegű tantárggyá avatta, amely-nél nélkülözhető ez a számokkal való bánni-tudás. Az első félév II. részének előadásaiiban, különösen a délelőtti szakon már kimerítően tárgyalták a statisztikai elemzés eszközeit és azok használatát, azonban a számoktól idegenkedő hallgatókat az előadások ütemezése nem figyelmeztette eléggé hiányosságaik kiküszöbölésére.

2. A Statisztikai tanszék gyakorlatai — amint a kollokviumok tapasztalatai igazolják, — hiányosak voltak. A gyakorlatok szolgáltak volna

elsősorban arra, hogy a hallgatókkal a számokat megszerettessék, hogy azokon a statisztikai elemzésnek különböző módszereit a példák egész során elsajátítsák. Ezzel szemben a gyakorlatok legtöbbször az előadások mechanikus folytatásai voltak. Általános, szemináriumszerű visszakerdezések folytak a statisztika politikai vonatkozásairól (amelyeket az előadások és jegyzetek amúgyis részletesen tárgyaltak) és nem, vagy alig foglalkoztak konkrét, gyakorlati feladataik megoldásával.

3. Végül a vizsgák felszínre hozták — amint mondtuk —, hogy a hallgatók egy részének számolási készsége — a számokkal bánni-tudása — hiányos. Ez a jelenség nemcsak a statisztikai tanszékét, hanem a többi is, elsősorban a matematikai tanszékét érinti. A Közgazdaságtudományi Egyetem szocialista gazdasági életünk számára kíván tervmunkásokat, statisztikusokat és egyéb gazdasági szakembereket nevelni. Az ilyenirányú nevelés azonban illuzórikussá válik, ha jövőnk közzgazdái, statisztikusaink, tervmunkásaink számára nem adjuk és követeljük meg a megfelelő jártasságot a gazdasági életben naponta előforduló egyszerű számítási eljárásokban. Nemcsak a statisztikai anyag, de valamennyi gazdasági vonatkozású tantárgyban való elmélyedés, sőt eredményeinket és hiányosságainkat a számok, statisztikák tükrében kifejező párt- és napi sajtó politikus tanulmányozása is megköveteli ezt. Az ebben való jártasság elsajátítása valóban nem lehet probléma az egyetem színvonalán, de probléma marad és kell, hogy maradjon mindaddig, míg a hallgatók ezt el nem sajátították.

A tapasztalt hiányosságok egyben meghatározzák a statisztikai oktatás következő félévének teendőit is:

Az anyagban az eddiginél nagyobb súllyal kell szerepelniök a statisztikai elemzés konkrét módszereinek, a statisztikai módszerek politikus alátámasztása mellett gyakorlati alkalmazásuk részletesebb kifejtésének. A statisztikai gyakorlatnak nem az előadásokon adott anyag mechanikus számszerű visszakerdezéséből kell állnia, hanem az előadások kiegészítésének kell lennie, oly értelemben, hogy a számszerű példák és számítások alkalmat nyujtsanak nemcsak a statisztikai anyag általános megértésére, hanem annak konkrét számszerű példákön való önálló alkalmazására is.

Végül el kell érni azt, hogy a hallgatók minden nehézség nélkül tudják megoldani a statisztika és a többi gyakorlati tárgyak elsajátításához szükséges alapvető számítási műveleteket is.

Egyik legutóbbi ülésén az Egyetemi Tanács tárgyalta a statisztikai tanszék munkáját. Részletesen foglalkozott az első félév általános statisztikai jegyzeteinek anyagával és értékes útmutatásokat adott az anyag szerkezeti beosztásának, a jegyzetek tanulhatóságának megjavítására vonatkozólag. A félévi kollokvium tapasztalatai, az Egyetemi Tanács útmutatása megadják a lehetőséget, hogy a jövőben a tanszék a statisztika iránt a hallgatók részéről megnyilvánult nagyobb érdeklődést az előadások és a gyakorlatok anyagának gondosabb előkészítésével, a számolási készségekben mutatkozó hiányosságok felszámolásával kielégítse és a gazdasági élet számára közzgazdaságilag képzett statisztikusokat, illetve statisztikában jártas közzgazdákat neveljen.

BÉRES ISTVÁN:

AZ ANYAGSTATISZTIKA FELDOLGOZÁSÁNAK TAPASZTALATAI

Az anyagstatisztika a népgazdaság fontosabb nyers- és alapanyagainak termelését és felhasználását veszi számba. Feladata, hogy a termelési terv elkészítéséhez, majd teljesítéséhez felmérje a nyers- és alapanyagforrásokat, hogy feltárja a rejtett tartalékokat, lehetővé tegye a szűk keresztmetszetek kiküszöbölését, és ezen keresztül a szocialista népgazdaság fejlődésének meggyorsítását. Az anyagstatisztika, valamint az anyagstatisztikára épített anyagmérleg segítségével tudjuk biztosítani gazdasági életünk arányos fejlődését — az egyes gazdasági ágak közötti helyes arányok kialakítását —, ami fejlődésünk alapfeltétele. De ugyanilyen fontos a gazdasági ágakon belüli arányosság biztosítása is. Hiába növelnénk kohászati üzemek kapacitását mondjuk 200%-kal, ha nem tudnánk biztosítani, hogy az így előállított termékmennyiséget gépgyártásunk és a vas-kohászat termékeit feldolgozó többi iparágunk fel tudja dolgozni. Az anyagstatisztika a népgazdaságon belüli arányosság biztosítását azon keresztül segíti elő, hogy a vertikális gyártási folyamatok termelési és felhasználási adatainak egybevetéséhez a tényleges teljesítési adatokat összegyűjti és alapot nyújt a tervezésnek arra, hogy az egyes iparágakon belül a helyes arányokat kialakíthassa.

Az anyagstatisztika igen fontos feladata, hogy mérje a fontosabb anyagok termelési és felhasználási tervének teljesítését. Ma még üzemekben az anyaggazdálkodás nem mindenben felel meg a követelményeknek. Nem viszik következetesen végig mindenütt a Minisztertanács takarékosági rendeletét. Nem él minden dolgozó tudatában az, hogy minden kilogramm megtakarított anyag közelebb visz bennünket a szocialista gazdaság felépítéséhez, ötéves tervünk teljesítéséhez. Ezért az anyagfelhasználási tervet indokolatlanul túllépik. Az indokolatlan túllépés meg-alapozottabban mutatható ki ott, ahol az anyagfelhasználási terveink anyagnormákra épülnek. Gerő Ernő elvtárs kongresszusi beszámolójában rámutatott arra, hogy az önköltség csökkentésével milyen hatalmas rejtett tartalékok tárhatók fel és ezek a szocialista akkumuláció növekedésén keresztül milyen komoly bázisát képezik továbbfejlődésünknek. Az önköltségcsökkentés egyik útja a gyártmány- vagy teljesítményegységre eső anyagfelhasználás csökkentése.

Feladata továbbá az anyagstatisztikának az üzemeknél lévő készletek havonkénti és negyedévenkénti kimutatása. Ez rávilágít az esetleg mutatkozó helytelen készletgazdálkodási politikára, melyet a vállalatok egy része még folytat. Előfordult az egyik nehézipari kombinátunknál, hogy két vállalatnál azonos cikkből 8 napos, illetve 11 éves készlet volt. Hogy ez milyen káros, arról azt hisszük szükségtelen bővebben beszélni. Annak biztosítása

érdekében, hogy anyagfelhasználásunk tervszerűbb legyen, hogy az ezen a téren mutató hiányosságok megszűnjenek, vonta az anyaggazdálkodás körébe a fontosabb anyagokat a 10 780/1950. O. T. számú rendelet 1950 augusztusában.

Az anyagstatisztika kezdetben több, mint 800 anyaggazdálkodás körébe vont anyag termelését és felhasználását mérte havonként. Ez túlméretezettnek bizonyult, a feldolgozási idő oly hosszú volt, hogy az így kimunkált adatok csak kis mértékben szolgálhattak operatív intézkedések alapjául.

Az 1951. január 1-én indított új anyagstatisztika e hiányosságokat igyekezett kiküszöbölni és biztosítani kívánja azokat a feltételeket, melyek a jó anyagstatisztika kialakításához szükségesek.

Az adatgyűjtés *decentralizáltan* folyik, ezért az irányító gazdasági szervek munkájában közvetlen segítséget nyújthat. Szervezetileg ez azt jelenti, hogy az egyesülés, ipari központ összesíti a felügyelete alá tartozó vállalatok termelési és felhasználási adatait. Ezeket az összesített adatokat továbbítja az iparági főosztálynak. Az iparági főosztály a közvetlenül felügyelete alá tartozó vállalatok, ipari központok, egyesülések adatait dolgozza fel. A minisztérium anyaggazdálkodási főosztálya összesíti a termelési főosztályok adatait. Így az operatív irányító gazdasági szervek az összesített adatokból láthatják, hogyan gazdálkodnak vállalataik az anyaggal, hol van indokolatlanul nagy készlet. A decentralizált rendszer sokban hozzásegíti gazdasági vezetőinket, hogy fokozottabban igénybe vegyék azt a nagy segítséget munkájukban, melyet a szocialista statisztika biztosít.

Az új anyagstatisztika az anyaggazdálkodás körébe vont anyagoknak mintegy felét (422) öleli fel. Termelési adatokat havonként minden vállalat szolgáltat, felhasználási adatokat csak a fontosabb anyagfelhasználó vállalatok adnak havonként. A többi, meghatározott mennyiségi határ felett felhasználó vállalatok negyedévi anyagfelhasználási jelentést adnak.

Ezzel az adatszolgáltatás mennyisége olyan szintre kerül, hogy biztosítható az adatszolgáltatás pontossága és gyorsasága, az illetékes szervek jelenlegi létszáma mellett. További könnyítést jelent a feldolgozás munkájában, hogy a februári adatokat már gépi úton dolgozta fel a Hivatal, ami jelentős munkamegtakarítást jelent a minisztériumok vonalán. Ez a megtakarítás azonban csak akkor lesz valósággá, ha a gépi feldolgozásra hibátlan kérdőívek kerülnek, különben a hibák visszakeresése annyi időt vesz igénybe, hogy idő- és munkamegtakarításról alig beszélhetünk.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az anyagstatisztika sikere nagyrészt attól is függ, hogy a vállalatok milyen gonddal járnak a kérdőívek kitöltésében. A január havi adatok azt mutatták, hogy a vállalatok részéről nem minden esetben volt meg a figyelem és gondoskodás. Igen sokan még el sem olvasták az utasítást, hanem a fejrovat megnevezéseit szabadon értelmezve próbálták a helyes adatot megadni, természetesen szomorú eredménnyel. Volt olyan felelős statisztikus, aki az Utasítás nélkül adta ki a kérdőívet kitöltésre. Természetes, hogy ha a statisztikus így fog hozzá a munkájához, abból helyes adatok nem szülehetnek.

Az első havi adatszolgáltatásnál mutató hiányosságok kiküszöbölési módjának megbeszélésére egy értekezletet hívott össze a Hivatal,

melyen résztvettek az Országos Tervhivatal, a minisztériumok Anyag-gazdálkodási és Termelési főosztályainak a kiküldöttjei. Az új anyag-statisztika éppen a jó adatszolgáltatás biztosítása érdekében szűkítette le az adatszolgáltatást és ezt egyes minisztériumok, illetve termelési főosztá-lyok nem értették meg teljesen. Megtörtént egyes esetekben az, hogy az adatszolgáltatás körét *indokolatlanul kibővítették*. Ez természetesen a jó adatszolgáltatást veszélyezteti. Ez volt az egyik oka annak, hogy a januári adatokat a minisztériumok nem tudták időre összesíteni. Jövőben hasonló esetek nem fordulhatnak elő, mert a minisztérium, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke által 81/1/1951. szám alatt engedélyezett adatgyűjtést csak a Hivatal által megküldött cikkjegyzékben szereplő cikkekre terjesztheti ki. Ha egyes esetben a minisztériumnak még más cikkek termelési, vagy fel-használási adataira is szüksége van, akkor azt későbbi időpontban egyszerű kérdőíven kérje a vállalattól, miután a kérdőívet és a kért cikkek jegy-zékét a Népgazdasági Tanács 443/23/1950. számú rendelete értelmében a Központi Statisztikai Hivatalnál bemutatta.

A jó adatszolgáltatást és összesítést veszélyeztette a minisztériumok-nál még az, hogy néhol az anyagstatisztikát harmadrangú feladatnak tekin-tették. Másfél-, kétnapos munkát igénylő ellenőrzésen 8—10 napig dol-goztak, mert egyéb elfoglaltság mellett napi egy-két óra jutott az ellen-őrzésre. Hogy mennyire nem látja még mindenki azt, hogy a helyes anyag-gazdálkodás egyik feltétele az anyagstatisztika, az abból látható, hogy az egyes anyagelődők bosszantásnak vették az anyagstatisztikai kérdőívek ellenőrzését. Olyan kijelentések is elhangzottak, hogy mi anyaggazdál-kodunk és ezért nem érünk rá statisztikával foglalkozni. Ezek a vélemé-nyek arról tanuskodnak, hogy egyesek nem értik meg a statisztika jelen-tőségét a szocializmus építésében és annak egyik fontos területén, az anyaggazdálkodásban. Ezen a téren is már komoly javulás tapasztalható és mind gyakoribb az az eset, amikor a minisztériumok az anyaggazdál-kodásnál felhasználják az anyagstatisztikát. Több idő jut ezen a téren is az érdemi munkára azóta, hogy az adatokat gépi úton dolgozzák fel és összesítik.

A gépi feldolgozás sikere függ attól is, hogy mennyire érvényesül az adatok ellenőrzésében az *egyéni felelősség elve*, mert mint már említettük, a gépi feldolgozás helyes adatokat csak akkor ad, ha a vállalati, iparági és egyesületi kérdőívek helyes adatokat tartalmaznak. A kérdőívek utolsó ellenőrzési szerve a termelési főosztály, ezért itt különösen gondos reví-zióra van szükség. Ennek érdekében minden főosztályon ki van jelölve az anyagstatisztikának egy felelőse, aki egyénileg felelős a gondos revízióért, valamint azért, hogy az ellenőrzött kérdőívek határidőre kerüljenek fel-dolgozásra. Az értekezleten megvitatásra került a kérdőív szerkezete is és elhangzott egy pár lényegében helyes módosító javaslat. Ezeket a javas-latokat a II. negyedéves kérdőívek kidolgozásánál figyelembe fogják venni és az adatszolgáltatás a módosítások figyelembevételével szerkesztett kérdő-íven fog történni. Az egyik ilyen javaslat, hogy a beszáradás, megromlás, vagy egyéb hasonló okból történt készletcsökkenések külön rovatban legye-nek kimutatva, annak tisztázása érdekében is, hogy az indokolatlan készletcsökkenésnek mi a tényleges oka.

Az értekezlet megvitatta azokat a *leggyakoribb hibákat is*, melyeket a kérdőívek kitöltésénél az egyes vállalatok elkövetnek. A termelési („A” lap) és felhasználási („B” lap) kérdőíveinek két azonos rovata van:

„Felhasználás saját termelésre“ és „Saját termelésből“. Az Utasításban külön felhívtuk a vállalatok figyelmét, hogy a két rovatban szereplő mennyiségeknek azonosaknak kell lenniök, mégis megtörtént igen gyakran, hogy nem azonos adatok voltak a két rovatban és ezt a minisztériumok sem vették észre. A felhasználási adatokat tartalmazó kérdőív nem mérlegszerű abban az esetben, ha a vállalatnak az adott cikkből saját termelése is van, mert ezek az adatok a termelési kérdőívben szerepelnek. Megtörtént számos esetben az, hogy a vállalatok a nemlétező mérlegszerűség biztosítására helytelenül a felhasználási kérdőív forrás oldalára a termelési adatokat is bevezették.

Több helyen felmerült az a kérdés, hogy a hulladékot hogyan jelentse a vállalat. A hulladék nem a termelés közvetlen eredménye, azért nem helyes a termelési kérdőívben jelenteni, hanem a felhasználási kérdőív egyéb forrásainak rovatában. Az anyagfelhasználási tervet nem kötelező havonként bontani, s a vállalatok nagy része nem is bontja. Addig, amíg a havi bontás nem lesz minden vállalatra, vagy legalább egy minisztériumon belül minden vállalatra kötelező, addig a kérdőívnek ez a rovata szükségtelen.

Igen sok zavar származott abból, hogy nem ismerték fel a felhasználási kérdőív „Beszerzés összesen“ rovatának, valamint az ezt részletező „Beszerzés közvetlen gyártó-műtől, belkereskedelemből“ és „Ebből import“ rovatának értelmét. A „Beszerzés összesen“ rovat nem szükségszerűen azonos az ezt részletező három rovat összegével, mert az importanyagok egy része belkereskedelmi vállalatokon keresztül kerül beszerzésre. Ebben az esetben a „Beszerzés belkereskedelemből“ és az „Ebből import“ rovatban is szerepel ugyanaz a mennyiség, vagyis halmozódva jelenik meg.

Bemutatjuk ezt egy számszerű példán:

Beszerzés összesen 260 to.

Ebből: a) közvetlen termelő vállalattól történt beszerzés (gyártó-műtől)	140 to
b) belkereskedelmi vállalattól	80 to
c) külkereskedelmi vállalattól (aminek külön rovata a kérdőívben nincs)	40 to
d) az összes beszerzésből import származású	70 to

Az import származású áru a következőképpen oszlik meg:

b) belkereskedelemből	30 to
c) külkereskedelemből	40 to

Nem minden esetben értették meg az egyesülés alá tartozó vállalatok, hogy adatszolgáltató az egyesülés és nem az alája tartozó vállalat. Az egyesülés azonos kérdőíveken bekéri az adatokat a vállalattól és továbbítja a közvetlen felügyeleti hatóság felé a rendeletben meghatározott időre.

Ahhoz, hogy népgazdaságunk minél gyorsabb ütemű fejlődését biztosítani tudjuk, az is szükséges, hogy az anyagstatisztikai adatok rendelkezésre álljanak a népgazdaság irányító szerveinél. Ezek az adatok végső soron a vállalatoknál kerülnek kimunkálásra és ahhoz, hogy a népgazdaság összesítői helyesen tükrözzék vissza a valóságot, szükséges, hogy azok a vállalati bizonylatokra épüljenek fel. Ha üzemi statisztikusaink megértik ennek fontosságát, ha látják a munkájuk összefüggését a népgazdasági tervvel, és munkájukat ennek tudatában végzik, akkor elérjük azt a célt, amit az anyagstatisztikának, mint a szocialista gazdaságstatisztika egy részének, meg kell valósítania.

SZASZ JÁNOS:

A STATISZTIKA FELADATAI AZ ÉLETSZÍNVONAL MÉRÉSÉBEN

A szocialista tervgazdálkodás egyik célkitűzése a dolgozók anyagi és kulturális jólétének állandó emelése, ami a kapitalizmusban nem lehetséges. A szocializmusban ez nemcsak lehetséges, hanem — a termelés szakadatlan növekedéséből eredően — szükségyszerű is.

Népgazdaságunk első ötéves tervéről szóló törvény 1. §-a szerint népünk életszínvonalának emelését „... fokozott ellátását, mindenfajta szükségleti cikkel, a lakásviszonyok megjavításával, az egészségvédelem kiépítésével, a dolgozók növekvő kulturális igényeinek kielégítésével, népünknek a szocializmus tanításainak szellemében való nevelésével...” kell biztosítani.

A törvény lényegében az életszínvonal emelését jelentő fogyasztás két kategóriáját, a magán-, illetve szociális fogyasztást különbözteti meg. A magánfogyasztásnál a törvény mindenekelőtt az élelmiszerek, a ruházati cikkek fogyasztásáról, azután pedig az egyéb közszükségleti cikkek fogyasztásáról, beleértve a lakást is, emlékezik meg. A szociális fogyasztás alatt a tulajdonképpeni szociális gondoskodás, beleértve a társadalombiztosítást is, továbbá az egészségvédelem és végül a kulturális gondoskodás és nevelés értendő.

Az életszínvonal alakulására ható tényezők sokfélesége az életszínvonal alakulásának mérését igen bonyolult statisztikai feladattá teszi.

I.

A burzsoá statisztika, éppen a kapitalizmust védelmező szerepénél fogva, különös gondot fordított az életszínvonal-számításokra. A kapitalista országok statisztikája tulajdonképpen csak a reálbérek alapján, vagyis a munkabérindex és a létfenntartási költségindex hányadosaként, vagy egyszerűen a névleges bérek alakulásával kívánja jellemezni a munkások életszínvonalát. Természetesen ezekben az országokban a reálbérek kiszámításánál durva hamisításokat alkalmaznak.

Így pl. az Egyesült Államokban a részvénytársaságok igazgatóinak jövedelmét is belefoglalják a munkások és alkalmazottak munkabérének együttes összegébe. Emellett a legtöbb esetben nem a tényleges munkabérré vonatkozó adatokat teszik közzé, hanem az úgynevezett tarifális béreket. Ismeretes, hogy a tényleges munkabér jelentős mértékben különbözik a tarifálistól: a tarifális egyezményeket a kapitalisták megszegik, a munkaórát — különösen válságok idején — nem teljesen dolgoztatják le.

A tőkésék nemcsak a kapitalista rendszer szépítése miatt hamisítanak, hanem még saját államukkal szemben is érdekük, hogy a munkások és alkalmazottak bérét a valóságosnál magasabbnak tüntessék fel, mert ilyen úton érik el a termelési költségek megnagyobbbodását, ami a nyereség eltitkolásának, illetve a jövedelmi adók csökkentésének forrása.

A megélhetési költségek indexét pedig úgy hamisítják meg, hogy az index kiszámításához a közszükségleti cikkek kiválogatott összeállítását használják fel. Az összeállítás minden csoportjában azonban a közszükségleti cikkeknek csak igen kis része van képviselve. Azoknak a cikkeknek az árai, amelyek az index összeállításában nem szerepelnek, de a munkások szükségletei szempontjából fontosak, rendszerint jelentékenyen nagyobb emelkedést mutatnak, mint az index összeállításában szereplő cikkek árai.

A dolog lényege tehát az, hogy a reálbérindex számlálójául a névleges munkabérek megnagyobbított indexe szolgál, nevezőjéül pedig a megélhetési költségek kisebbitett indexe. Ennek következtében a reálbérindex mesterségesen megnagyobbodik.

Figyelembe kell venni még azt a körülményt is, hogy a burzsoá statisztika a reálbérek színvonalának megállapítását a munkanélküliek figyelembevétele nélkül végzi. Ilyen módon a reálmunkabér indexe teljesen fiktív és egyáltalán nem lehet a kapitalista országok munkásosztályai életszínvonalának fokmérője.

II.

A hazai gyakorlatban eddig az életszínvonal alakulásának mérése rendszertelenül, gyakran más és más kiragadott tényező figyelembevételével történt.

A legáltalánosabban alkalmazott jelzőszám a Gazdasági Főtanács 10 401—3141/1948. G. F. sz. határozata értelmében létrejött Reálbérvizsgáló Bizottság által szerkesztett séma alapján, a Központi Statisztikai Hivatal által havonként számított úgynevezett *reálbérindex* volt. E mutató azonban csak igen nagy vonalakban jelezte az életszínvonal alakulását. Az index ugyanis csak a névleges órakeresetek alakulását (növekedését vagy csökkenését) korrigálta az elméleti fogyasztási színvonal árának alakulásával. Egymaga tehát nem lehetett alkalmas az általános életszínvonal mérésére, annál kevésbbé, mert a számítás alapjául csak a gyár-iparban és bányászatban foglalkoztatott fizikai munkavállalóknak a Központi Statisztikai Hivatal havi gyáripari statisztikai felvételében szereplő béradatai szolgáltak. Figyelmen kívül hagyta tehát a keresők számának növekedését, valamint a fogyasztás összetételének mennyiségi és minőségi változásait.

A névleges bér indexének kiszámításánál az úgynevezett nettó órakereset volt használatos. A nettó órakereset nem más, mint az elszámolt összes béreknek egy teljesített órára eső hányada. Ide értendő a normálbérben foglalkoztatottakon kívül a munkavégzésnek a rendestől eltérő körülményeiből eredő pótlékok (túlóra-, éjjeli, vasárnapi, kiküldetési stb. pótlék) és a kötelező bérjárulékok (ebédidő, fizetett szabadság, fizetett ünnepek, táppénztérítések, kötelező segélyek, stb.) is.

A nettó órakereset alapján számított névleges bérindex azonban a nyári szabadságolások idején, amikor a fizetett szabadságok növekednek

és a teljesített órák csökkennek, feltűnő kiugrásokat mutatott és ezzel a reálkeresetek valóságos mértékét helytelenül tükrözte vissza.

A Hivatal ezért az eddigi reálbérindex számítását beszüntette és helyette egy új index számítását vette tervbe. Az újonnan készítendő index ki fogja küszöbölni a régi index hiányosságait, mert az állományi létszámmal számított havi átlagkeresetet fogja korrigálni a fogyasztói árindexszel.

Ehhez azonban szükségessé vált az is, hogy az eddigi számításhoz használt létfenntartási költségindex helyébe egy, a változásokat helyesebben tükröző index kerüljön. A régi index ugyanis már nem felelt meg a követelményeknek, mert:

1. az indexben kevés és állandóan azonos minőségű cikk szerepelt, ezért az index nem mutatta a fogyasztás eltolódását olcsóbb, vagy drágább cikkek felé;
2. az indexben szereplő cikkek összetétele (mérlegelése) az alábbi fiktív és elavult séma alapján készült, nem tükrözte a tényleges fogyasztást.

A régi létfenntartási, pontosabban négytagú munkáscsalád létfenntartási költségeinek indexszámítása t. i. abból a feltevésből indult ki, hogy egy négytagú munkáscsaládnak a séma megtervezése pillanatában fennálló ellátási helyzetben heti kb. 60 000 kalóriára van szüksége létfenntartáshoz. Ezen az alapon került összeállításra ennek az elméleti családnak (testimunkás, felesége, 12 éves fia és egy 6 éves leánygyermek) minimális kenyér, liszt, zsiradék, hús, tej, tojás, zöldség, burgonya stb. heti szükséglete.

Jellemző, hogy a ruházkodást illetően e négytagú család szükséglete férfiszövetruhából négy évenként, férfimunkaruhából két évenként egy rend, női szövetből 2 m egy évre, fiúruhából négy évenként egy rend, leányruhaanyagból 1 m, férfiingből, férfialónadrágból és női ingből 1—1 darab egy évre, férfiharisnyából 1 pár, női harisnyából 2 pár, gyermekharisnyából 2 pár egy évre. Férficipő és női cipő egyáltalán nem, gyermekcipő a két gyermekre együtt összesen évente 1 pár került figyelembevételre. Férficipőtalpalás egyszer, női cipőtalpalás ugyancsak egyszer, gyermekcipőtalpalás a két gyermekre összesen kétszer került számításba egy évben.

A fűtés- világításnál heti 10 kg fa, heti 20 kg szén és heti 3 kWó villanyfogyasztás volt alapul véve. Lakásnál egy szoba, konyha, egyéb szükségletek címén hetente egy munkás-hetikártya, 1 db. újság, 25 db. cigaretta, 1 doboz gyufa, továbbá a négy személyre együtt kéthetenként 1 mozijegy és 1 hajvágás került figyelembe. Tehát tipikusan burzsoá módszerrel megszerkesztett index volt.

Ezeknek a hiányosságoknak kiküszöbölésére a Központi Statisztikai Hivatal 1951 januártól kezdve új fogyasztói árindexeket szerkesztett.

Az új fogyasztói árindexben szereplő árak a tényleges fogyasztásban, vagy forgalomban kialakult átlagárak. Az átlagárak kiszámításánál az esetleges minőségváltozás figyelmen kívül maradt. Az átlagárakat az élelmezési cikkeknel a háztartásstatisztikában kialakult átlagárak, ruházati, lakberendezési és egyéb cikkeknel a legnagyobb áruházak tényleges forgalmában kialakult átlagárak, egyes tételeknél (dohányzás, fűtés, világítás) a teljes fogyasztásból számított átlagárak alapján vették figyelembe.

Az árak mérlegelése a háztartásstatisztikai tényleges fogyasztás figyelembevételével kétféle módon történik, így tehát ugyanarra az időpontra vonatkozóan kétféle árindex áll rendelkezésre:

1. Mérlegelési súly 1950. évi háztartásstatisztikában szereplő tényleges évi fogyasztás. Az ily módon készült index lehetővé teszi a hónapról-hónapra történő árváltozások kimutatását, tekintettel arra, hogy a mérlegelési súlyok hónapról-hónapra állandóak. Hátránya, hogy az index összetételét az egész évi fogyasztás szabja meg, holott az év egyes hónapjaiban a fogyasztás összetétele a valóságban más és más. Így az indexben pl. hónapról-hónapra ugyanolyan mennyiségű zöldség- és gyümölcsfogyasztást vesznek tekintetbe.

2. A mérlegelési súly minden esetben a tárgy hónap háztartásstatisztikai adataiból megállapított tényleges fogyasztás. Ez az index mutatja a szezonálisan változó összetételű fogyasztást, azonban mindig csak a megelőző év ugyanazon hónapjával hasonlítható össze. Hátránya, hogy az egyes hónapok egymás mellett nem mutathatók ki, mert a mérlegelési súly minden hónapban más és más.

Ez utóbbi index tehát nemcsak az árváltozásokat tükrözi, hanem a fogyasztás összetételében mutatkozó változásokat is, ezért tulajdonképpen fogyasztási költségindex. S ez a fogyasztási költségindex már alkalmas a reálbérek kiszámítására.

*

Az életszínvonal jellemzésére a reálbérindexen kívül a *háztartásstatisztika* eredményei voltak felhasználhatók.

A felszabadulás után, 1947 májusától kezdve a Budapest Fővárosi Statisztikai Hivatal indította meg újra a háztartásstatisztikai adatok gyűjtését. A kiválasztott családok azonban sem számuknál fogva, sem összetételüknél fogva, nem voltak reprezentatíveknek mondhatók. Ugyanakkor csak a Budapest területén lakó családokra vonatkoztak, így nem álltak rendelkezésre más vidéki városokra és főleg a falusi lakosságra vonatkozó jövedelmi, illetve fogyasztási statisztikai adatok.

Szükségessé vált, a Szovjetunió példamutatása nyomán, egy a lakosság összetételét jobban reprezentáló, nagyobb szabású háztartásstatisztikai adatgyűjtés. Ezért indította el a Népgazdasági Tanács 1949. szeptember 8-i határozata értelmében a Központi Statisztikai Hivatal a háztartásstatisztikai adatgyűjtést.

A háztartásstatisztikai adatok alapján az életszínvonal alakulására vonatkozóan megközelítően pontos, a valóságos helyzetnek megfelelő mutatókat számítanak ki a következő csoportosításban:

1. munkások és alkalmazottak (népgazdasági áganként) fogyasztása;
2. dolgozó parasztság (paraszti rétegenként) fogyasztása;
3. területi csoportosítás
 - a) Nagy-Budapest;
 - b) vidéki városok;
 - c) falvak;
4. a családon belül egy-egy főre jutó kiadás költségcsoportonként;
5. fogyasztási csoportonként (élelmezés, ruházkodás, stb.), a csoporton belül cikkenként, vagy cikkcsoportonként.

A háztartásstatisztikai adatoknál — bár széles területét adják az életszínvonal alakulását jellemző mutatószámoknak — fennáll az a veszély,

hogy viszonylag igen kicsi a megfigyelt családok száma és állandóan ellenőrizni kell, hogy tendenciájában helyeset mutatnak-e. A háztartásstatisztika egyébként nem ad képet arról, hogy a dolgozóknak juttatott ingyenes vagy kedvezményes kulturális-szociális juttatások milyen mértékben emelik az életszínvonalat. Nem ad képet arról, hogy milyen a kórházi ellátás, mennyivel csökkent az egyes, azelőtt hosszú ideig tartó betegségek gyógyulási ideje, mennyi a kórházi ágyak száma, milyen mértékben csökkennek az üzemi balesetek, mennyi a tanulók száma, a kollégiumokban lakók, ösztöndíjas egyetemi és főiskolai hallgatók száma, milyen a színházak és kultúrlétesítmények látogatottsága stb. De rendelkezésünkre állnak ma már elég széles körben a szociális és kultúrstatisztika adataiból kapott, éppen ezekre a kérdésekre feleletet adó mutatók.

III.

Helytelen az életszínvonal fogalmán a javaknak és szolgáltatásoknak csupán azt a mennyiségét érteni, amelyhez a dolgozó egyéni vagy a család jövedelméből hozzájuthat.

Már Marx és Engels is rámutattak a munkásosztály kapitalizmus alatti életszínvonaláról szóló tanulmányaikban arra, hogy nem elég csak a munkabéreket tekintetbe venni, hanem számításba kell venni sok további mutatószámot is, így a munkaviszonyoknál azt, vajjon a munkást teljes mértékben foglalkoztatják-e, vagy bizonyos időszakokban egyáltalán nincs munkája, vagy milyenek a munkatörvények; milyen nagy a megbetegedések száma, a balesetek száma, milyen a társadalombiztosítás, milyenek a lakásviszonyok. Tehát feltétlenül figyelembe kell venni a dolgozóknak nyújtott különböző közszolgáltatásokat is. Ez különösen a szocialista társadalomban nyer jelentőséget, mert a szociális juttatásokat a dolgozók rendszerint díjtalanul kapják. Ide tartoznak többek között azok a különböző szociális, egészségügyi, nevelési és oktatási szolgáltatások, amelyek szintén egy részét képezik a fogyasztásnak, illetve a lakosság életszínvonalának.

Az életszínvonal mérvének meghatározásánál alapvető szerepet játszik az, hogy szocialista típusú államban élünk, hogy a munkásosztály, a dolgozók vesznek részt az ország ügyeinek irányításában. Ebből következik, hogy az általános életszínvonal szempontjából jelentősek pl. a leegyszerűsített és meggyorsított hivatali eljárásból, a közlekedés megjavításából és meggyorsításából származó előnyök is. Kétség kívül nem közömbös, hogy a közigazgatás valamely fórumához beadott kérvényt egy hét alatt intézik el, hónapok, esetleg évek helyett, kevesebb munkaidőkieséssel, kevesebb költséggel, vagy ha azonos díjszabás mellett előbb, időben hamarabb és kényelmesebben utazhatunk Szegedről Budapestre. Mindez szintén az életszínvonal emelkedését jelenti.

*

Az életszínvonal tehát valóban sokrétű és különböző módokon mérhető, sőt bizonyos vonatkozásban nem is mérhető tényezőkből tevődik össze.

Ötéves tervünk az életszínvonalnak emelését százalékban kifejezve tűzte feladatul. Keresni kell egynéhány olyan mutatót, amely a tervteljesítés mértékének meghatározására alkalmas.

Az életszínvonal emelkedésére tulajdonképpen legalkalmasabb a nemzeti jövedelemből a fogyasztásra, valamint kulturális és szociális beruházásokra jutó hányad növekedésének kimutatása. Uymódon azonban az életszínvonal emelkedése csak évente egyszer és csak teljes évre vonatkozóan figyelhető meg.

Mivel azonban egyetlen szám nem lehet elegendő az életszínvonal jellemzésére, egy mutatórendszer kidolgozása szükséges.

A Szovjetunió tapasztalatainak segítségével vételével* célul tűztük ki, hogy valamilyen rendszer alapján elkészített séma szerint folyamatosan fogjuk nyilvántartani ezeket az életszínvonal alakulását jellemző mutatókat. Így pl.:

- I. Az össz-lakosság életszínvonal-alakulásának emelkedését az alábbi séma szerint:
 1. a lakosság száma
ebből a dolgozók száma
 2. a nemzeti jövedelemből a lakosság fogyasztására fordított összeg
 3. kiskereskedelmi áruforgalom:
a) a folyó időszak árain
b) változatlan áron
 4. a költségvetés, a szakszervezetek és szociális intézmények terhére fordított szociális és kulturális kiadások
 5. a tanulók száma
ebből: a) főiskolások
b) középiskolások
c) általános iskolások
 6. egy lakosra eső fogyasztási alap
 7. egy lakosra eső kiskereskedelmi áruforgalom
 8. egy lakosra eső szociális-kulturális kiadások
 9. ezer lakosra eső tanulók száma

A fenti séma alapján évente egyszer és a teljes évre vonatkozóan kerülne az életszínvonal alakulása megfigyelésre, összehasonlítva az előző évek mutatóival. Ide tartozik még a lakosság lakóház-ellátottságának számbavétele is, hogy:

1. mennyi a lakóterület a városokban és munkástelepüléseken (m²-ben)
2. egy városi lakosra eső lakóterület (m²-ben)

Szükséges azonban, hogy a lakosság egészén belül külön figyelemmel kísérjük a munkások, alkalmazottak és a parasztság életszínvonalának alakulását is, esetleg nemcsak évenként, hanem egy éven belül havonta, illetve negyedévenként. Ezt az alábbi séma alapján tarthatnók nyilván:

II. Munkások és alkalmazottak életszínvonalának alakulása:

1. dolgozók létszáma
2. munkabérialap
3. havi átlagkereset
4. kiegészítő bérek
5. a munkások és alkalmazottak részére juttatott szociális-kulturális kiadások
6. munkások és alkalmazottak összjövedelme
7. munkások és alkalmazottak egy főre számított bevételei
8. reálkereseti index

9. egy főre eső kiadások alakulása forintban
- ebből: a) élelmezési
- b) ruházkodási
- c) lakberendezési
- d) művelődési
- (foglalkozási áganként a háztartásstatisztika adatai alapján)
10. főbb élelmezési cikkek fejhányadai:
- a) liszt
- b) kenyér
- c) zsír
- d) hús
- e) cukor
- f) tojás
- g) gyümölcs
-
-
-
-

*

Világosan kell látnunk, hogy az életszínvonal emelkedését egyetlen vagy akár néhány számadattal nem lehet egyértelműen kifejezni. A szocialista gazdaságban azonban, ahol az életszínvonal szakadatlan emelkedése törvény, szükség van olyan mutatószámokra, amelyekkel tervfeladatunk teljesítése lemérhető.

Ezt a célkitűzést kell a szocialista statisztikának a rendelkezésre álló eszközökkel a lehetőség szerint legjobban megvalósítania.

STATISZTIKAI BÜROKRÁCIA

Az Országos Elmeügyi Felügyelő a statisztika történetében úgyszólván egyedülálló adatszolgáltatást rendszeresített. Az adatszolgáltató ív, amelyen szerepel az Egészségügyi Minisztérium engedélyszáma, megkérdezi az 1950-es év folyamán a Lipótzmezei Elmeógyógyintézetből gyógyultan elbocsátott betegek számát, és pedig az ott eltöltött ápolási napok száma szerint csoportosítva. A kérdőív előnyomtatva megkérdezi az elbocsátott betegek számát az első, második, harmadik, negyedik, ötödik, stb. ápolási nap után, — egyenként végigmenve így *valamennyi* számon, négy oldalon át, egészen 730-ig. A kérdőíven tehát 730 kocka szerepel és mindegyik mellett az üres rovat; hány gyógyult beteget bocsátottak el ennyi ápolási nap után. A kérdőív szerkesztője megjegyzésként a kérdőívhez hozzáfűzi, hogy a 730-ik ápolási nap után elbocsátottaknál már csak a valóságban előforduló ápolási napok számát és az azokhoz kapcsolódók számát kell bevezetni. Például: „753 nap után 1 beteg, 790 nap után 1 beteg, 857 nap után 1 beteg, ... 1695 nap után 1 beteg.“

Néhány megjegyzés:

1. Ha meg akarjuk állapítani pontosan, hány napi ápolás után bocsátották el a betegeket, akkor nem kell 730 rovatot szerkeszteni, hanem elegendő az a megoldás, hogy a ténylegesen eltöltött ápolási napok alapján sorolják fel a betegeket, úgy, ahogy azt a kérdőív szerkesztője a 730 napot meghaladó időtartamokra előírta.

2. Egyáltalán nincs szükség arra, hogy 24 órás időközökben állapítsák meg az ápolási időtartamot. Az Elmeügyi Felügyelő statisztikusának meg kell ismerkednie a statisztikai csoportosítások fogalmaival. Ilyen esetben (ha egyszer már ilyen sűrű időközben kívánja az eltávozott betegek számát megállapítani) elegendő volna az ápolási időtartamot 1—2, 2—5, 5—10, 10—20, 20—30, 30—50, 50—100, stb. napi ápolási időtartam szerint csoportosítani. Hozzá kell tenni, hogy még ez a mód is erősen túlzott, mert mind statisztikai, mind egészségügyi szempontból tökéletesen kielégítő az elbocsátott betegeket 10-ig, 10—50-ig, 50—100-ig, 100—250-ig, 250—500-ig, stb. napi ápolási időtartam szerint csoportosítani. Semilyen különös tudományos megállapítást, vagy tudományos célra felhasználható statisztikát nem lehet abból elkészíteni, hogy például 149 ápolási nap után bocsátottak el 1, 150 nap után 2, és 151 ápolási nap után 1 beteget.

Alább bemutatjuk az adatszolgáltató iv egy részletét.

ORSZÁGOS ELMEÜGYI FELÜGYELŐ
Budapest, II., Vöröshadsereg útja 72.
Telefon:

Eng. sz. Eü. M. stat. I. 3064/7/51. sz. a.

kórház (klinika) elmeosztályáról

A elmegyógyintézetből

az 1950. év folyamán elbocsátottak megoszlása az eltöltött ápolási napok szerint

A 730 ápolási nap (2 év) után elbocsátottaknál az ápolási napok emelkedő sorrendjében már csak a valóságban előfordult ápolási napok számát és az azokhoz kapcsolódók számát kell bevezetni (pl. 753 nap 1 beteg, 790 nap 1 beteg, 857 nap 1 beteg, 810 nap 2 beteg, 1695 nap 1 beteg stb.).

Ápolási nap	Hány beteg	Ápolási nap	Hány beteg	Ápolási nap	Hány beteg	Ápolási nap	Hány beteg
601		631		661		691	
602		632		662		692	
603		633		663		693	
604		634		664		694	
605		635		665		695	
606		636		666		696	
607		637		667		697	
608		638		668		698	
609		639		669		699	
610		640		670		700	
611		641		671		701	
612		642		672		702	
613		643		673		703	
614		644		674		704	
615		645		675		705	
616		646		676		706	
617		647		677		707	

Néhány ürlap...*

(A Mávaut autóbusszközlekedési vállalatól)

1949 végén az Irodaszervező Gazdasági Iroda a 12. számú üzemszervezési kiadványban a mellékelt Ü. Sz. 461. és 462. számú lapokat rendszeresítette a beruházások nyilvántartására. Ezeket a nyomtatványokon minden olyan adat megtalálható, ami a beruházások lebonyolításával kapcsolatos. Egészen természetes ezután, hogy 1950 elején a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium elrendelt egy adatszolgáltatást, ami részben az előbbivel azonos, részben azonban más adatokat is tartalmazott. Nem sokkal ezután az Országos Tervhivatal elrendelte a nagyobb beruházásokról havonta beru-

házási helyzetjelentés készítését, ami részben más kérdőpontokat tartalmazott. A dolog idáig rendben lett volna, ha a Központi Statisztikai Hivatal 1950 végén nem rendelt volna el 21 K/59 szám alatt egy ügynevezett beruházási statisztikát, amely az eddiginél sokkal részletesebb adatokat tartalmazott. A Központi Statisztikai Hivatal egyúttal közölte, hogy minden más beruházási adatszolgáltatás megszűnik. Úgy látszik azonban, nem beszélt össze a Közlekedés- és Postaügyi Minisztériummal, mert a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium Tervfőosztálya kijelentette, hogy őt nem érdekli a Köz-

*Ludas Matyi, 1951. március 29.

ponti Statisztikai Hivatal, nekik a régi jelentésre szükségük van, s természetesen az újra is.

Ezekután egyáltalán nem volt meglepetés, hogy az Irodaszervező Gazdasági Iroda 1951 elején elrendelte az Ű. Sz. 475., 476., 477. és 478. sz. nyomtatványoknak a vezetését, amelyek ugyancsak a beruházásokkal kapcsolatosak. Néhány nappal a rendelet megjelenése után a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium értekezletet hívott össze, amelyen bejelentette, hogy minden eddigi nyilvántartástól függetlenül az általa rendszeresített műszaki és pénzügyi kiteljesítési lapot kell vezetni.

Ezen a nyomtatványon természetesen ugyanazok az adatok szerepelnek, amit a már fent ismertetett Ű. Sz. nyomtatványokon úgylis vezetni kell.

Hogy a dolog még se legyen egyszerű, a nyomtatványt 4 példányban kell vezetni, miután azonban kartonra nyomták a nyomtatványt, annak minden példányát külön-külön kézírással kell kitölteni. Az értekezleten felhívtuk a Minisztérium figyelmét a már meglévő nyomtatványokra és adatszolgáltatásra, valamint arra, hogy a 407/21/1949. N. T. számú határozat szerint tilos párhuzamos adatszolgáltatást kérni az üzemektől.

Az értekezlet előadója, dr. Virágh Sándor erre kijelentette, hogy a Központi Statisztikai Hivatal nem tárgyalta le velük az adatszolgáltatást, ezért őket nem érdekli, hogy a Központi Statisztikai Hivatal mit kér. Már kezdtünk megnyugodni, hogy újabb adatokat nem kérnek tőlünk, amikor értesített a Minisztérium, hogy az eddigieken kívül egy kimutatást kell felterjeszteni, amelyben pontosan ugyanazok az adatok szerepelnek, mint az eddigiekben. Ezenkívül jegyzőkönyvet kell felfektetni minden beruházásnak a beindításáról, melyen természetesen ugyancsak az előbbiekkal azonos adatok szerepelnek.

Mint szóra sem érdemes apróságot megemlítjük, hogy egyik-másik nyomtatványt nemcsak vezetni, de rajzolni is kell, mert a Nyomtatványellátó Vállalat nem gondoskodott az utánpótlásról.

Mellékelten küldünk minden nyomtatványból 1 példányt, összesen 1 kg súlyban.

(Mellékelve ugyan nem egy kiló, de 12 db. részben óriási, részben valamivel kisebb úrlap van, megszámlálhatatlan rovattal. Nem hisszük, hogy valaki is valaha is kiállította volna őket.)

GROÓ ISTVÁN

a Belkereskedelmi Minisztérium
Statisztikai Osztályának vezetője

A DECENTRALIZÁLÁS ELSŐ EREDMÉNYEI A BELKERESKEDELMI MINISZTERIUMBAN

A Népgazdasági Tanács 21/2/1951. N. T. sz. határozatával elrendelte, hogy a gazdasági egységek (vállalatok) adatait a Központi Statisztikai Hivatal ne közvetlenül gyűjtse be, hanem ezeket az adatokat a vállalatok a föléjük rendelt alsó- és középfokú szervek útján juttassák el a szakminisztériumhoz és azon keresztül a Statisztikai Hivatalhoz. A határozat elrendelte azt is, hogy ezek az irányító alsó- és középfokú szervek a statisztikai jelentéseket ne csupán begyűjtsék és továbbítsák, hanem a befutó adatokat úgy kell mindenütt összesíteni és kiértékelni, hogy a statisztika az alsó- és középfokon álló irányító szerveknél is operatív intézkedések alapjául szolgáljon, a vezetés és ellenőrzés eszközüvé váljék.

A Népgazdasági Tanács a népgazdaság egész területén nem egyszerre rendelte el a statisztikai munka decentralizálását. Tárcaink hat más minisztériummal együtt, az első ütemben végrehajtandó decentralizálás alá esik, melyre vonatkozólag a Központi Statisztikai Hivatal elnökének a Népgazdasági Tanácshoz kiértékelő jelentést kell tennie. Nem kell arra gondolnunk, hogy ezzel az elrendezéssel a belkereskedelem, a többi első ütembe tartozó tárccal együtt, a kísérleti terep szerepét tölti be, azt azonban megállapíthatjuk, hogy mi a decentralizálás alkalmával nélkülözük azokat a tapasztalatokat, amelyekkel a második ütembe tartozó tárca — illetve az anyaggal kapcsolatban a Központi Statisztikai Hivatal — már rendelkezni fognak.

Ezek a tapasztalatok ugyanis már most, a decentralizálási folyamat kezdetén is jelentkeznek. Ezek közé tartozik többek között az a fokozottabb megfontoltság, amellyel a szaktárca egyes nagyobb munkáigényű statisztikai munkálatok elrendelését kívánja. Már most, munkánk elején is kibukkant ugyanis az, hogy a szaktárca — egyébként helyes elvi megfontolásokból kiindulva — a múltban olyan feldolgozásokat kért a Statisztikai Hivaltól, amelyeknek eredményét ömaga megemészteti és operatív hasznosítani nem tudja. Első helyen gondolok itt az egyes kereskedelmi árucikkek forint- és mennyiségi forgalmára vonatkozó gépi összesítésekre. A Statisztikai Hivatal, kívánságunkra, ezeket az adatokat a nagykereskedelem egész területén szállító és fogyasztó szektorok szerint begyűjtötte és feldolgozta. A Hollerith-kártyák az adatok tízezreit szállították egyik csoportból a másikba és végül csak azért, hogy a hatalmas adattömeg hónapról hónapra természetlenül szaporítsa a tárca archivumát. Az adatokra valóban szükség van, de ezek begyűjtéséhez és feldolgozásá-

hoz nagyobb óvatossággal kellett volna hozzáfognunk. Először talán csak egy vagy két szakma területén kellett volna bevezetni a munkálatokat és amidőn az adatok feldolgozásának és operatív hasznosításának technikája kialakult, akkor kellett volna csak az általános cikkgazdálkodási adatszolgáltatás széles folyamát bevezetni tárcáinkhoz. Így azonban ez a folyamat elárastott bennünket és az adatok tömege alatt mozdulatlan maradt a rendező, értékelő és irányító szellem.

De az első tanulságok nemcsak az adatgyűjtés terén hangolták óvatosságra a tárca kívánalmait. Mint a statisztikai munkálatok új gazdái, gondosan mérlegeltük a beküldendő kérdőívek számát is, tüzetesebben azt, hogy mindaz a gyűjtőhely, ahova az ívek befutnak, valóban hasznosítja-e azokat? Így megteremtettük az elsődleges feldolgozó fogalmát, amely azokat a gyűjtőhelyeket öleli fel, amelyek valóban vállalati mélységig foglalkoznak az adatokkal. Teljesen felesleges ugyanis, hogy a felsőbb kiértékelő helyeket, ahol eddig a kérdőíveket ugyancsak megkapták — így például a központok felett a minisztériumi szakfőosztályokat — elárasszák a kérdőívek tömegei. Megvizsgáltuk és megállapítottuk, hogy ilyen helyeken, ahol a vállalati (bolti) adatokkal érdemi munka nem folyik, a kérdőívek csak az íróasztalok fiókjait tömik és a vállalatokat feleslegesen terhelik a kérdőívek kiállításának és továbbításának költségei. Így új rendszerünk szerint a belkereskedelmi vállalatok az eddiginél lényegesen kevesebb példányban — kevesebb beküldési helyre — adnak adatszolgáltatást. A régi rendszerrel szemben ez azt jelenti, hogy az adatszolgáltatásra kötelezett 293 belkereskedelmi vállalat, az eddigi 3264 adatszolgáltatási ív és ezek mellékletei helyett, mindössze 1842 példányt (56,4%) állít ki és küld be az adatfeldolgozó helyekre. Az eddigi rendszer szerint tehát a vállalatok havonta átlagban 15,9 példányt állítottak ki és küldtek be; az adatszolgáltatási ívek száma az új rendszerben átlagban havi 8,9 példányra csökken.

*

A fentebb vázoltak nyilván csak az első tanulságai új munkánknak. Az igazi feladatok egyre világosabban kialakulnak előttünk. Először is gondos vizsgálat tárgyává tesszük a párhuzamos adatszolgáltatásokat és igyekszünk leszoktatni az egyes közép- és felsőfokú szerveket arról, hogy minden feldolgozási ízlés szerint új formába foglaltassák az adatokat a vállalatokkal vagy központokkal. Azok az adatok ugyanis, amelyeket ilyen kisebb változtatásokkal bekérnek, gyakran teljes részletességben megtalálhatók az eddigi adatszolgáltatásokban, illetve azokból csekély következtetésekkel levezethetők. Meg kell tanítani tehát szerveinket arra, hogy jól ismerjék meglévő és bevezetett adatszolgáltatásainkat, mert ha ezekben jártasak, nem fognak minden tájékozódásukhoz újonnan csoportosított adatszolgáltatással kérni tényalapokat. Az adatszolgáltatásokat tehát — és pedig mind a rendszereseket, mind az egyszerieket — felülvizsgáljuk és a feleslegesen bekért adatszolgáltatások példáiin megmagyarázzuk a bekérőknek, hogy milyen megtakarítást érhettek volna el egy kis áttekin-téssel, vagy következtetéssel.

*

Mint minden tárcánál, nálunk is előtérbe kerül a statisztikai fegyelem kérdése. Igyekszünk mind a vállalatokat, mind az elsődleges feldolgozókat rászoktatni a kitűzött határidők pontos betartására. Jól tudjuk azonban,

hogyan csak az első lépés. A statisztikai fegyelem ugyanis nemcsak ezeket a külsőségeket, hanem inkább a szolgáltatott adatok pontosságát jelenti. Természetesen itt sem érhetünk célt egyszerű parancsokkal vagy büntetések ígérgetésével. Meg kell magyaráznunk és részletesen tudatosítanunk kell, hogy mit értünk pontosság alatt. Így pl. nem elég elrendelni, hogy a statisztikai úton jelentett munkabéreknél pontosan egyezniük kell a könyvelési adatokkal. Pontosán ismertetni kell az adatszolgáltatókkal azt, hogy mik azok a feldolgozási különbségek, amelyek eddig az eltéréseket okozták; elő kell írni, hogy ha a könyvelésben pontosan a tárgyhónapokra számolják el a kifizetett különórát, akkor a statisztikai adatjelentés ne vegye alapul pl. csak a minden hó 25-ig kifizetett különórát kiadását. Ezen a vonalon még számos ilyen részleteltéréssel találkozunk, melyet ki kell tisztáznunk és az általános pontosságú utasítás mellett meg kell adnunk a megoldások világos útját is.

*

Egyik legfontosabb, bár sorrendben talán nem első feladatunk lesz a statisztikai adatszolgáltatás folyamatos és következetes összehasonlítása a könyvelési zárszámadásokkal. Az elmúlt évre vonatkozólag a legnagyobb tételekben (forgalom stb.) ezt már megcsináltuk, azonban nem nélkülözhetjük a részleteket. Már az eddigi munkánkból is megállapíthattuk, hogy a könyvelési statisztikai adatok egymástól eltérése a belkereskedelemben a múlt év egyes negyedeiben fokozatosan csökkent. Megállapítottuk azonban azt is, hogy a csökkenéseket gyakran a kontrahibák okozták, amibe természetesen nem nyugodhatunk bele. Így célul tűztük ki, hogy a negyedévi zárások után lehetőleg minden késedelem nélkül megvizsgáljuk a könyvelés zárt rendszerében született számok egyezését a statisztikai adatokkal. Ellenőrizni fogjuk itt az utólag jelentett adatmódosításokat is és reméljük, hogy belátható időn belül — legkésőbb ez év végéig — el fogjuk érni, hogy a két adatszolgáltatás csak annyiban térjen el egymástól, amennyiben azt természetük különbözősége elkerülhetetlenné teszi. Így lassan el fogjuk érni azt, amiről Lenin elvtárs szolt: „A statisztikának nem önkényes számoszlopokat kell adnia, hanem a vizsgált jelenség különféle társadalmi egyedeinek olyan számszerű megvilágítását, amely teljes mértékben megfelelt és megfelel az életnek.“

DR. KOVACSICS JÓZSEF:

AZ IGAZSÁGÜGYI STATISZTIKA DECENTRALIZÁLÁSA

I.

Azok az elvek, melyeket a Statisztikai Hivatal elnöke a Szemle januári számában¹ a statisztikai munka decentralizálásával kapcsolatban követendőkként megjelölt, szükségessé tették a decentralizáláskor érvényben lévő statisztikai rendszer teljes felülvizsgálását a bizonylati alátámasztástól kezdve a kérdőíveken, utasításokon keresztül a feldolgozási, kiértékelő táblákig, sőt továbbmenően az egyes intézmények és szervek nyilvántartási és beszámolási rendszeréig.

Az eddig végrehajtott decentralizálási munkák bebizonyították, hogy a felülvizsgálat alkalmával felszínre kerülnek az adatgyűjtések hiányosságai, fogyatékoságai, melyek között elsősorban az adatgyűjtések kettős-ségét, párhuzamosságát kell kiemelni. A Statisztikai Hivatal központosított adatgyűjtése mellett a legtöbb szervnél ügyintéző vonalon is hajtottak végre adatgyűjtést. A párhuzamos munkák mind a Statisztikai Hivatal, mind az operatív szervek eredményes munkáját megnehezítették.

A Statisztikai Hivatal a centralizált rendszerben inkább foglalkozott az adatok mennyiségi összesítésével, mint a kiértékeléssel. Az ügyintéző szervek viszont a rosszul megszervezett (kontár) statisztikákat egyrészt szakmunkaerő hiánya, másrészt a kért adatok nagy mennyisége, áttekinthetetlensége miatt feldolgozni és kiértékelni nem tudták, az alsóbb szervek az adatokat nem összesítették, nem dolgozták fel és nem is értékelték ki. A statisztikai munkában nem voltak érdekelve, munkájuk eredményességének a megállapításához, ellenőrzéséhez nem használták a statisztikát.

A harmadik hiányosság abban foglalható össze, hogy az adatszolgáltató szervek ügyviteli munkája és a statisztikai munka között általában nem volt meg az összhang. A jelenlegi nyilvántartások és beszámoló-jelentések egymástól függetlenek, öletszerűen elrendeltek, sok szervnél gyakorlatilag használhatatlanok. A legtöbb alsó- és középfokú szervnél statisztikai nyilvántartó munka egyáltalán nem volt, csupán adattovábbító szerepet töltöttek be — a gyűjtött adatokat minden feljegyzés, rögzítés, felhasználás nélkül továbbküldték a felsőbb szerveknek —, ez természetesen azt eredményezte, hogy államunknak ezek a gazdasági, tervező, ellenőrző feladatokat is ellátó szervei, valahányszor felsőbb szerv ugyanazokat az adatokat kérte, mindannyiszor kénytelenek voltak új számlálást tartani, vagy megbecsült adatokat jelenteni. Arról, hogy az

1. sz., 17. old.

¹ Pikler György: Decentralizálni kell a statisztikai munkát. — Statisztikai Szemle, 1951.

ilyen alsófokú vagy középfokú szervek a saját területükre, munkájukra vonatkozóan időközönként statisztikai feljegyzéseket — idősorokat — vezessenek, szó sem lehetett. Nem lehetett tehát a statisztika az alsó- és középfokú szerveknél az operatív vezetés és ellenőrzés eszköze.

II.

Fenti hiányosságok általánosságban az igazságügyi statisztika területén is érvényesek voltak.

Az adatgyűjtés felülvizsgálata alkalmával kitűnt, hogy ezen a területen is vannak szép számmal fel nem dolgozott, felesleges munkát jelentő adatgyűjtések, így pl. a telekkönyvi részletdarabolásokról és a bekebelezett terhekről (42 500/1914. I. M. sz. r. 13. §.), adatgyűjtés a javító-nevelő-intézeti növendékekről (27 600/1909. I. M. sz. r.), óvatolt váltókról szóló statisztikai kimutatás (40 860/1927. I. M. sz. r.) stb. — vannak párhuzamos és kontárstatisztikák, melyekben a kérdések összezsúfoltan, áttekinthetetlenül következnek egymás után.

A bíróságoknál használatban volt statisztikai kimutatások között (a bírósági végrehajtók jövedelmét magábanfoglaló jelentések, az Igazságügy-minisztérium kezelésébe tartozó, azonban a Hivatal által igénybe nem vett ingatlanrész vagy tiszteletbeli lakás hasznosításáról szóló jelentés, a járás-bíróságok, megyei bíróságok működéséről szóló összefoglaló jelentés, a telekkönyvi hatóság ügymenetének ellenőrzéséről szóló jelentés, vagyonváltásföldek szétjegyzéséről szóló jelentés stb.) a legnagyobb terjedelmű, ezért a legnagyobb időt igénylő kimutatás a bíróságok ügyforgalmáról és tevékenységéről szóló, évente kötelező statisztikai kimutatás volt, mely egy közepes ügyforgalmú bíróságnál is legkevesebb 1000 adatot tartalmazott.

Az adatokat a járásbíróságoknak különböző irodákból és ügykönyvekből kellett összeszedni, majd az illetékes megyei bírósághoz beküldeni, ahol az 5—6 járásbíróság adatát nem kis munkával résztáblára összevonták. Nem valószínű, hogy a beküldött évi statisztikai kimutatásokból az Igazságügyben főösszesítés vagy operatív célra használható kiértékelés készült volna.

Az igazságügyi szerveknél ügyviteli vonalon végrehajtott kontárstatisztikák mellett másik hiányossága az igazságügyi statisztikának, hogy *a jelenlegi centralizált rendszer mellett nem volt elegendő idő az adatok ellenőrzésére*, pedig a decentralizálással kapcsolatban végrehajtott vizsgálat azt mutatta, hogy igen *komoly hiányosságok vannak a statisztikai fegyelem terén is* (három bíróságon történt felülvizsgálat során hat bíróval, illetve bírósági alkalmazottal szemben kellett fegyelmi, illetve pénzbüntetést alkalmazni). A fegyelem lazaságának okai az ellenőrzés hiányossága mellett *abban keresendők, hogy az adatszolgáltató szervek tehernek érezték a statisztikát, mert csupán adatszolgáltató munkát végeztek, a saját munkájuk alátámasztását a statisztika nem szolgálta*, az adatokat feldolgozás, kiértékelés nélkül továbbküldték. A leggyakoribb fegyelmi mulasztások: a kérdőívek hiányos, pontatlan, felületes kitöltése, kezelése, statisztikai lapok beküldésének elmulasztása, illetve késve történő beküldése.

A bűnügyi statisztika eddigi centralizált formájában *a kiértékelő munka szervezeti előfeltétele nem volt biztosítható*, így a feldolgozás

csupán mechanikus mennyiségi feldolgozásra szorítkozott. *Nem mélyedt el a termelési viszonyoknak, az osztályharc formáinak tanulmányozásában, nem foglalkozott a bűnözés analízisével, a bűncselekmény természetének feltárásával és konkrét kiértékelésével, így feladatának nem felelt meg.* Az eddigi feldolgozás csupán az adatok mennyiségi feldolgozására szorítkozott, nem törődött megfelelő mutatószámok, idősorok szerkesztésével. (Pl.: Egyes bűncselekmények aránya az összes bűncselekményekhez viszonyítva, az összes vádhatósági ügyek száma a megszüntetéssel végződő ügyek számához képest. Az elítéltek számának időbeli alakulása a megye, járásbíróóság területén, a kiszabott büntetés neme, mértéke, az elítéltek osztályhelyezete szerint — bizonyos bűncselekményekben meghatározott időtartam alatt bekövetkezett változások, stb.)

Kiértékelés nélkül a bíróságok munkáját összehasonlítani, a bűnözés dinamikáját, a szocialista építés során mutatott bűncselekménycsökkenést vagy növekedést lemérni, lehetetlen.

III.

A bűnügyi statisztika feladata a szocialista bíraskodás adatainak feldolgozása, kiértékelése, a büntetőjogi és polgári jogi jelenségek összehasonlítása, — a bűncselekmények növekedési vagy csökkenési és egyéb minőségi változásai tendenciájának kiértékelése időben és területi viszonylatban, — a vádhatóságok és bíróságok munkája eredményességének és hibáinak megállapítása.

A bűnügyi statisztika adatainak figyelemmel kísérésével az Igazságügyminisztériumnak szempontokat kell kapnia a helyes büntetőjogi politika kialakításához. A bűnözés osztályjellegének kimutatása támpontokat ad az osztályellenesség elleni harchoz. Fontos szerepe van a bűnügyi statisztikának a helyes törvényhozási elvek tisztázása szempontjából, mert a törvényhozás csak a bűnözés körülményeinek ismeretében tudja az egyes bűncselekményekre a helyes büntetési tételeket megállapítani.

A jogszolgáltatási statisztikának a statisztika tárgyát teljességében, összefüggésében, változásában, fejlődésében kell kifejeznie.

„A bűnözési folyamat törvényszerűségei nem önálló törvényszerűségek; ezek önmagukban mindenkor származékos jelenségek és összefüggésben vannak a tőkés társadalom általános törvényszerűségeivel. Ennek következtében a bűnözés tanulmányozásának elengedhetetlen előfeltétele, hogy felderítsük a társadalom létének és fejlődésének törvényeit. Ha ezek a törvények felderítetlenül maradnak, a kutatónak nem lesz módjában, hogy a bűnözés fejlődési törvényeit tudományosan megvilágíthassa, sőt meg sem állapíthatja ezeket a törvényeket.”² Ezekből következik, hogy az igazságügyi statisztika csakis a bűncselekmények természetének marxista-leninista meghatározásából indulhat ki. A bűncselekményeket és büntetéseket csak a velük kapcsolatos társadalmi jelenségekkel együtt lehet vizsgálni.

A bűnügyi statisztikának tehát fel kell használnia a gazdasági és társadalmi statisztikák anyagát is, mert csakis az ilyen összetett komplex vizsgálat vezethet kielégítő eredményre. Vizsgálatunknál figyelemmel kell kísérni az eredményre kiható összes tényezőket, hogy a szabályszerűségeket megállapíthassuk. Csak a sokoldalú és összetett vizsgálat után juthatunk el a helyes következtetésre.

² Gercenzon: Bírósági statisztika, Statisztikai Kiadó Vállalat, 1951, 173. old.

IV.

A 21/2/1951. N. T. sz. határozat értelmében május 1-től az igazságügyi statisztikai adatok gyűjtése és feldolgozása decentralizáltan történik, hogy a statisztika az alsó- és középfokú szervek munkájára is fényt vessen s így ezeknél a szerveknél is a vezetés és ellenőrzés eszköze legyen.

Az N. T. határozat szellemében készült el a decentralizált igazságügyi statisztika tervezete: a kiértékelő táblák, a feldolgozási táblák, kérdőívek és utasítások, valamint a pontos és gyors statisztika elengedhetetlen előfeltétele, a bizonylati alátámasztás megszervezése.

A pontos és jó nyilvántartás a statisztikai munka alapja. Ez teremti meg az igazságügyi szervek számára a gyors és áttekinthető tájékozódás lehetőségét, hogy időben összpontosíthassák figyelmüket az egyes bűncselekményekre, illetve azok megelőzésére szolgáló munkákra.

A Szovjetunióban igen nagy gondot fordítanak a bűncselekmények nyilvántartására. „A szoroson marxista-leninista büntetőjogi tudományon alapuló szovjet büntetőjogi statisztika egyik legfontosabb feladata a szocialista államban elkövetett *bűncselekmények nyilvántartása*... (a büntetőjogi statisztikával kapcsolatban a pontos adatokért folyó harcnak elsőrangú politikai jelentősége van).“³

V.

Az igazságügyi statisztika új rendszere vádhatósági, büntetőbíróági (felnőtt és fiatakorúak) és polgári peres és perenkívüli ügyek statisztikájából áll. A járásbíróágonként történő statisztikai feldolgozást és kiértékelést a megyei bíróság statisztikusa készíti. Az országos összesítést és kiértékelést az Igazságügyminisztérium végzi.

1. Vádhatósági statisztika:

a) *Vádhatósági vádemelő ügyekben szereplő személyek statisztikája.* Az államügyészség, illetve a járásbíróóság mellett működő vádhatóság a feljelentés vádhatósági érdemi elintézésekor adatszolgáltatási lapot köteles kitölteni minden bírósági hatáskörbe tartozó bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyről. Elsődleges bizonylat a vádirat (vádindítvány), nyomozólevél, személyleíráskörözés kibocsátása iránti indítvány, büntetőparancs, biztonsági őrizetbe helyezés iránti indítvány.

b) *Megszüntetéssel befejeződött vádhatósági ügyekről lajstromos feldolgozás készül.* A megszüntető lajstrom kitöltésének alapja a vádhatósági megszüntető határozat.

A *feldolgozás* mindkét adatgyűjtésnél havonként történik. Adatszolgáltatók az államügyészek (közvádlok). Az adatokat a megyei bíróság statisztikusa dolgozza fel.

2. Bírósági statisztika:

a) *Jogerősen felmentettek statisztikája.* A jogerős ítéletet hozó bíróság adatszolgáltatási lapot köteles kiállítani minden vádlottról, akit a bíróság jogerősen felmentett, akivel szemben a bűnvádi eljárást jogerősen megszüntette, vagy akivel szemben biztonsági őrizetbe helyezést rendelt el. Elsődleges okmány a jogerős felmentő ítélet, illetve megszüntető határozat

³ Gercenzon: I. m., 173. old.

Az ítélelbírák által kitöltött lapokat a megyei bírósági statisztikus dolgozza fel járásbírósként külön táblára, hasonlóan a megyei bíróság saját anyagát is. A táblák összesítéséből megkapja a megyei bíróság egész területére vonatkozó anyagot. A feldolgozás *negyedévenként* történik.

b) *Jogerősen elítéltek statisztikája.* A jogerős ítéletet hozó bíróság köteles az adatszolgáltatási lapot kiállítani minden vádlottról, akit a bíróság *jogerősen elítélt*. Elsődleges bizonylat, mely a statisztikai lap összes kérdéseit tartalmazza: a jegyzőkönyv és a jogerős ítélet. A feldolgozás teljesen hasonló a jogerősen felmentettek statisztikájához és ugyancsak *negyedévenként* történik.

c) *Fiatalkorúak statisztikáját* a bírói eljárás alá vont fiatalokokról készíti a jogerős véghatározat alapján a fiatalokok bírósága. Elsődleges bizonylat itt is a jegyzőkönyv és a jogerős véghatározat. A feldolgozás *évenként* történik megyebíróságonként külön táblán.

3. *Polgári ügyek statisztikája:* házassági, baleseti, személyi állapotot tárgyaló, lakásfelmondási, lakbérbehajtási, lakbérmegállapítási perekről, továbbá a hagyatéki és végrehajtási ügyekről. A lajstromokat a járásbírósként és megyei bíróságok vezetnek, *negyedévenként* lezárják azokat és a megyei bíróság statisztikusa az eredményekből összeállítja a polgári perek negyedévi statisztikai kimutatását a bíróság egész területére.

VI.

A felsorolt adatgyűjtések nem ölelik fel az igazságügyi statisztika egész területét, nem tartalmazzák a bűnözés elleni harc teljes folyamatát. Nincs börtönstatisztikánk és nem készül feldolgozás a visszaesőkről sem. Nem teljes az igazságügyi statisztikánk azért sem, mert nem öleli fel a községi, rendőrségi és katonai bírások anyagát. Ennek magyarázata az, hogy a decentralizálás első fázisában a döntő, a legfontosabb szempontokat kellett megragadni, amelyeknek ismerete nélkül az ügyészégi és bírósági munkát jól ellátni nem lehet. A bírósági statisztikusok begyakorlása, a statisztikai fegyelem helyreállítása teszi majd lehetővé a megfigyelés és a feldolgozás kiterjesztését.

Az új rendszert az Igazságügyminiszter a Statisztikai Hivatal elnökével egyetértésben rendelettel fogja életbeléptetni. A rendelet egyben intézkedni fog a felesleges vagy idejétmúlt adatgyűjtések megszüntetéséről is, valamint a meghatározott statisztikai adatgyűjtéseken túlmenő további rendszeres adatszolgáltatások engedélyezéséről.

Elvként kell szem előtt tartani, hogy a módszertanilag helyes alapokon nyugvó igazságügyi statisztika csak akkor lehet eredményes, ha gondoskodunk az adatgyűjtés hiánytalanságáról, a szakértelem fokozásáról és a hibaforrások minél tökéletesebb kiküszöböléséről, hogy hiányos, hamis bevallások ne fordulhassanak elő. Ezeknek a hibáknak a kiküszöbölését lesz hivatva megvalósítani a bírósági statisztikusok részére megtartandó tanfolyam, továbbá az az oktató és ellenőrző munka, melyet a központi hivataloknak (Igazságügyminisztérium, Statisztikai Hivatal) állandóan végezniük kell, hogy a helyi szempontok — szűk távlatok, elfogultság, rossz munkaszervezés, alakiságra való törekvés — az országos eredményekre ne legyenek kihatással.

Hogyan segíti a statisztikus a munkamódszerátadást

Konkrét példán keresztül szeretném megmutatni, milyen jelentős segítséget nyújthat a statisztikus a vállalatvezetésnek, különösen ha üzemszerekre bontja, összefüggéseiben és időbeli változásában nézi a statisztikai adatokat, ha azokon keresztül rendszeres ellenőrzést végez és ha kiértékelésében nemcsak a hibákra hívja fel a figyelmet, hanem javaslatokat is tesz a hibák megszüntetésére.

Üzemünk havi munkamozgalmi statisztikájában jó ideig üres volt a munkamódszerátadásra vonatkozó rovat. A statisztikai adatok kiértékelésével akkoriban még kevésbé foglalkoztunk és így erre sem fordítottunk különös figyelmet. Amikor azután fokozatosan kezdtünk rátérni az adatok értékelésére, akkor fordult figyelmünk e hiány felé.

Ekkor azután nemcsak a munkamódszerátadás hiányára tudtuk figyelmeztetni a műszaki vezetőket, hanem egyben olyan módot is megjelöltünk, amely alkalmas arra, hogy szervezeten és viszonylag gyorsan behozzuk a lemaradást. Az OMB 1950. évi februári határozata lehetővé teszi, hogy legjobb dolgozóink társadalmi munkában, külön jutalmazás mellett adják át munkamódszereiket. Így indult meg üzemünkben 1950 decemberében a szervezett munkamódszerátadás.

Nem szerveztük meg azonban az ellenőrzés munkáját és beértük azzal, hogy a munkamozgalmi statisztika adatait kísérvük figyelemmel. Nem fordítottunk elegendő gondot arra, hogy a statisztikai adatokat összefüggéseikben nézzük, a munkamódszerátadás eredményeit a 100 százalékon alul teljesítők számának csökkenésében ellenőrizzük. Pedig, mint később kiderült, erre nagy szükség lett volna, mert a munkamódszerátadás nagyrészt csak papíron volt meg.

Erre az időre esett a kongresszusi verseny indulása. Dolgozóink nagy odaadással kapcsolódtak a versenybe és így üze-

münk dolgozói nevében üzemi háromszögünk igen értékes vállalásokat tett. Vállaltuk, hogy negyedévi tervünket 5 nappal határidő előtt teljesítjük, jelentős anyagmegtakarítást, a gépállási idő csökkentését és a 100% alatt teljesítők számának 16%-ról 7%-ra való csökkentését ajánlottuk fel. Dolgozóink 84%-a kapcsolódott be a versenybe és jó munkájuk révén vállalatunkat általában teljesítettük, de nem csökkent számottevően a 100% alatt teljesítők száma.

Ahelyett, hogy menetközben kijavítottuk volna a hibát, hogy politikai és szervezési munkával biztosítottuk volna az eredményt, teret engedtünk téves nézeteknek, amelyek ösztönzés helyett lekicsinyelték a hibákat, „objektív okokra” vezették vissza és így természetesen állandósították azokat.

Mik voltak a legfontosabb téves nézetek?

1. Legelsősorban az, hogy az üzemünk fejlesztése révén újonnan felvett munkásoknak tulajdonítottuk a sok 100%-on aluli teljesítményt. Voltak, akik azt mondták, hogy a mienkhez hasonlóan fejlődő üzemnél az „szükségszerű, természetes” és „ügyis” el fog tűnni, ha az új dolgozók beletanulnak a munkába.

2. Mások egyszerűen nem fogadták el a lemaradók nagy számát, mert — szerintük — a lemaradók közt mind több az, akinek teljesítménye eléri legalább a 90%-ot, ez pedig „természetes szóródás”, aminek elő szabad fordulnia.

3. A harmadik téves nézet szerint igaz ugyan, hogy nem csökkent a 100% alatt teljesítők száma, de „ennek nincs nagy jelentősége”, mert hiszen januárban, februárban is teljesítettük havi termelési tervünket.

Igaz, hogy mindez csak egyesek részéről merült fel, mégis üzemünkben általában nem fordítottunk elegendő gondot a lemaradók elvtársi megsegítésére, nem szerveztük meg kellően a munkamódszerátadást, ami megindult, az is

nagyrészt abbamaradt ellenőrzés hiányában. A hiba kijavítására hozzáfogtunk, hogy a statisztika eszközeivel vizsgáljuk meg, mi a fenti nézetekben az igazság és mi a tévedés, azután pedig a kiértékelés alapján segítséget nyújtunk a megoldáshoz.

Üzemünk — a legtöbb nehézipari üzemhez hasonlóan — összetett: horizontális és vertikális. Egyéb statisztikáinknál is meggyőződöttünk már arról, hogy operatív intézkedésekhez legmegfelelőbb alapot az üzemszervek (műhelyek) felbontott statisztikáiból kapunk, így ehhez

a munkához is műhelybontásban fogtunk hozzá. A bérelszámolás 10 napos jegyzékei nyújtottak alapot az egyes dolgozók teljesítményszázalékairól. Ezeket úgy foglaltuk jegyzékbe műhelyenként, hogy mindazok szerepeljenek, akik a vizsgált időszakban, január és február összesen 6 dekadjában akár egyszer is 100% alatt teljesítettek.

Munkánkat azzal a szerelőműhellyel kezdtük, amely mind a dolgozók számánál, mind a súlyos lemaradásoknál (100% alatti teljesítések) fogva a kérdés szempontjából legérdekesebb.

Megnevezés	Január			Február			Jan.	Febr.
	1—10.	11—20.	21—31.	1—10.	11—20.	21—28.	átlag	
Dolgozók száma	104	95	106	104	107	115	102	109
Teljesítmény érek száma	67	66	69	80	78	73	67	77
100%-on aluliak száma	29	39	42	41	39	29	37	36
100%-on aluliak aránya a teljesítménybérekhez (%-ban)	43	60	61	52	50	40	55	47

Ezeknek az alapadatoknak összeállítása után megvizsgáltuk statisztikailag a három nézetet.

1. 6 dekad alatt a szerelőműhely dolgozói összesen 219 alkalommal teljesítettek 100% alatt.

A 100% alatti teljesítés időpontjában

2 hétnél rövidebb ideje dolgozott a vállalatnál	17	fő	8%
1 hónapnál „ „ „ „ „ „	36	„	16 „
2 „ „ „ „ „ „	31	„	14 „
3 „ „ „ „ „ „	20	„	9 „
3 „ „ hosszabb „ „ „ „	115	„	53 „
	219 fő 100%		

Akár abból a szempontból vizsgáljuk a számokat, hogy a szakképzetiséget nem igénylő, viszonylag gyorsan elsajátítható szerelőmunkáról van szó, ahol a betanulási idő megfelelő tanítás mellett néhány hét, akár arról az oldaláról, hogy semmiképpen sem engedhető, hogy a munkabárállás után hosszú hetekkel se teljesítsék normájukat, az adatok egyértelműen megcáfolják a téves nézetet: a normát

nem teljesítők 92%-a 2 hétnél régebben dolgozott a vállalatnál. (Megjegyzendő, hogy nem szerepelnek a számokban azok, akiket a belépésük utáni 1—2 hétben tanulás címén órábérben számoltak el.)

2. Megvizsgáltuk ezután, vajon helyes-e az a nézet, hogy a lemaradók nagyrésze 90% fölött teljesítette normáját. A számok a következő képet adják:

Megnevezés	A	B	$\frac{A}{B} \times 100$ a 90% alattiak száma a 100% alattiak %-ában
	90% alatt teljesítők	100% alatt teljesítők	
	száma		
6 dekadban egyszer	23	23	100
6 „ kétszer	19	20	95
6 „ háromszor	13	18	72
6 „ négyszer	3	11	27
6 „ ötször	5	7	71
6 „ hatszor	2	4	50
Összesen:..	65	83	78

Nem mutat lényegesen más képet az sem, ha az (akár egyszer) 90% alatt teljesítők számának arányítása helyett a 90% alatti teljesítések számát vetjük össze az összes 100% alatti teljesítéssel: a 90% alatti teljesítések száma a 6 dekadban 149 eset, az összesen 219 100% alatti teljesítésnek 68%-a.

E kérdés megvizsgálásánál helyesnek látszik tekintetbe venni, hogy egyeseket a tanulási idő alatt órábérben számoltak el, éppen mert nem tudták még teljesíteni a normát. Ha ezeket is hozzászámítjuk, akkor számaink 149-ről, ill. 219-ről 173-ra, ill. 243-ra változnak, a 90% alatt teljesítők aránya pedig 71%-ra emelkedik. Joggal tehető fel ugyanis, hogy a tanulási időben órábérben dolgozók teljesítménye minden esetben nemcsak 100, hanem 90% alatt maradt. Ezt mutatja az is, hogy az egyes órábéres elszámolásokat követő dekadokban a dolgozók teljesítménye 15 esetből csak 2 esetben került valamivel 90% és egyszer sem 100% fölé. Ez egyben jellemző arra is, hogy — éppen a szervezett munkamódszerátadás híján — milyen lassan futnak fel a műhelyben a teljesítményszázalékok.

Fentieknél is világosabban mutatja a nézet helytelenségét, ha kiszámítjuk, hogy a 100% alatt teljesítők teljesítményszázaléka a két hónap átlagában 80,8%.

Nem lehet végül eléggé hangsúlyozni, hogy semilyen 90% körüli „szóródást” sem fogadhatunk el sohasem megfelelőnek. A tervet nemcsak globálisan, hanem mindenkinek, minden dekadban, minden nap, sőt minden órában legalább 100%-ig teljesítenie kell, így a normát is legalább 100%-ig teljesítenie kell. Minden más nézet megalkuvó és mozgósítás helyett csak fékezi az eredményeket.

3. Vizsgáljuk meg ezután vajjon valóban „jelentéktelen”-e az a veszteség, ami üzemünket, a népgazdaságot érte a lemaradások révén. És vajjon milyen közvetlen veszteség érte magukat a norma alatt teljesítő dolgozókat — a rengeteg közvetlenül kívül? Mert nemcsak kevesebb bért vittek ezek a dolgozók haza a borítékban, és szabadság vagy betegség esetén az alacsonyabb bér alapján kapják a pótlékokat, de a lemaradás révén meglassul az ipar fejlődése, a mezőgazdaság villamosítása, szocialista átépítése, így végül kevesebb iparcikk és élelem jut rájuk is.

a) Elsősorban meg kell állapítani, hogy nem indulhatunk ki a tervek teljesítéséből, túlteljesítéséből, mert jól lehet üzemünk globálisan teljesíti termelési tervét, nem teljesíti minden hónapban minden műhelyünk és éppen a vizsgált szerelőműhely nem teljesítette hónapokon keresztül a tervét.

De vajjon meg lehetünk-e elégedve a termelési terv teljesítésével? Vajjon jelenti-e egyedül ez az egy körülmény a műhely jó munkáját? Vajjon egyáltalában tudunk-e már mai módszereinkkel jó tervet készíteni? Nem.

Menjünk azonban tovább. Könnyen kiszámítható, mennyivel emelkedett volna a műhely termelése, ha dolgozóink minden esetben elérték volna a 100%-os teljesítményt. Állítsuk arányba a 100%-on aluli lemaradások összegét (4206%) a teljesítménybéresek által elért összes teljesítményszázalékkal (43 185%) és kiderül, hogy ezáltal 9,74% esett ki a műhely termeléséből január és február hónapokban!

b) Hogyan számítsuk ki a lemaradók kieső keresetét?

Állítsuk szembe a két hónapban általuk összesen elért teljesítményszázalékokkal azt, amennyivel a 100%-hoz képest elmaradtak és kitéjük, hogy teljesítménybéres alapkeresetük kb. 24%-kal rövidült meg a norma mögötti elmaradás miatt. Minden 100 Ft helyett 124-et kereshettek volna, ha teljesítik a normát és havonta pl. 550 Ft helyett 680 Ft-ot vihetnének haza a családnak.

Ezt a szám adatot ugyanúgy ki kell vinnünk a népnevelők, műhelybizalmiak útján, mint azt, amellyel az üzem, a népgazdaság veszteségét számítottuk ki. Biztos, hogy a 100% alatt teljesítők nem a legöntudatosabb dolgozótársaink közül kerültek ki. A két adat együtt a legalkalmasabb annak a megvilágítására, hogyan találkozik a népi demokráciában a szocialista bérezés által az egyéni és a közérdek.

Ezzel a statisztikai munka első részének végére értünk. Nem foglalkoztunk a 100% alatti teljesítések minden vonatkozásával. Üzemünk műszaki vezetői — különösen 1950-ben és 1951 első hónapjában — igen jelentős eredményeket értek el a munka szervezése, a termelés fokozása területén. A teljesítmények emelésében változatlanul komoly nehéz-

ségeket kell leküzdenünk, pl. a folyamatos termelés megszervezésében, mert üzemünk több száz gyártmányt készít és komoly kérdés az anyag időben való biztosítása a felemelt termeléshez.

A nehézségek arra valók, hogy jó munkával leküzdjük őket. Elvégeztük-e a statisztikai munkát azzal, hogy így megvizsgáltuk egy műhely eredményeiből a 100% alatt teljesítők adatait, hogy megcáfoltuk a téves nézeteket? Korántsem.

Az első és legfontosabb további feladat a statisztikai kiértékelés eredményeivel széles körben megismertetni a dolgozókat, műszaki vezetőket, hogy végleg szétromboljuk a fékező nézeteket és hogy ismertté váljanak az ösztönző, mozgató adatok.

A termelési osztály vezetője, az üzemés művezetők felelősségtudatát kell megerősíteni a termelés kiesésről szóló adatokkal, rámutatva egyben arra is, hogy prémiumuk biztosításának legjobb módja éppen a lemaradók módszeres, tervszerű megsegítése.

De mutassunk rá egyben a megoldás módjára is. A népnevelőket, a műhelybizalmiakat meg kell ismertetni — a pártszervezeten, üzemi bizottságon keresztül — a csoportjukba tartozók konkrét, névszerinti adataival, hogy felelősnek érezzék magukat a csoportban dolgozók lemaradásának behozásáért. Bár általában a lemaradás politikai képzetlenségre, öntudat és szakértelem, gyakorlat hiányára vezethető vissza, nem szabad elhanyagolni az okok *egyénenkénti* megismerését. Az egyéni foglalkozás is csak erre építhető rá. Ezzel egyidejűleg kell megszervezni a munkamódszerátadást. Névszerint beütemezve,

hogy ki kitől, mikor, meddig fog munkamódszert átvenni. A munkamódszerátadókat ki kell oktatni, mert nem biztos, hogy a jó munkás tanítani is jól tud és vagy függetleníteni kell egyeseket, vagy a már említett OMB határozat alapján jutalmazni azokat, akik az oktatást társadalmi munkában vállalják.

A termelési osztállyal közösen már induláskor meg kell szerveznünk az azonnali, rendszeres ellenőrzést, kiértékelést. Az első két hétben naponta, azután 10 naponként figyeljük, hogyan alakulnak a munkamódszerátvevők teljesítményszázalékai.

A részletes vizsgálódás sok egyéb haszonnal is járt. Munka közben láttuk igazolva, mennyire igaz üzemünkben is Gerő elvtárs kongresszusi megállapítása: a mutatószámok elszámolás burkolt időbér. Eddig együtt kezeltük a műhely-átlag, az elmaradók számának kiszámításánál a teljesítmény- és mutatószámossébéreseket, ezután különválasztjuk őket. Tisztábban fogunk ezután látni.

Még szorosabb lett kapcsolatunk munka közben a műhellyel, ami az ő munkájukat és a miénket is javítani fogja. Láttuk — és felhívtuk a vezetők figyelmét arra is —, hogy nemcsak a munkamódszerátadás gyengült meg, hanem újítások sem jönnek ebből a műhelyből.

Feladatunknak fogjuk tekinteni, addig foglalkozni ezzel a kérdéssel, amíg az üzem egyéb jó eredményeit itt is elérjük, sőt túl fogjuk szárnyalni.

Svéd András

EKA statisztikusa

NEMZETKÖZI STATISZTIKA

A Szovjetunió és a kapitalista országok költségvetésének összehasonlítása

A Szovjetunió költségvetése béke-kölségvetés. Ez azt jelenti, hogy a főcél a népgazdaság fejlesztése, a dolgozók kulturális és anyagi jólétének emelése,

ugyanakkor azonban kellő súlyt fektet a szocialista haza védelmének megerősítésére.

A Szovjetunió költségvetési kiadásai

Megnevezés	1940		1950		1951*	
	milliárd rubel	%	milliárd rubel	%	milliárd rubel	%
Összkiadás	173,3	100,0	413,7	100,0	451,5	100,0
Honvédelem	56,1	32,4	82,9	20,1	96,4	21,3
Kulturális és szociális kiadások ...	41,7	24,1	116,8	28,3	120,8	26,8
Népgazdasági beruházások	57,1	33,0	157,3	38,1	178,5	39,5
Közigazgatási kiadások	6,7	3,9	13,8	3,3	14,3	3,2
Egyéb kiadások	11,7	6,6	41,9	10,2	41,5	9,2

* Előirányzat.

Forrás: A. G. Zverjev: A Szovjetunió költségvetése az 1933–1945. években. Goszfinizdat kiadása, Moszkva, 1946, 104. old. és a Pravda, 1951. március 9-i szám adatai alapján számítva.

A Szovjetunió költségvetésének a népgazdaság fejlesztésére fordított kiadásai 1951-ben 1940-hez viszonyítva több mint háromszorosára emelkedtek. Ezekből az összegekből valósítják meg a természet átalakításának és a termelőerők hatalmas fejlesztésének nagyszabású terveit. A népgazdaság fejlesztésére fordított kiadások a háborúutáni ötéves terv alatt összesen 708,1 milliárd rubelt tesznek ki.

A szovjetállam a hatalmas gazdasági építőmunka mellett a nép kultúr színvonalának és anyagi jólétének emelése érdekében nagyszabású kulturális és szociális programot valósít meg. Általában a kiadások 30%-át fordítják erre a célra. A kulturális és szociális célokra fordított kiadások 1951-ben 1940-hez viszonyítva szintén csaknem háromszorosukra emelkedtek. A háborúutáni ötéves tervben a Szovjetunió összesen 524,5 milliárd rubelt fordított szociális és kulturális

célokra, ebből közoktatásra 258,9 milliárd rubelt, egészségvédelemre 94,4 milliárd rubelt és társadalombiztosításra 102 milliárd rubelt.

A honvédelemre fordított kiadások, amelyek 1940-ben 32,4%-át képezték a Szovjetunió összes költségvetési kiadásainak, 1951-ben csak 21,3%-át teszik ki azoknak.

A Szovjetunió költségvetése teljesen kiegyensúlyozott; a háborúutáni ötéves terv minden évében a bevételek jelentékenyen felülmúlták a kiadásokat. 1951-ben a bevételek 6,5 milliárd rubellel haladják meg a kiadásokat.

A Szovjetunióban — a kapitalista országokkal ellentétben — a kormány állandóan csökkenti a lakosság adóterheit. 1951-ben a költségvetési bevételeknek csak kis hányadát — 9,4%-át — képezik a lakosság adóbefizetései.

A szovjet államnak a népgazdaság fejlesztése és a pénzügyek megszilárdítása terén elért nagyszerű eredményei szemléltetően mutatják a szocialista gazdasági rendszer óriási fölényét az önmagát túlélt kapitalista rendszerrel szemben.

A szovjet költségvetéssel homlokegyenest ellenkező képet mutat az USA, Anglia és a többi kapitalista ország költségvetése. Ezek teljesen háborús költségvetések, agresszív lényegük nyilvánvaló. Az elmúlt években a kapitalista kormányok a katonai kiadások nagyrészét más tárcák költségvetése közé rejtették és ily módon leplezték költségvetéseik háborús jellegét. 1951/52. évi költségvetési exposéikban Truman és Ahtlee viszont az eddigi szokástól eltérően dobálózott a fegyverkezési kiadásokat illető összegekkel; költségvetéseik igazi, leplezetlen háborús költségvetések.

Truman kongresszusi üzenetében nyíltan bevallotta, hogy az 1951/52. költségvetési évben a 41,4 milliárd dollár közvetlen hadikiadáson kívül még 10,6 milliárd dollárt irányoznak elő háborús

célokra. Ez az összeg az ú. n. nemzetközi katonai és gazdasági „támogatás” (agresszív külpolitikájuk pénzélése) atomenergiafejlesztés, stratégiai tartalékgyűjtés, stb. című tételekből tevődik össze. A közvetlen háborús kiadások 1951/52-ben az 1950/51. évnek majdnem kétszeresére emelkedtek. A háborús kiadások teljes összege majdnem 50-szerese az USA háborúelőtti, 1938/39. évi katonai kiadásainak.

A Federal Reserve Bulletin — a Federal Reserve Board lapja — ezévből először alkalmaz a költségvetési kiadások közlésénél olyan csoportosítást, amely az utóbbi három évben a fegyverkezésre előirányzott tényleges kiadásokat leplezetlenül tárja fel. Ha ezeket az adatokat a már régebben közölt, de eredetileg más csoportosításban szereplő 1939/40. évi költségvetési adatokkal hasonlítjuk össze, akkor kitűnik, hogy a hitleri háború kitörésekor az USA költségvetési kiadásainak 17,4%-át fordította fegyverkezésre, ma pedig 73%-át.

Az USA költségvetési kiadásai

Megnevezés	1939/40		1950/51*		1951/52*	
	milliárd dollár	%	milliárd dollár	%	milliárd dollár	%
Összkiadás	9,2	100,0	47,2	100,0	71,6	100,0
Hadikiadások összesen	1,6	17,4	26,8	56,0	52,3	73,0
Közvetlen katonai kiadás	1,5	16,3	20,1	42,7	40,1	56,0
Nemzetközi katonai és gazdasági „támogatás”	0,1	1,1	4,5	9,5	7,1	9,9
Atomenergia	—	—	0,8	1,7	1,3	1,8
Stratégiai nyersanyagok tartalékolása	—	—	0,8	1,7	1,3	1,8
Hadiipar és hadigazdálkodás	—	—	0,3	0,6	1,4	1,9
Hadászati építkezések, polgári lakosság kiképzése	—	—	0,1	0,2	0,7	1,0
Kereskedelmi flotta fejlesztése	—	—	0,2	0,4	0,4	0,6
Régebbi háborús kötelezettségek	1,6	17,4	11,5	24,4	10,8	15,1
Hadviselteknek nyújtott szolgáltatások és segélyek	0,6	6,6	5,7	12,1	4,9	6,8
Belső hadikölcsön törlesztése és kamatai	1,0	10,8	5,8	12,3	5,9	8,3
Egyéb polgári kiadások	6,0	65,2	8,9	18,8	8,5	11,9
Közlekedés és hírközlés	0,6	6,6	1,8	3,8	1,3	1,8
Mezőgazdaság	1,6	17,4	1,0	2,1	1,4	2,0
Természeti kincsek kiaknázása	0,4	4,4	1,3	2,8	1,2	1,7
Népjólét, közegészségügy és társadalombiztosítás	3,1	32,6	2,5	5,3	2,6	3,6
Általános kormányzat	0,2	3,2	1,2	2,5	1,2	1,7
Egyéb kiadások	0,1	1,0	1,1	2,3	0,8	1,1

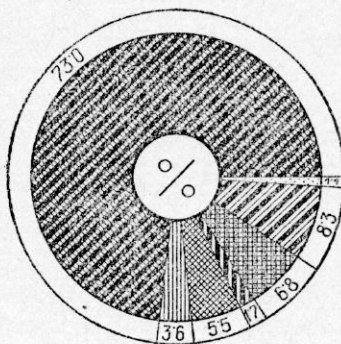
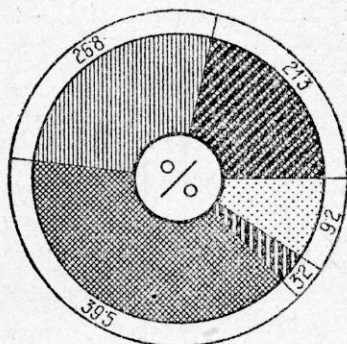
* Előirányzat.

Forrás: Federal Reserve Bulletin, Washington, 1949, 2. sz., 11. old. és 1951, 2. sz., 125. old.

A SZOVJETUNIO ÉS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK KÖLTSÉGVETÉSI KIADÁSAINAK ELŐIRÁNYZATA

SZOVJETUNIO
1951

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK
1951/52

Az angol kormány Attlee bejelentése szerint az elkövetkező három évben az eredetileg előirányzott 3,6 milliárd fonttól eltérően 4,7 milliárd fontot fordít fegyverkezésre. Franciaországban a „hivatalos közvetlen hadikiadások” összege 1951/52. évben 76%-kal magasabb, mint 1950/51. évben.

A „hivatalos” és tényleges hadikiadások alakulása a főbb kapitalista államokban

Év	Anglia		Franciaország	
	„hivatalos”	tényleges	„hivatalos”	tényleges
	hadikiadás (millió fontsterling)		hadikiadás (milliárd frank)	
1950/51	900	1.210	420	1.200
1951/52	1.443		740	1.333

Forrás: Berichte des Deutschen Wirtschafts-instituts, Berlin, 1950, 8. sz., 6. old.; New Times, Moszkva, 1950, 26. sz., 3. old.; Voproszi ekonomiki, Moszkva, 1950, 5. sz., 83–90. old. és Cahiers du Communisme, Párizs, 1951, 1. sz., 33–34. old.

Ugyanakkor, amikor a kapitalista országok óriási összegeket fordítanak katonai célokra, a szociális és kulturális

célokra elenyészően csekély összegeket irányoznak elő. A Federal Reserve Bulletin költségvetési adatai között a közoktatásra fordított összegek nem is szerepelnek külön tételként, szociális célokra pedig a költségvetési kiadásoknak csupán 3,6%-át irányozzák elő.

Az óriási fegyverkezési kiadások következményeképpen a kapitalista országok államháztartási deficitje állandóan emelkedik. Az USA államháztartási deficitje 1948/49. évben 1,8 milliárd dollár, 1949/50-ben 5,5 milliárd dollár és 1951/52-ben 16,5 milliárd dollár.

Anglia államháztartási deficitje az 1951/52. költségvetési évre előreláthatóan 300–400 millió fontsterling, Franciaországé 547 milliárd frank, Olaszországé pedig 343 milliárd líra lesz.

A fegyverkezés terheit a dolgozók viselik. Az új fegyverkezési program következtében az amerikai nép adóterheit 1951/52. költségvetési évben 16,5 milliárd dollárral emelik, Franciaországban 1951. évben az adóterhek 247 milliárd frankkal fognak emelkedni.

Az Economic Notes című folyóirat számítása szerint egy munkás, aki 1950-ben

100 dollár adót fizetett, 1951-ben 120-at fizet, 1952-ben pedig 156 dollárt fog fizetni. Az Economic Notes (1951. évi 2. sz.) számítása szerint a fegyverkezési kiadások következtében egy amerikai munkás 1951-ben 53%-kal több és 1952-ben 2½-szer annyi adót fizet háborús célokra, mint 1950-ben.

Egy amerikai munkás adóterheinek növekedése a fegyverkezés következtében

(1950. évben átlagosan minden 100 dollárnyi adóteher alapján számítva) a következő:

Év	Adó	Adóból fegyverkezésre esik	Index
	dollár		
1950	100	44,80	100
1951	120	68,64	153
1952	156	114,35	255

SZOVJETUNIO

A sztálini természetátalakítási terv nagy alkotásai

A kujbisevi, sztálingrádi, kahovkai vízierőművek, a turkmén főcsatorna, a dél-ukrajnai, észak-krimi és Volgadoni csatornák építése újabb hatalmas jelzőoszlopai a sztálini természetátalakítási terv végrehajtásának.

A kujbisevi villamos vízierőművet 1955-ben, a sztálingrádi és kahovkai vízierőművet pedig 1956-ban helyezik üzembe. Ezek a vízierőművek a szárazság elleni harc szempontjából óriási jelentőségűek és megoldják a volgántúli területek öntözésének kérdését.

A kujbisevi és sztálingrádi vízierőművek teljesítőképessége kb. 3,7 millió kWó. A két vízierőmű együttes teljesítőképessége több mint háromszorosa a cári Oroszország összes elektromos vízierőművei teljesítőképességének. A termelt villamosenergia annyi, mint Olaszország összes villanyerőműveinek, vagy Svájc és Svédország villanyerőműveinek együttes termelése. Ezek a vízierőművek villamos energiával látják el Moszkvát, Kujbisevet, Szaratovot, és kiegészítik a volgamelléki és a központi feketeföld vidékeinek elektromos energiával való ellátását. Az itteni vízgyűjtőmedencék 14 millió hektár föld öntözését teszik lehetővé, amely terület nagyobb, mint Belgium, Dánia, Hollandia és Svájc együttes területe.

A kujbisevi vízierőmű építésénél 150 millió m³ földet emelnek ki, ezzel a földmennyiséggel fel lehetne tölteni a Balatont.

A turkmén főcsatorna az Amu-Darja folyót a Kaspi-tengerrel összekötő 1100 km hosszú csatorna, amelyet 1957-ben helyeznek üzembe.

A kapitalista világ kiemelkedő alkotásai, így a 166 km hosszú Szuezi-csatorna 11 évig épült, a 82 km hosszúságú Panama-csatorna 35 évig épült, míg az 1100 km-es turkmén főcsatorna és a nagy öntözőhálózat hat év alatt fog elkészülni.

A főcsatornán kívül három gát, három vízierőmű, összesen 1200 km hosszú öntöző- és elárasztócsatorna fog létesülni. A csatornák és gátak megépítése által lehetővé válik 1 300 000 hektár föld öntözése, amely kiválóan alkalmas gyapot termesztésére, továbbá 7 000 000 hektár legelő öntözése a Karakumi-sivatagban.

A dnyeperi kahovkai vízierőmű és a kapcsolt öntözési rendszer Dél-Ukrajnában és Észak-Krímén 3 200 000 hektár földterület öntözését teszi lehetővé. A kahovkai vízierőmű 250 000 kWó teljesítőképességű, közepes vízbőségű évben kb. 1 200 000 000 kWó villamosenergiát ad.

CSEHSZLOVÁKIA

Felemelt öt éves terv

Az 1948/53. évi cseh öt éves tervet 1951. év elején felemelték. *Dolánský* elvtárs, a Csehszlovák Tervhivatal elnöke, 1951. február 22-én a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága előtt tartott beszédében a felemelt öt éves terv célkitűzéseit a következőkben határozta meg.

IPAR

Az ipari termelés bruttó értéke 1950-től 1953-ig 353 milliárd cseh koronáról 526 milliárd cseh koronára, vagyis 49%-kal emelkedik. Ugyanez idő alatt a nehézipari termelés bruttó értéke 71%-kal, évenként átlagosan 23%-kal emelkedik.

Megnevezés	Eredeti terv-elő-irányzat	Fel-emelt terv-elő-irányzat	Emelés %-ban
	1948 = 100		
Ipari össztermelés.....	157	198	26
Nehézipari termelés	170	230	35
Könnyűipari termelés (élelmiszeriparral együtt)	150	170	13

Az öt éves terv első két évében a nehézipari termelés évenként 15—16%-kal növekedett, ezzel szemben az elkövetkező három évben a nehézipari termelés évenként 22—23%-kal fog emelkedni.

A felemelt terv szerint előirányzott ipari termelés 1953-ban az eredeti tervhez viszonyítva

(Eredeti terv = 100)

Nehézgépipar	148
Vasérctermelés	270
Szinesfémtermelés	220
Szénbányászat	120
Vegyipari termelés.....	130
Nitrogénműtrágya termelés	150
Műfonalgyártás	153
Építőipar	121
Élelmiszeripar	116
Cukorgyártás	123
Sörgyártás	111

1953-ban a csehszlovák nehézipari termelés az eredeti tervhez viszonyítva majdnem megkétszereződik, a könnyűipar termelése 15%-kal, az élelmiszer-

iparé pedig 19%-kal lesz magasabb az eredeti tervelőirányzatnál.

A felemelt öt éves terv szerint 1953-ban 1948-hoz viszonyítva a munkatermelékenység a nehéziparban 64%-kal, a könnyűiparban 59%-kal és az építőiparban 60%-kal emelkedik.

MEZŐGAZDASÁG

A mezőgazdasági termelés értéke 1950-től 1953-ig 93 milliárd cseh koronáról 124 milliárd cseh koronára, vagyis 34%-kal emelkedik.

A felemelt terv szerint előirányzott mezőgazdasági termelés 1953-ban az eredeti tervhez viszonyítva

(Eredeti terv = 100)

Kenyérgabona	113
Len	300
Repce	200
Olajosnövények	majdnem 200

A nitrogén- és káliumműtrágya felhasználása az eredeti terv előirányzatánál 100%-kal lesz magasabb. Az eredeti öt éves terv szerint a hernyótalpas traktorok részaránya az együttes traktorparkban 13%, a felemelt öt éves terv szerint 35% lesz.

BERUHÁZÁS

Az öt éves terv első két évében — 1950. évi folyó árakon — 157 milliárd cseh koronát fordítottak beruházásokra, 1951-től 1953-ig a beruházások összege 558 milliárd cseh korona lesz. Az eredeti öt éves tervvel szemben a beruházások 50%-kal, a nehézgépiparban pedig majdnem 75%-kal magasabbak.

FOGYASZTÁS ÉS

FOGLALKOZTATOTTSÁG

1953-ban a fogyasztás 1948-hoz viszonyítva kb. 49%-kal emelkedik, az eredeti terv szerint az emelkedés csupán 41% volt.

A népgazdaságban foglalkoztatott személyek száma (a mezőgazdaság kivételével) 1953-ban 1948-cal szemben 780 000-rel, vagyis 25%-kal emelkedik. Az eredeti terv szerint a foglalkoztatottak számának 1953-ban 1948-hoz viszonyítva

426 000-rel kellett volna emelkednie. A nehéziparban a foglalkoztatottság 1953-ban 1948-hoz viszonyítva kb. 350 000 fővel emelkedik.

Forrás: Rudé Právo, 1951. február 27., 3–4. old.

Az USA és Anglia külföldi tőkebefektetései

„Amíg a kapitalizmus kapitalizmus marad, nem arra fordítják a tőkefelesleget, hogy a tömegek életszínvonalát az illető országban emeljék, mert ez a kapitalisták profitjának csökkenését vonná maga után, hanem a profit növelésére a tőkének külföldre, az elmaradt országokba való kivitele útján.“ (LENIN.)

Hivatalos statisztikák szerint az USA években csaknem megháromszorozódtak külföldi tőkebefektetései az 1939–1949.

Az USA tőkebefektetései

Megnevezés	1939	1945	1947	1949
	millió dollár			
Magántőkebefektetések	12 445	14 500	16 700	19 285
Állami tőkebefektetések	35	2 170	12 100	13 531
Összesen	12 480	16 760	28 800	32 816

Forrás: Balance of Payments Yearbook 1938–1946–1947, Washington, 1949, 362. old. és L'Economiste Européen, 1950. július 23., 57. old.

A második világháború után az állam növekvő szerepe a külföldi tőkebefektetések területén is mind erősebbé vált. A polgári állam, mint a burzsoázia erőszakszervezete, extraprofit szerzése céljából államhitel segítségével — tehát az amerikai adófizetők terhére — gyarmatosítja a függő helyzetbe hozott országokat. 1939-ben az ilyenfajta tőkebefektetések 30 millió dollárt tettek ki, 1949-ben pedig már 13,5 milliárd dollárt. Megjegyzendő, ebben a csoportosításban nem szerepelnek az ú. n. „segélyek“, amilyen pl. a „Marshall-segély“, amely az államilag irányított tőkeexportnak egy másik formája.

Az amerikai monopoltőke magánbefektetéseit illetően a „Survey of Current Business“ közöl adatokat. A folyóirat csak az ú. n. „közvetlen“ magántőkebefektetésekkel foglalkozik, amelyek az összes magántőkebefektetéseknek 1949-ben kb. 65 százalékát teszik ki. Ezek az ú. n. „közvetlen“ magántőkebefektetések új vállalatok, fiókvállalatok, leányvállalatok alapításából állanak.

Az amerikai monopoltőke hatalmi pozíciójának megerősítése szempontjából a tőkebefektetés e formája sokkal hathatósabb fegyver, mintha csupán részvények megszerzése útján venne részt a befektetéseken.

A háborúelőtti évekhez viszonyítva legnagyobb az emelkedés az ázsiai és afrikai országokban eszközölt befektetéseknél, ahol a befektetések volumene majdnem a háromszorosára, továbbá a Marshall-országok gyarmataiban, ahol a kétszeresére emelkedett. Ezek az országok a háború előtt Anglia érdekszférájába tartoztak, a háború óta azonban az USA tőkebehatolása mind erősebbé válik. A tőkebefektetések nagysága szempontjából a latinamerikai országok állnak első helyen. Ezekben az országokban az USA gazdasági és politikai befolyása, me'y a háború előtt is jelentős volt, a háborúutáni években tovább erősödött, a tőkebefektetések volumene a háború előtthöz viszonyítva majdnem megkétszereződött.

A külföldi „közvetlen“ magántőkebefektetések alakulása*

Megnevezés	1940	1949	% -os növekedés
	millió dollár		
Kanada	2100	3400	61,9
Latinamerikai országok	2500	4800	92,0
Marshall-országok	1600	2100	31,3
Marshall-országok gyarmatai	300	600	100,0
Egyéb európai országok	300	300	—
Egyéb (Ázsia, Afrika)	500	1300	160,0
Összesen	7300	12500	71,2

* Records & Statistics, London, 1951. feb-ruár 24., 134. old. adatai alapján számítva.

A „közvetlen“ magántőkebefektetések gazdasági ágak szerinti megoszlása azt mutatja, hogy az amerikai monopóliumok érdeklődése a természeti kincsek — így az olaj- és bányászati termékek — kiaknázása iránt állandóan fokozódik,

vagyis általában az amerikai üzletemberek nagyobb érdeklődést tanúsítanak a nyersanyagtermelés, mint a feldolgozó ipar iránt. Ez természetes, mert hiszen a gyarmatosított országok piacát saját kész-áruik számára igyekeznek biztosítani.

A „közvetlen“ magántőkebefektetések megoszlása gazdasági ágak szerint (%-ban)*

Év	Olaj, bányászat és kohászat	Ipar	Mezőgazdaság	Kereskedelem	Köz-művek	Egyéb	Összesen
1945	31,1	31,9	6,2	8,0	16,2	6,6	100,0
1947	34,7	31,8	5,9	8,2	12,7	6,7	100,0
1949	39,1	31,2	5,1	7,9	10,5	6,2	100,0

* Survey of Current Business, Washington, 1951. január, 22. old. adatai alapján számítva.

A gyáripari beruházások terén első helyen Kanada áll. Kanada jóllehet Anglia dominiuma gazdasági és politikai szempontból mindinkább az USA befolyása alá kerül.

A kőolajberuházások legnagyobb része a latinamerikai országokra esik. 1949-ben ezek az országok az USA által eszközölt összes kőolajberuházások 46,4 százalékában részesedtek, a gazdag venezuelai kőolajforrások az USA monopol-tőke kezén vannak. Az itt szerzett extraprofit nagyságára jelemező — írja a Pravda — hogy Rockefeller venezuelai vállalatai évi 10 000 dollár hasznot húznak minden egyes munkásból. Állandóan emelkedik a közelkeleti olajberuházások összege.

1950 első kilenc hónapjára vonatkozó ideiglenes adatok szerint 1949 azonos időszakához viszonyítva a „közvetlen“ tőkebefektetések 15 százalékkal csökkentek. Ennek magyarázata abban keresendő, hogy a feszült nemzetközi politi-

kai helyzetre való tekintettel a magántőke húzódozik a kockázatosnak tetsző külföldi befektetésektől, akkor, amikor a háborús konjunktúra következtében a hazai befektetések is busás profitot biztosítanak.

Az USA külföldi befektetéseinek jóvedelmességét bizonyítják az USA fizetési mérlegének adatai, amelyek szerint az USA külföldi befektetéseiből származó tiszta jóvedelem 1947-től 1949 végéig 22 százalékkal emelkedett.

Ezzel szemben Anglia fizetési mérlegének adatai azt mutatják, hogy a külföldi tőkebefektetésekből származó jóvedelem 1948-ban a háborúelőttinek csupán 37%-a és 1949-ben 1948-hoz viszonyítva további 14%-kal csökkent.

Az Angol Bank 1950-es évvégi kimutatásából kitűnik, hogy az angol külföldi tőkebefektetések az 1938 évi 3,545 millió fontsterlingről 1948 végére 1960 millió fontsterlingre csökkentek. A csökkenés tehát 10 év alatt 45 százalék.

Angol tőkebefektetések alakulása egyes fontosabb országokban

Országok	1938	1948	% -os csökkenés
	millió font		
Ausztrália	520	397	24
Dél-Afrika	199	127	36
Argentína	368	51	86
Brazília	164	82	50
Kanada	420	162	61
Ujzéland	134	66	51
India és Pakisztán	388	69	82

Forrás: Problèmes économiques, Párizs, 1950, 149. sz., 22. old.

Az argentinai brit tőkebefektetés a háborúelőttinek 14 százaléka, a braziliai 50 százaléka, a kanadai 39 százaléka, ugyanakkor az USA tőkebefektetései ezeken a területeken — mint azt a fenti

adatok bizonyítják — jelentősen megnövekedtek.

A piacokért folytatott harcban Anglia átengedi az USA-nak a vezető szerepet.

SPANYOLORSZÁG

Gazdasági helyzet

Franco 12 év óta tartó fasiszta uralma Spanyolországot a teljes gazdasági csődbe juttatta, a dolgozók nyomora óriási méreteket ölt.

Az amerikai imperialisták háborús céljaik keresztülvitele érdekében szövetkeztek a Franco-rendszerrel és azt mind politikailag, mind gazdaságilag támogatják. 1950 augusztusában 62,5 millió dollárt kölcsönt szavaztak meg Franco részére, és 1951. év elején ismét 300 millió dollár kölcsönt helyeztek kilá-

tásba. Ezeknek a kölcsönöknek célja a hadifontosságú támaszpontok kiépítése, továbbá a stratégiaileg fontos nyersanyagok kitermelése. Spanyolország ugyanis gazdag higany-, pirit-, ólom- és mangánérclelőhelyekkel rendelkezik.

Az ipari termelés ma csupán 40 százalékat teszi a háborúelőttinek. A stratégiaileg fontos fémek bányászata kivételével a legfontosabb iparágak termelése csökken.

Ipari termelés*

Megnevezés	Egység	1948 havi átlag	1949		1950
			havi termelés		
Elektromos áram	Millió kWó	509	Október		
			479		470
Pamutfonal	Ezer tonna	5,43	Havi átlag		
			4,96		4,83**
Gyapjúfonal	Ezer tonna	1,14	Január		
			0,85		0,73

* Monthly Bulletin of Statistics, Lake Success, 1951, 3. sz. adatai alapján számítva.

** 9 hónap átlaga.

Súlyos problémát jelent a szénhiány, ami befolyásolja a kohászat, a gázgyártás, az áramtermelés alakulását. Az áramhiány 1949—1950. év folyamán katasztrófális méreteket öltött. A szénhiányon kívül az áramfejlesztő beren-

dezések elavultsága és a nagy szárazság hozzájárult az áramellátás válságának kimélyüléséhez. A vizierő útján nyert áramfejlesztés teljesítőképessége 4 614 000 kWó. 1950. szeptember 30-án a tárolómedencék csupán 16 százalékat tartal-

mázták kapacitásuknak, a villamos-energiatelepek teljesítőképessége pedig csak 12 százalékban volt kihasználva. Ennek következtében szigorú áramkorlátozásokat léptettek életbe, a legnagyobb ipari centrumok hetenként csak négy napon át dolgozhattak.

A spanyol nép 54 százaléka mezőgazdaságból él. A spanyol gazdaság alapjának tekinthető mezőgazdaság színvonalára jellemző, hogy a mezőgazdasági termelés a lakosság még annyira szerény élelmezési szükségleteit sem fedezi, és a

jellegzetesen mezőgazdasági ország élelmiszerbehozatalra szorul. A föld a nagybirtokosok és az egyház kezén van. A 17 037 nagybirtokosnak legalább kétszer annyi földje van, mint a 3 439 399 dolgozó parasztnak. Az ország 50 512 000 hektárt kitevő szántóföldterületének 1946-ban csupán 38 százalékát művelték meg. A mezőgazdasági össztermelés indexe az 1900. év színvonalára esett, bár azóta a népesség száma nagymértékben emelkedett.

Mezőgazdasági termelés*

Terményfajták	1931—1935	1950	Csökkenés %-ban
	millió tonna		
Búza és rozs	4,92	3,29	33,2
Árpa és zab	3,77	2,83	25,0
Burgonya	4,95	3,13	36,6
Cukorrépa	0,31	0,16	48,4

* Economic Bulletin for Europe, Genf, 1951, 15. old. adatai alapján számítva.

A kenyérfejadag napi 150 gramm, a cukoré pedig havi 200 gramm, ez Európa legínségesebb élelmiszerfejadagja. A feketepiacon az árak állandóan emelkednek; még a hivatalos statisztikák szerint is a fogyasztási cikkek nagykereskedelmi ára 1949 novembertől 1950 decemberig 30 százalékkal, a termelési eszközök nagykereskedelmi ára pedig 45 százalékkal emelkedett. Hivatalos adatok szerint ugyanakkor a létfenntartási költségek csak 11 százalékkal emelkedtek, nominálbérindexet pedig egyáltalán nem közölnek.

Ténylegesen az ipari munkásság reálbére az 1936. évinek csak 22,6 százaléka.¹ Egy madridi szakmunkás napi keresete kb. 28 pezeta, a spanyol munkások túlnyomó többségének napi keresete azonban csak 10—15 pezeta körül mozog. Ezzel szemben a feketepiacon a kenyér kilója 12 pezetába, egy tucat tojás 31 pezetába kerül, tehát egy munkás napi keresetéből alig tud egy kiló kenyeret, néhány darab tojást vásárolni.

Amint az Österreichische Volksstimme közli, egy négytagú család létminimuma a következő:

Lakbér (egy szoba)	175 pezeta
Élelmiszerfejadagok (olaj, cukor, kenyér)	114 „
30 kg kenyér (feketepiacon)	372 „
4 liter olaj (feketepiacon) ..	88 „
2 kg cukor (feketepiacon) ..	48 „
16 db. tojás (feketepiacon) ..	42 „

Összesen

Összesen 839 pezeta

Forrás: Österreichische Volksstimme, Bécs, 1950. december 31., 10. old.

Ugyanakkor a legjobban fizetett szakmunkás havi átlagkeresete alig éri el a 800 pezetát, a többi munkás átlagos keresete azonban jóval 500—600 pezeta alatt van.

A munkanélküliség a hivatalos adatok szerint 1950 első tizenegy hónapjában 12 százalékkal emelkedett. A 3 677 000 mezőgazdasági dolgozó közül csak 561 000 az állandóan foglalkoztatottak száma.

A dolgozó tömegek ellenállása a Franco-kormányval szemben a nagy terror ellenére, állandóan fokozódik. 1951. március 12-én Barcelona, a 12 évi Franco-fasizmus történetében páratlan méretű tömegmegmozdulás színhelye volt: 300 000 dolgozó sztrájkolt. Ez a sztrájk a villamosvasúti tarifák emelése elleni harcból indult ki és nagy tömegmegmozdulássá fejlődött, melynek kapcsán a dolgozók béremelést és árszálítást követeltek; tüntettek a Franco-rendszer, valamint az ellen, hogy Spa-

¹ Communist Review, London, 1950 november, 331. old.

nyolcarszázot az amerikai imperialisták elsőfontosságú haditámaszpontukká építé-
sék ki.

Franco költségvetésének 75 százaléka hadikiadás, közoktatásra viszont még 1 százaléknál is jóval kevesebbet irányoz elő. A fasiszta rendszer 12 éve alatt az analfabéták száma 25 százalékkal, sőt egyes vidékeken 45 százalékkal emelkedett.

A külkereskedelmi forgalom alakulása is bizonyítéka annak, hogy az USA monopoltőkései „támogatás” ellenében az

ország természeti kincseit saját maguk számára hasznosítják. 1950 első kilenc hónapjában az USA-ba irányuló kivitel az összkivitel 14,3 százalékát tette ki az 1949. évi 7,4 százalékkal szemben. Dél-Amerika részesedése az 1949. évi 13,7 százalékról 10,1 százalékra csökkent. A fő exportcikkek a színesfémek — így elsősorban a higany és az ólom —, továbbá olivaolaj és parafa. Spanyolország Nyugat-Németországba nagymennyiségű vasércet szállít.

„A Szovjetunió és a népi demokratikus országok gazdasági együttműködésének formái és módszerei”

címmel M. Paromov nagyjelentőségű átfogó tanulmányát közli a

MAGYAR-SZOVJET KÖZGAZDASÁGI SZEMLE

most megjelent száma.

A gazdag tartalomból:

Szalai Béla: A szocializmus építésének meggyorsítása hazánkban

A. G. Zverjev: A Szovjetunió 1951. évi költségvetése

Fehér Lajos: Termelőszövetkezeti mozgalmunk fejlődése az 1950—1951-es évben

Ajtai Miklós: Ötéves iparosítási tervünk munkaerő- és szakkáderekérdései

Matolesi János: A Szovjetunió kolhozairól

Keszthelyi Máté: Árleszállítás a Szovjetunióban, áremelkedés a kapitalista országokban

N. Szergejeva: A Marshall-terv dicstelen vége

Megrendelhető: a Magyar-Szovjet Közgazdasági Szemle kiadóhivatalában (V, Kossuth Lajos-tér 13—15. Tel.: 114—615.)

STATISZTIKAI HÍRADÓ

Kitüntetések

a statisztika terén végzett munkáért

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a statisztika megszervezésében végzett kiváló munkájuk elismeréséül:

Pikler Györgynek, a Központi Statisztikai Hivatal elnökének, a Magyar Népköztársasági Érdemrend IV. fokozatát;

Mód Aladárnénak, a Mezőgazdasági statisztikai főosztály vezetőjének, *dr. Zala Júliának*, a Közgazdasági főosztály vezetőjének, *Lukács Ottónak*, az Iparstatisztikai főosztály vezetőjének, a Magyar Népköztársasági Érdemrend V. fokozatát;

Dr. Rotter Zoltánnak, a Népesedésszisztiikai főosztály vezetőjének, *Rédei Jenőnek*, a Szerkesztési, Tájékoztatási és Oktatási főosztály vezetőjének, a Magyar Népköztársasági Érdemrend arany fokozatát;

Pesti Lajosnak, a Gépi Feldolgozási osztály vezetőjének, *dr. Thirring Lajosnak*, a Népszámlálási osztály vezetőjének, *Kubinyi Lászlónak*, a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium statisztikai csoportja vezetőjének, *Tóth Tibornak* a Kohó- és Gépipari Minisztérium statisztikai csoportja vezetőjének, a Magyar Népköztársasági Érdemrend ezüst fokozatát;

Balogh Irmánnak, a Háztartáshisztiikai csoport vezetőjének, *Grosz Editnek*, a Gépi Feldolgozási osztály csoportvezetőjének, *Téglás Sándornénak*, a Tájékoztatói főosztály segédelőadójának és *Kardován Vilmosnak*, a Hungária Vegyiművek statisztikusának a Magyar Népköztársasági Érdemrend bronz fokozatát adományozta.

A Központi Statisztikai Hivatal első káderképző-iskolája

Április elején fejeződött be a Központi Statisztikai Hivatal első káderképző-iskolája. Az iskola 1950 szeptemberében indult azzal a céllal, hogy a Hivatalnak és a minisztériumoknak, a vállalatoknak és a szocialista statisztika elméletében és módszereiben jártas, a statisztika osztályharcos feladatait ismerő kádereket neveljen.

Az iskola 67 hallgatót részesített oktatásban. Az iskolán három szak: ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi tagozat működött.

Az iskola tananyaga marxizmus-leninizmust, politikai gazdaságtant, a szocialista statisztika elméletét-módszer-tanát, szakstatisztikát, számtant és számvitelt ölelt fel.

Az iskolát befejező vizsga jelentős eredményről tett bizonyosságot.

A Hivatal május közepén indítandó második iskolájánál felhasználja az első hathónapos káderképző-iskola tapasztalatait. Alapvetően a Hivatal oktatási osztálya a következő szempontokat kívánja érvényesíteni:

1. az iskolának a marxizmus-leninizmus tanításán keresztül még jobban tudatosítani kell a statisztikának, mint osztály- és párttudománynak, az osztályharc eszközeinek harci feladatait.

2. A politikai gazdaságtan anyagában elsősorban a szocializmus politikai gazdaságtanának kell szerepelnie.

3. A szocialista statisztika elméletét és módszereit jobban kell alkalmazni és összegegyeztetni a szakstatisztikai anyaggal.

4. A számvitel-oktatásnak nagyobb súllyal kell szerepelnie, mint eddig, s különösen jól meg kell világítani a könyvelés és a statisztika kapcsolatait.

5. A számtan-oktatás az eddig egységes színvonalú tanítástól eltérően a hallgatók felkészültségének megfelelő, haladó és kezdő csoportban kell végezni.

A Központi Statisztikai Hivatal első káderképző-iskolájának tapasztalatai alapul szolgálnak a következő iskolák jó szervezéséhez és lehetőséget nyújtanak a statisztikai oktatás eredményességének fokozásához.

A könnyűipari statisztika decentralizálása

A Népgazdasági Tanács 21/2/1951. N. T. sz. alatt határozatot hozott a statisztikai adatszolgáltatási rendszer decentralizálására, melyet népgazdaságunk fejlődése tett szükségessé.

A Központi Statisztikai Hivatal Ipari főosztályán az adatgyűjtés a legteljesebb centralizmus elvén épült fel. A szakminisztériumok alá tartozó legkisebb iparvállalatok anyaga is minden előzetes revízió, feldolgozás, összesítés nélkül, közvetlenül került a Központi Statisztikai Hivatalhoz. Ez a szervezeti felépítés eddig helyes volt, mert csak így lehetett biztosítani a statisztika egységes rendszerbe foglalását.

A statisztikai munka színvonalának emelkedése elérte azonban azt a pontot, ahonnan a decentralizálást meg lehet valósítani és ezáltal további gyorsütemű fejlődés válhat lehetségessé. A decentralizálás fokozottabb mértékben teszi lehetővé annak az alapelvnek érvényesülését, hogy a statisztika az operatív irányítás eszközüvé váljék. Ugyanazok a szervek kezelik, ellenőrzik a statisztikai kimutatásokat, az egyes minisztériumokban, amelyek a vállalatok operatív irányításában is résztvesznek.

A decentralizálás után a szakminisztériumok statisztikai részlegei (osztályok, csoportok) revidiálják, összesítik, elemzik a felügyeletük alá tartozó vállalatok

statisztikai anyagát. Az összesítések anyagát megfelelő csoportosításban továbbítják a Központi Statisztikai Hivatalhoz, ahol népgazdasági szinten történik meg a végső összesítés. Tehát a decentralizálás után az egyes minisztériumok területéről nem a Központi Statisztikai Hivatal teljesít adatszolgáltatást a minisztériumok felé, mint ahogy az eddig történt, hanem a minisztériumok teljesítenek adatszolgáltatást a Központi Statisztikai Hivatal felé.

A statisztikai rendszer irányítója és felelőse a Központi Statisztikai Hivatal. Így irányítania és ellenőriznie kell a minisztériumokban és ezen keresztül az iparvállalatoknál folyó statisztikai munkát. A számadatok birtokában ki kell értékelni a népgazdaság egészét.

Az egységes statisztikai rendszer kiépítése mellett fel kell számolni a párhuzamos és felesleges adatkéréseket. Meg kell szilárdítani a statisztikai fegyelmet, teljesmértékű érvényesülést kell szerezni a Népgazdasági Tanács előírásainak.

Az iparstatisztika decentralizációja április hó folyamán megkezdődött. Elsőnek a Könnyűipari Minisztérium került sorra. A könnyűipari statisztika decentralizálása az alábbi alapelvek szerint történt. Ezeket az alapelveket a Könnyűipari Minisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal közös kollégiuma fogadta el.

Általános szempontok a könnyűipari statisztika decentralizálásához

1. A decentralizálás eredményeképpen átveendő munkát részben a Minisztérium termelési főosztályain megszervezendő statisztikai csoportok, részben a Tervfőosztály keretében felállítandó statisztikai osztály fogja ellátni. Alapvető feladat annak megállapítása, hogy az országosan kiépített statisztikák közül melyek fognak az új statisztikai szervezet munkakörébe tartozni és melyek azok, amelyeket valamelyik általános főosztály irányításával a termelési főosztályok megfelelő funkcionális osztályai fognak végezni.

Abból az elvből kell kiindulni, hogy mindazokat a statisztikai jelentéseket, melyek a vállalatok folyamatos gazdasági tevékenységét tükrözik, egy-egy fő-

osztályon belül egy helyen kell kezelni és feldolgozni. A statisztikai osztályhoz (csoporthoz) tartoznak tehát azok a statisztikák, amelyek egységes kerek képet nyújtanak egy-egy iparág munkájáról. Idetartoznak a termelési, munkaügyi és az önköltség-statisztika, a műszaki-gazdasági mutatószámok statisztikája és a munkaverseny-statisztika.

Az anyagstatisztikát, tekintettel arra, hogy szorosan összefügg az anyaggazdálkodási előadók készletgazdálkodási tevékenységével, az anyaggazdálkodási osztályokon, illetve főosztálynál kell megtartani.

A beruházási statisztikát is meg kell hagyni a beruházási osztályon, illetve beruházási felelősöknél, mivel feladatuk

túlnyomó része a nyilvántartás és ellenőrzés tevékenységéből áll, amihez szorosan hozzátartozik a beruházási statisztika is.

Az önköltség-statisztikát jelenleg a pénzügyi osztályok dolgozzák fel. Helytelen lenne, ha az átszervezési munkákkal egyidőben kerülne át az önköltségstatisztika a pénzügyi osztályról, mert az eddigi eredményeket (határidő, minőség) veszélyeztetné. Az önköltségstatisztika átvételére a Tervfőosztály elkészíti a megfelelő ütemtervet és mindaddig, míg az átvétel meg nem történik, a pénzügyi osztályok kötelesek a statisztikát feldolgozni.

2. A Központi Statisztikai Hivatal a decentralizálás után a vállalati adatok feldolgozásával nem foglalkozik, a Központi Statisztikai Hivatal felé történő statisztikai adatszolgáltatás pontosságáért és megbízhatóságáért minisztériumi szintig a miniszter felelős. *A gyáripari statisztikának a minisztérium statisztikai munkájában tehát központi helyet kell elfoglalnia.*

A decentralizálással összefüggésben kiépítendő szervezet felállításánál mindamellelt további munkákat is figyelembe kell venni.

A minisztériumban az országos gyáripari statisztika mellett viszonylag nagyszámú egyéb jelentés is van használatban (havi, dekad-, napi jelentés). Ezeket a Központi Statisztikai Hivatal a Könyvüipari Minisztériummal együttesen felülvizsgálja és a feleslegeseket, párhuzamosokat leépíti.

A gyáripari statisztika átvételének feladatai

A Statisztikai Hivatal rendszeres (havi) feldolgozásai a következő munkákra terjednek ki: a beérkező kérdőívek revíziója, az adatok gépi úton való összesítése, idősorok képzése, viszonyszámok, indexek számítása, statisztikai elemzés és a tájékoztató közlemények elkészítése.

1. *A kérdőívek revízióját* eddig a Statisztikai Hivatal és a termelési főosztályok statisztikusai részben párhuzamosan végezték; a kérdőíveket, illetve módosításokat legegyeztetették.

A kérdőívenlőrzés és a gépi feldolgozásra való előkészítés egységes szempontjainak megismerésére a termelési főosztályok statisztikusai március hó 8-a óta bekapcsolódtak a Statisztikai Hivatal könnyüipari osztályának munkájába.

A feladatoknak egy további fontos csoportját jelentik a vállalatoknál végzendő statisztikai szervezési és ellenőrzési munkák.

3. A decentralizálás eredményeképpen a statisztika piramisszerűen fog felépülni: a vállalatoktól a Statisztikai Hivatalig a felügyeleti szerveken keresztül futnak össze az adatok. Minden szerv az alája tartozó szervek adatait összesíti és elemzi. Ez a felépítés azonban semmiképpen sem járhat a gépi feldolgozás háttérbeszorításával. A Népgazdasági Tanács előírja, hogy a gépi feldolgozást a decentralizálás mellett is változatlanul alkalmazni kell. *A statisztikai feldolgozások menetét és ügyrendjét tehát úgy kell kidolgozni, hogy a gépi feldolgozás előnyei a jövőben is teljes mértékben kihasználhatók legyenek.*

4. A fenti három pontban említett feladatok elvégzésére, a szervezeti átalakítás során statisztikai osztályt kell létesíteni a Tervfőosztály keretében, a termelési főosztályokon pedig a statisztikai előadók helyébe statisztikai csoportokat kell felállítani. *Az új statisztikai szervezet kiépítésénél figyelembe kell venni valamennyi elvégzendő statisztikai feladatot.* Ennek megfelelően, bár a statisztikai rendszer egységes, az előterjesztés az elvégzendő feladatokat két részben tárgyalja: a Központi Statisztikai Hivaltól a decentralizálással átvett feladatok, és a minisztériumnak mind operatív szervnek működéséhez kapcsolódó már meglévő, vagy kialakítandó munkák.

2. A gépi feldolgozásra előkészített kérdőíveket a termelési főosztályok a statisztikai osztályon keresztül a jövőben is *(a Statisztikai Hivatal gépi osztályán)* összesítik. Technikai szempontból átmenetileg a központoknál a hozzájuk tartozó vállalatok adatait kézzel is összesíteni kell. Egy további lépésként kell majd elérni, hogy a kézi összesítés a központoknál is feleslegessé váljék.

3. Az iparági és a nagyobb vállalatok adatait és a folyamatos elemzéshez szükséges mutatószámokat nyilvántartásszerűen rögzítette a Központi Statisztikai Hivatal, ezt a minisztériumnak tovább kell folytatnia.

4. A gépi feldolgozás által szolgáltatott anyagot operatív célokra használhatóvá

kell tenni, mert az ú. n. gépi feldolgozási táblák ilyen célra nem alkalmasak. A gépi feldolgozási táblák nyersanyagából kell készíteni a végleges feldolgozókat. A *tájékoztatóknak* három igényt kell kielégíteniök és ennek megfelelően háromféle formában készülnék.

A *Statisztikai Hivatal* részére szolgáltatni kell az országos összesítés könnyűipari anyagát. Ebben a tekintetben a Központi Statisztikai Hivatal adja meg az országos feldolgozás igényeit és határidőt.

A feldolgozás második változata a *minisztérium vezetőinek tájékoztatását* szolgálja. A statisztikai osztály készíti iparági szinten. Ennek a feldolgozásnak részletesebbnek kell lennie az országos összesítésnél. Iparágon belül szakmai szempontból további bontásokat tartalmaz.

A harmadik séma a *termelési főosztályok adataival foglalkozik*, de ezekkel a legrészletesebben, vállalati szinten. Az egyes termelési főosztályok statisztikai csoportjai készítik a főosztályok vezetői

részére. Teljes mértékben alkalmazkodik az egyes főosztályok szakmai szempontjaihoz.

A Nép gazdasági Tanács határozata értelmében a minisztérium vagy annak egyes szervei saját munkájuk eredményéről külső szervek részére jelentéseket csak a Központi Statisztikai Hivatal elnökével egyetértésben adhatnak ki. Csak ilyen módon biztosítható az adatok egyértelműsége.

A minisztériumi tájékoztató elkészítése a statisztikai osztály feladata, míg a termelési főosztályok belső feldolgozásait maguk a termelési főosztályok végzik.

5. A *fenti munkák átvétele fokozatosan történik meg*, főosztályonként. Az 1. pont alatt ismertetett revíziós és előkészítő munkák átvételének főosztályonkénti sorrendjét annak alapján kell megállapítani, hogy az átvétel zavartalansága mellett a Központi Statisztikai Hivatal párhuzamos munkáját addig kell fenntartani, amíg a minisztériumi zökkenőmentes munka biztosítva látszik.

Feladatok a statisztikai munka színvonalának emelésére

1. A jelenlegi gyáripari statisztika változatlanul tartása mellett a *könnyűipari statisztika egységes rendszerét kell kiépíteni*, melybe szervesen beletartoznak — mint a gyáripari statisztika kiegészítése — a főosztályokon már meglévő és a szükségletnek megfelelően ezután kialakítandó statisztikai jelentések.

2. A jól kifejlesztett jelentésrendszer a minisztérium valamennyi szervét ellátja a szükséges statisztikai adatokkal. Ezzel egyidejűleg fokozott erővel *fel kell számolni a felesleges és párhuzamos adatkéréseket*. Meg kell szilárdítani a statisztikai fegyelmet, hogy teljes mértékben érvényesüljenek a Nép gazdasági Tanács előírásai. A termelési főosztályoknál és a vállalatoknál ellenőrizni kell az idevonatkozó rendelkezések végrehajtását.

3. A havi és dekádjelentések mellett megszervezésre vár egyes iparágakban a *napi jelentések rendszere*. A napi jelentéseket annak a szempontnak alapján kell elbírálni, hogy ne gyűjtsünk több adatot, mint amennyit operatív célokra használni lehet. Ezzel kapcsolatban meg kell vizsgálni a normatív rendszer bevezetésének kérdését is.

4. Az eddig felsorolt jelentésfajták mindegyikénél meg kell határozni azt az utat és módot, ahogy a vállalatoktól érkező adatok a termelési főosztályokon keresztül a minisztérium vezetőihez eljutnak.

5. Az iparágakról és a döntő vállalatokról *törzslap* formájában idősoros nyilvántartást kell kiépíteni.

A *vállalatoknál* hasonlóképpen be kell vezetni a *törzslap-rendszert* vállalati szinten. Ezeket össze kell egyeztetni a Központi Statisztikai Hivatal már rendszeresített munkalapjaival.

6. Fokozottan rá kell térni a *grafikonok* alkalmazására. A minisztérium vezetői részére küldött jelentéseknek bő és jól szerkesztett grafikonokat kell tartalmazniuk.

7. A fenti adatok végrehajtása a Statisztikai osztály és a termelési főosztályok feladata. A Statisztikai osztály feladata az is, hogy a Statisztikai Hivatal legfőbb irányítása alapján a *termelési főosztályok statisztikusait megfelelően irányítsa*. Ennek érdekében megfelelő időközönként (kb. havonként) rendszeres megbeszéléseket kell tartani a termelési főosztályok statisztikusaival és állandó, szoros kapcsolatot kell velük fenntartani.

8. A Központi Statisztikai Hivatal és a minisztérium statisztikai munkájának szoros összhangja érdekében a minisztérium Statisztikai osztálya a termelési főosztályokkal tartott értekezletekre meghívja a Statisztikai Hivatal könnyűipari osztályát. Hasonlóképpen a Statisztikai Hivatal Iparstatisztikai főosztályának kollégiumán résztvesz a minisztérium Statisztikai osztályának vezetője is.

9. A minisztérium Statisztikai osztályának és a termelési főosztályok statisztikai csoportjainak el kell látniuk a vállalatoknál azokat a statisztikai szervezési és ellenőrzési feladatokat, melyek a Központi

Statisztikai Hivatal irányítása mellett reájuk hárulnak.

10. A Népgazdasági Tanács intézkedett a statisztikusok kötelező vizsgájáról. A vállalati statisztikusok vizsgálója folyamatban van. A továbbiakban a (vállalati és minisztériumi) statisztikusok képzését tovább kell fejleszteni. Az általános iparstatisztikusok képzésén kívül magasabb fokú szakmai képzést is kell megszervezni. A vizsga letételét magasabb fizetési kategóriával kell összekötni. E tekintetben az illetékes szervekkel érintkezésbe kell lépni.

Az 1951 I. negyedévi gyáripari statisztika

Az első negyedévi gyáripari kérdőívek nagyrészt olyan adatokat tartalmaznak, melyeket a havi kérdőíveken nem kért be a hivatal, miután egyhónapos időszakra azok nem mérhetőek és nem is mutatnak tiszta képet.

Egyes iparágak termelésének és termelési hatékonyságának sarkalatos kérdése a munkaerővándorlás, melynek minél kisebb mértékre való csökkentését célozta a M. T. 1950. év elején megjelent határozata is. Ennek a munkaerővándorlásnak mérésére szolgál az „I. Munkaerő-hullámzás” című tábla, mely a munkások és az összes munkavállalók állományában a negyedév folyamán bekövetkezett létszámmelkedést és létszámcsökkenést mutatja.

A naptári napok, illetve kollektív munkanapok szerint a termelő munkára rendelkezésre álló idő nem használható ki 100%-ig, miután a dolgozók mulasztott munkanapjai a termelő munkából kiesést jelentenek. A „II. Mulasztások” című tábla a mulasztott munkanapokat mulasztási okok szerint méri fel és a belőle készített munkaidő-mérleg tervezési és programozási alapul szolgál.

Ugyancsak az állományváltozásokkal foglalkozik a IV/e tábla is, azonban itt a hangsúly a felvételeken van, tehát azon, hogy a gyáriparba honnan — mezőgazdaságból, kereskedelemből, közlekedésből, iskolákból — kerülnek ki munkavállalók. Felemelt öt éves tervünk 650 000 új munkás munkába állítását igényli a gyáripar számára, s ezeknek a

munkaerőknek beállítása a mezőgazdaság fokozott gépesítése, a kereskedelem és közlekedés jobb megszervezése révén felszabaduló munkaerőből, és az iskolákból folyamatosan kikerülő fiatal erőkből válik lehetségessé. Ötéves tervünk sikeres teljesítésének egyik döntő kérdése tehát az iparnak munkaerővel való ellátása.

Az új munkaerők egy részét munkaerőtoborzás útján kívánjuk biztosítani. A munkaerőtoborzási felhívás kapcsán az egész országban megindult a dolgozóknak az iparba — különösen a bányászatba és építőiparba — való jelentkezése. A toborzás első negyedévi eredményeinek felmérésére szolgál a „Toborzás, felvételek, elbocsátások” című tábla, mely a toborzás útján felvett munkások és összes alkalmazottak nemek szerinti megoszlását is kérdezi.

Munkaügyi vonalon a többi táblák a havi kérdőívekkel azonos rovatokat tartalmaznak. Kérjük tehát a munkások és összes alkalmazottak 1950 IV. negyedévi, 1951 I. negyedévi tervezett és 1951 I. negyedévi tényleges, átlagos állományi létszámát, és összbérelapját, a munkások 1951 I. negyedévében teljesített munkaóráit, valamint fizetett, de le nem dolgozott óráit. A darabbérben dolgozó munkások teljesített munkaóráinak az utalványozott órákhoz való viszonyításából a darabbéres munkások 1951 I. negyedévi átlagos teljesítményszázalékát állapítják meg.

A havi kérdőívek az egyes cikkek termelését csak mennyiségben és változtatlan áron mérik. A negyedévi kérdőívek most folyóáron is megkérdezik a cikkek termelési értékét.

Az árutermelés és vállalati teljes termelés forgalmát mérlegszerű felállításban kérik. Ennél a táblánál a január 1-i nyitókészlet és a negyedévi termelés, valamint egyéb növekedések összegének egyeznie kell a március 31-i zárókészlet, negyedévi értékesítés, saját beruházás és felújítás, valamint az egyéb csökkenések összegével.

Ugyanilyen mérlegszerű elszámolást kell adni a vállalatok vásárolt anyagaira és anyagfelhasználására vonatkozólag is.

Külön táblán mérik az értékesítés megoszlását a külkereskedelem, belkereskedelem — közvetlen értékesítés esetén —, a termelő és fogyasztó szektorok felé is.

A termelékenységek a feldolgozott anyag értékétől független vizsgálatát teszi lehetővé a negyedévi anyagmentes termelési érték megállapítása, miután az anyagérték változása sokszor a termelékenységi dinamika eltorzulását vonja maga után.

A gyáripár első negyedévi kérdőíveiből az ipar fejlődése és tervteljesítése szempontjából igen fontos kérdésekben kívánunk népgazdaságunk vezetőinek tiszta képet adni, rá kívánunk mutatni az elért eredményekre, és fel akarjuk tární a még meglévő — kiküszöbölésre váró — hiányosságainkat is.

A vállalati számvitel továbbfejlesztése (102/5/1951. N. T. sz. rendelet)

A pénzügyminiszternek a vállalati számvitel fejlesztéséről szóló jelentése alapján a Népgazdasági Tanács megállapította, hogy a számvitelt érintő korábbi N. T. határozatot nem hajtották végre teljes egészében. Bevált a forgalmi és termelési könyvelés egyesítése és a belső üzemi statisztika területén is történt fejlődés. Két számviteli ág azonban nem épült még ki: az üzemi statisztika és az operatív számvitel általános rendszere. Nagy mértékben hátráltatja a vállalati számvitel fejlődését az, hogy a dolgozók még nem érzik át kellően a számvitel fontosságát a munka alátámasztásában.

A Népgazdasági Tanács a hibák és hiányosságok kiküszöbölésére, valamint a vállalati számvitel továbbfejlesztésére a következő határozatot hozta:

A számviteli rendszer továbbfejlesztése érdekében:

a) Biztosítani kell, hogy a vállalatok havonként a tárgyhót követő hó 15-éig elkészítsék a könyvviteli zárlatot.

b) A számviteli zárlati határidők biztosítása és lerövidítése érdekében a szakminiszterek szakmáinként gondoskodjanak az utókalkuláció számviteli megszervezéséről.

c) A szakminiszterek dolgozzák ki legkésőbb f. év végéig a belső üzemi sta-

tisztika rendszerét szakmáinként, kezdve a legfontosabb szakmákon. (A belső üzemi statisztika rendszerének kidolgozását a Központi Statisztikai Hivatal irányításával kell végezni.)

A szervezések során gondosan kell ügyelni arra, hogy a bizonylatok rendszere egységes legyen.

A Népgazdasági Tanács felhívja a szakminisztereket, helyezzenek fokozottabb súlyt a vállalatok belső üzemi adatszolgáltatásának hatékonyabb megszervezésére.

Ennek érdekében:

a) A vállalati dolgozók körében tudatosítani kell a belső üzemi adatszolgáltatás rendkívüli fontosságát a vállalat munkája szempontjából.

b) A vállalati igazgatók körében tudatosítani kell a vállalati számvitel fontosságát a vezetés alátámasztása szempontjából. Igen fontos, hogy az igazgatók is elsajátítsák a számvitel alapvető elemeit.

c) Elő kell mozdítani, hogy a vállalatok műszaki alkalmazottai is megismerkedjenek az alapvető számviteli tudnivalókkal és megtanulják azok hasznosítását munkájukban.

d) A számviteli dolgozók más munkakörbe való helyezését lehetőleg kerülni kell.

e) A miniszterek szervezzék meg egyes szakmákon belül a számviteli tapasztalat-cserét.

f) A pénzügyminiszter kísérje figyelemmel az új számviteli rendszer gyakorlati alkalmazását a vállalatoknál, s tapasztalatait közölje az illetékes szaktárcákkal.

A számvittel hivatásszerűen foglalkozók körének szélesítése érdekében a jelenlegi magasabb képzéshez kötött könyvelői munkakörök mellett segéd-könyvelői munkakört is kell rendszeresíteni. Azokat, akik a segédkönyvelői vizsgát letették, magasabb bérkategóriába kell sorolni.

A számviteli dolgozók képzésének és továbbképzésének fejlesztése, valamint a számviteli továbbképzésnek a munkaerő-gazdálkodási követelményekhez való alkalmazása érdekében:

a) A számviteli oktatást népgazdasági áganként, az iparon belül pedig iparágan-ként kell szakosítani.

b) A szakiskolákon és a szakközépiskolákon a szakosított számvitel tanítását kell bevezetni.

c) Brosúrákat kell kiadni a legegyszerűbb számviteli szakismeretek elsajátítása érdekében.

d) A pénzügyminiszter vizsgálja felül a magasabbfokú számviteli vizsgák anyagát és csökkentse mai túlerheltségét.

A számviteli képzés megszervezésénél tekintettel kell lenni az egyes népgazdasági ágak fejlesztése következtében növekvő igényekre. Ezért különös gondot kell fordítani a mezőgazdasági üzemek és a tszcs-k könyvelőinek képzésére, szem előtt tartva, hogy a tszcs-k részére főleg tszcs-tagokból, vagy azok családjaiból kell a képzésre kerülő könyvelőket kiválasztani.

A pénzügyminiszter a Számviteli Képesítő Bizottsággal és az O. Sz. B.-vel egyetemben a számviteli oktatás egységes tervét 2 hónapon belül dolgozza ki és terjessze a Népgazdasági Tanács elé.

IRODALOM

FOLYÓIRATSZEMLE*

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

STATISZTIKA

Elmélet, módszertan, történet, szervezet

A statisztika és az építési költségek csökkenése a Szovjetunióban. 1—4. old. (Stat. Praxis. 1951/1.)
Az elméleti statisztika új programja a szovjet statisztikai szakiskolákban. 9—10. old. (Stat. Praxis. 1951/1.)

Limnyik, Ju. V.—Bojev, G. P.: A valószínűség elmélete. 24—26. old. (Szovjetszkaja knyiga. 1951/1.)

Politika és statisztika. 10—11. old. (Stat. Praxis. 1951/1.)

Kereskedelem

Szita J.: Külkereskedelmünk helyzete és feladatai. 56—63. old. (Magyar-szovjet közgazd. szemle. 1951/1.)

POLITIKAI IRODALOM

A nyomdai munkás helyzete az Amerikai Egyesült Államokban. 13. old. (Papír és nyomda-technika. 1951/2.)

Bagljkov, B.: A Bolsevik Párt tizedik kongresszusa. 14—22. old. (Bolsevik. 1951/4.)

Bogacssevszkij, M.: A háború és a fegyverkezési verseny az amerikai imperialisták legjövédelmesebb cikkei. 68—83. old. (Voproszi ekonomiki. 1950/12.)

Cserkaszov, V. I.: Sztálin elvtárs a szociáldemokrácia felbomlásáról és széthullásáról. 79—91. old. (Vesztnyik Moszkovszkovo Univerzityeta. 1950/11.)

Danyilevics, M.: A latin-amerikai országok parasztságának harca az imperialista iga és a feudális reakció ellen. 51—68. old. (Voproszi ekonomiki. 1950/12.)

Falber, R.: Demokratikus centralizmus. 17—22. old. (Communist Review. 1951/1.)

Gáspár L.: Szocialista takarékoság anyaggal, erővel, idővel. 67—76. old. (Természet és technika. 1951/2.)

Háy L.: A tőkés országok a házigazdálkodás útján. 154—166. old. (Társ. szemle. 1951/2.)

Kondratyjev, P. P.: Hogyan teplezi le I. V. Sztálin a mai burzsoá ideológia reakciói, ember-telen lényegét. 91—103. old. (Vesztnyik Moszkovszkovo Univerzityeta. 1950/11.)

Kovacs P.: A munkás-paraszt szövetség kérdéséhez. 105—117. old. (Társ. szemle. 1951/2.)

Mao Ce-Tung: A gyakorlatról. 130—142. old. (Társ. szemle. 1951/2.)

Sabad, B. A.: Az USA faszállódása. 38—46. old. (Szovjetszkoje goszdarsztvo i pravo. 1951/1.)

* Ebben a rovatban a Központi Statisztikai Hivatal könyvtára által beszerzett legfrissebb folyóiratszámok jelentősebb cikkeit soroljuk fel szakszerinti csoportosításban. A külföldi cikkek címzeit magyar fordításban adjuk.

Viszkov, Sz.: A népek békéért vívott harcának új szakasza. 3—21. old. (Voproszi ekonomiki. 1950/12.)

POLITIKAI GAZDASÁGTAN

Elmélet, leírás, történet, szervezet

Friss I.: A szocialista iparosítás elvi kérdései. 21—41. old. (Magyar-szovjet közgazd. szemle. 1951/1.)

Rubinsztejn, M.: A burzsoá közgazdaságtudomány lentü teleplezése. 1—21. old. (Magyar-szovjet közgazd. szemle. 1951/1.)

Tervgazdálkodás

Jankovcova, L.: A népi demokratikus országok dolgozóinak életszívnvonala. 4—6. old. (Novoje vremja. 1951/8.)

Közlemény a R. N. K. 1950. évi állami terve végrehajlásának eredményeiről. (Román Tájékoztató. 1951/3.)

Lux L.: Az ipari építkezések feladatai az öt éves tervben. 699—707. old. (Építés-építéset. 1950/11—12.)

Mozgalom a 10 mázsás gyapottermésért. 13—14. old. (Magyar mezőgazdaság. 1951/4.)

Uzemgazdaság, munkaverseny, munkaszervezés

Bálint R.: A Szovjetunióban használatos „szecsoiti” gyorsszámoló tábla alkalmazása az adminisztrációs munka különböző területein. 161—163. old. (Számvitel. 1951/2.)

Erdői F.: Szervezési tapasztalatok a Szovjetunió szocialista mezőgazdaságában. 130—140. old. (Természet és technika. 1951/3.)

Hromov, P.: A munkatermelékenység emelésének tartalékai a szocialista iparban. 22—32. old. (Bolsevik. 1951/4.)

Kovaljov: A sztahanovista munkamódszerek tudományos kiértékelése és elterjesztése a tömegek között. 88—92. old. (Magyar technika. 1951/2.)

Mityuskin, T.: A számvitel helyes vezetése a kolhozokban. 55—56. old. (Kolhoznoe proizvodsztvo. 1951/1.)

Gazdaságpolitika

A nyugat-német külkereskedelem az imperialista államok erősödő háborús előkészületeinek hatása alatt. 14—19. old. (Berichte des deutschen Wirtschaftsinstituts. 1951/3.)

A nyugat-német külkereskedelem az imperialista ellentétek hatása alatt. 8—12. old. (Berichte des deutschen Wirtschaftsinstituts. 1951/3.)

Oborina, G.: Olaszország közgazdasága az amerikai monopóliumok iga alatt. (Voproszi ekonomiki. 1950/12.)

Paromov, M.: A Szovjetunió és a népi demokratikus államok közötti gazdasági együttműködés formái és módszerei. 34—51. old. (Voproszi ekonomiki. 1950/12.)

Szergejevna, M.: A Marshall-terv díctelen vége. (Novoje vremja. 1951/7.)

JOG

Dr. Nagy L.: *A munka törvénykönyve*. 1—5. old. (Bér és norma. 1951/2.)

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK

Balla L.: *A tudományok története a Szovjet-unióban*. 57—61. old. (Agrártudomány. 1951/2.)

Prozskurjakov, I. V.: *Engels munkáinak jelentősége a matematika számára*. 55—67. old. (Vesztynyik Moszkovszkovo Unyverszityeta. 1951/11.)

KÖNYVSZEMLE*

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

STATISZTIKA

Altalános és összefoglaló kiadványok, forrásmunkák

Anyiszimov, V. V. és Kokovin, N. A.: *A község-gazdaság statisztikája*. (Kommunálnajna sztatistika.) 288 old. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest. 1951.

Elmélet, módszertan, történet, szervezet

Himesin: *A statisztikai mechanika analitikus módszerei*. 96 old. Akadémiai kiadó, 1951.

Volin B. M.: *Statisztika és politika*. (Szta-tisztika i politika.) (Második átdolgozott és bővített kiadás.) 109 old. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest, 1951.

POLITIKAI IRODALOM

Az amerikai imperializmus ideológiája és politikája. (Cikkgyűjtemény.) (Agressziójának ideológiája i politika amerikanszkovo imperializma.) 389 old. Szikra. Budapest. 1951.

Burchett, W. G.: *Háborús előkészületek Nyugat-Németországban*. Fordította: Gábor Jozefa. 241 old. Szikra. Budapest. 1951.

Kosztyin, A.: *A Szovjetunió Kommunista (bolsevik Pártjának XVI. kongresszusa*. (Sesztnadecij szed VKP/b) 122 old. Szikra. Budapest. 1951.

Rodzki, S. B.: *A titófasizmus története*. Fordította: Kemény Ferenc. 108 old. Szikra. Budapest. 1951.

Sztálin, I. V. *Művei*. 3 kötet. (I. V. Sztálin Szocsenenija, Tom. 3. 1917 Mart — Oktjabrij.) 470 old. Szikra. Budapest. 1950.

POLITIKAI GAZDASÁGTAN

Elmélet, leírás, történet, szervezet

Laptyev, I. D.: *Sztálin — a kolhozrendszer megalkotója* (Sztálin — tvorec kolhoznovo sztroja.) 63 old. Szikra. Budapest. 1951.

* Ebben a rovatban a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárába érkezett fontosabb munkák címeit közöljük szakszerinti csoportosításban.

ALKALMAZOTT TUDOMÁNYOK

MEZŐGAZDASÁG

Kovács J.: *37-19 mázsás holdankénti rizstermelést értünk el*. 11. old. (Magyar mezőgazdaság. 1951/3.)

MERNÖKI, MŰSZAKI IRODALOM

Számlálóhenger a bérszámfejtéshez. 37. old. (Újítók lapja. 1951/4.)

Uzemgazdaság, munkaverseny, munkaszervezés

Borbás L.: *A munka megszervezése és a munkaverseny kérdései a szocialista mezőgazdaságban*. 103 old. Athenaeum ny. 1951.

Garstein, Sz.: *A szovjet szakszervezetek termelési és műszaki propagandája*. (Masszovaja proizvodstvennotehnicieszkaja propaganda.) 2. kiadás. 119 old. Népszava, Budapest. 1951.

Moroz G. Sz.—Szibarov A. D.: *Könyvelési számvitel a széniparban*. (Buhgalterszkij ucset v ugolnoj promislenoszt.) 239 old. Nehézipari Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat. Budapest. 1950.

JOG

Lunc, L. Z.: *Nemzetközi magánjog*. (Mezdu-narodnoe ceazstnoe pravo.) 219 old. Tankönyvkiadó. Budapest. 1951.

Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. 1950. (I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek. II. Miniszteri rendeletek.) 1523 old. Minisztertanács Elnökségének Hivatala. Budapest. 1951.

KÖZIGAZGATÁS

Az állami vállalatok zárószámadásáról. 154 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó. Budapest. 1951.

EGYÉB TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Goncárov, N. K.: *Az iskola és a pedagógia válsága Amerikában*. (Krizisz skoli i pedagogiki v Sz. S. A.) 32 old. Közoktatásügyi Kiadóvállalat. Budapest. 1951. (Szocialista nevelés kiskönyvtára. 16.)

ALKALMAZOTT TUDOMÁNYOK

MERNÖKI, MŰSZAKI IRODALOM

Jelagina, A.: *A szovjet falu villamosítása*. (Ogni kolhoznih elektrosztancij.) Fordította: Kalocsay Sándor. 81 old. Mezőgazdasági kiadó. Budapest. 1951.

EGYÉB

ALTALÁNOS MUNKÁK (LEXIKONOK, ENCIKLOPÉDIÁK, BIBLIOGRÁFIÁK)

Sztálin műveinek bibliográfiája. 42 old. (A Szovjetunió és a népi demokráciák könyvtáruge. 3.) Országos Könyvtári Központ. Budapest. 1951.

A

STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ

összefoglaló adatokat tartalmaz az ötéves terv első évéről, a Szovjetunió hatalmas iramú fejlődéséről és a szocializmust építő népi demokráciákról. „Kapitalista országok“ című rovata statisztikai adatokkal mutatja be az imperialista tábor háborús készülődését és a kizsákmányolt dolgozók növekvő nyomorát.

Ára: 3,— forint

Kapható:

IBUSZ-pavilonokban és a Statisztikai Szemle kiadóhivatalánál (Budapest V, Kossuth Lajos-tér 13—15. III.)

Telefon: 115—472

F. k.: Statisztikai Kiadó Vállalat igazgatója

54 485 — Egyetemi Nyomda, Budapest. (F.: Erdős László)